

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ & ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
‘ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ’

**ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΩΝ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΕΩΝ ΣΕ ΜΙΑ
ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΣΥΝΟΙΚΙΑ ΠΟΛΗΣ ΜΕ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ
ΠΑΛΑΙΩΝ ΤΟΥ ΒΟΛΟΥ**

Ασημίνα Πατρινού

Επιβλέπων: Νικόλαος-Γεώργιος Καραχάλης

2020

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Δηλώνω ρητά ότι, η παρούσα Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία με τίτλο «ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΩΝ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΕΩΝ ΣΕ ΜΙΑ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΣΥΝΟΙΚΙΑ ΠΟΛΗΣ ΜΕ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΩΝ ΤΟΥ ΒΟΛΟΥ» εκπονήθηκε αποκλειστικά από εμένα, αντιπροσωπεύει τις προσωπικές μου απόψεις και σε αυτήν αναφέρονται πλήρως όλες οι πηγές στις οποίες ανέτρεξα για την εκπόνησή της. Δηλώνω επίσης υπεύθυνα ότι στα πλαίσια της διεξαγωγής της, τηρήθηκε ο υφιστάμενος κώδικας δεοντολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, ως προς την προστασία των πνευματικών δικαιωμάτων τρίτων και τη λογοκλοπή.

Η δηλούσα:

Ασημίνα Πατρινού

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι συγκεντρώσεις πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών στον αστικό ιστό των σύγχρονων πόλεων έχει απασχολήσει πολλούς ερευνητές τα τελευταία χρόνια. Η παρούσα έρευνα αφορά τις σχετικές συγκεντρώσεις φορέων και επιχειρήσεων στα Παλαιά Βόλου, μια περιοχή της πόλης με ιδιαίτερα ιστορικά χαρακτηριστικά. Ερευνήθηκαν οι λόγοι εγκατάστασης στην περιοχή, τα χαρακτηριστικά της συγκέντρωσης των φορέων και επιχειρήσεων, οι προοπτικές ανάπτυξης, η δικτύωση του και η λειτουργία τους σε σχέση με την ταυτότητα των Παλαιών. Χρησιμοποιήθηκαν ποιοτικές ημι-δομημένες συνεντεύξεις που έδειξαν ότι στην περιοχή λειτουργούν φορείς-επιχειρήσεις τεχνών και διασκέδασης, βιβλιοθηκών και μουσείων, καθώς και άλλες επιχειρήσεις. Ως βασικό ζητούμενο προέκυψε η ανάπτυξη συνεργασιών και δικτύωσης, ο στρατηγικός σχεδιασμός του Δήμου και ο κομβικός ρόλος του Πανεπιστημίου ως καταλύτη για τη δημιουργία δικτύου και τη μελλοντική ανάπτυξη των φορέων και επιχειρήσεων. Η ιδιαίτερη ταυτότητα της περιοχής αποτελεί συγκριτικό πλεονέκτημα για την ανάπτυξη των κλάδων πολιτισμού και δημιουργικότητας στην περιοχή με πολλαπλασιαστικό αποτέλεσμα στην πόλη, τους κατοίκους της και την ευρύτερη περιοχή.

Λέξεις Κλειδιά: πολιτιστικές βιομηχανίες, πολιτιστικές συγκεντρώσεις, δημιουργικές βιομηχανίες, δημιουργικές συγκεντρώσεις, Παλαιά Βόλου, πολιτιστική δικτύωση, αστική ανάπτυξη

CULTURAL AND CREATIVE CLUSTER DEVOLPMENT IN A HISTORICAL QUARTER WITH A SPECIAL CHARACTER: THE CASE OF PALEA IN VOLOS

ABSTRACT

The cultural and creative clusters within the urban environment has been extensively researched and reviewed during the recent years. The current thesis research deals with the clustering of cultural and creative (public and private) entities in the Palea historical quarter of the city of Volos. Research included location selection, industry categorisation, future development prospects, networking processes and the relationship with the district's historical identity. Qualitative research methods using semi-structured questionnaires, showed that most establishments belong to either the art and recreation, or the libraries and museum classification types. Collaboration and networking initiatives, the Municipality's strategic planning and the University's central role as an incubator for fostering networking and future development, emerged as major themes of research findings. The historical identity of the Palea quarter is considered an asset for the future growth of cultural and creative sectors in the area, resulting in a multiplying effect in the city, its residents and the wider region.

Keywords: Cultural industries, Cultural clusters, Creative industries, Creative clusters, Palea Volos, cultural networking, urban development

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	3
ABSTRACT	3
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	4
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ	6
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ	6
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	8
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
1. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΕΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΕΣ	13
1.1. ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΣΤΙΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΕΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΕΣ	13
1.2. ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΩΝ	14
1.3. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ	17
1.4. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΕΣ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΕΙΣ	19
1.4.1. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΕΩΝ ΣΤΟΝ ΑΣΤΙΚΟ ΙΣΤΟ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ	22
1.4.1.1. ΓΙΟΥΒΑΣΚΥΛΑ (JYVÄSKYLÄ) ΦΙΝΛΑΝΔΙΑ	23
1.4.1.2. ΔΕΞΑΜΕΝΕΣ ΦΩΤΑΕΡΙΟΥ ΒΙΕΝΝΗΣ (VIENNA GASOMETERS)	26
1.4.1.3. ΤΕΧΝΟΠΟΛΗ ΔΗΜΟΥ ΑΘΗΝΑΙΩΝ	30
1.4.1.4. ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΕΙΣ ΜΟΥΣΕΙΩΝ	32
2. Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΩΝ ΒΟΛΟΥ	35
3. ΜΕΘΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	45
3.1. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	45
3.2 ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ	48
4. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΕΙΣ ΣΤΑ ΠΑΛΑΙΑ ΒΟΛΟΥ	50
4.1. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΟΣΟΤΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ	50
4.2. ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ	51
4.2.1. ΛΟΓΟΙ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΩΝ	52
4.2.2. ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	55
4.2.3. ΣΤΗΡΙΞΗ ΑΠΟ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ	59
4.2.4. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΩΝ ΚΑΙ ΔΙΚΤΥΩΣΗΣ	60

4.2.4.1. ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΕΣ	60
4.2.4.2. ΔΙΚΤΥΩΣΗ	63
4.3. ΑΝΑΛΥΣΗ SWOT ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΩΝ	66
5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	72
5.1. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	72
5.1.1. ΚΥΡΙΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΚΛΑΔΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑΣ (ΚΠΔ) ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΩΝ	72
5.1.2. ΕΠΙΛΟΓΗ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΠΑΛΑΙΩΝ ΩΣ ΧΩΡΟΥ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ	73
5.1.3. ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	73
5.1.4. ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ	75
5.1.5. ΑΛΛΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	76
5.2. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	77
5.3. ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ	82
5.4. ΕΠΙΛΟΓΟΣ	83
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1. ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ	85
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	97
ΠΗΓΕΣ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ	102

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1. Το αναθεωρημένο πλαίσιο στατιστικής απεικόνισης του τομέα του πολιτισμού και της δημιουργίας σύμφωνα με την ESSnet-Culture	16
Εικόνα 2. Το κυλινδρικό φουαγιέ στο εσωτερικό του κτιρίου του Εργατικού Κέντρου στη Γιουβάσκυλα	24
Εικόνα 3. Νότια όψη των δεξαμενών φωταερίου στη Βιέννη	27
Εικόνα 4. Εσωτερική και εξωτερική όψη δεξαμενών φωταερίου στη Βιέννη	29
Εικόνα 5. Το INNOVATHENS, ένας σύγχρονος, ανοιχτός συνεργατικός χώρος στην καρδιά της πόλης, στην Τεχνόπολη Δήμου Αθηναίων.	31
Εικόνα 6. Το μελλοντικό Νησί των Μουσείων στο Βερολίνο, σύμφωνα με το Masterplan	34
Εικόνα 7. Οριοθέτηση της περιοχής των Παλαιών στην πόλη του Βόλου με επισήμανση των εγκαταστάσεων του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας	35
Εικόνα 8. Αποτύπωση περιοχής Παλαιών από Μελέτη ΔΕΜΕΚΑΒ	36
Εικόνα 9. Τοπογραφικό σχέδιο του κάστρου του Βόλου με επισήμανση των ορατών σήμερα τμημάτων των τειχών	37
Εικόνα 10. Κάστρο Παλαιών Βόλου: φωτογραφία με διεύθυνση από ΒΔ (μεταξύ οδών Λαχανά και Κρέοντος) προς τη ΝΔ πλευρά, όπου φαίνεται και η περιοχή των Παλαιών νότια της οδού Λαμπράκη προς το λιμάνι της πόλης	38
Εικόνα 11. Άποψη του συγκροτήματος Τσαλαπάτα όπως φαίνεται από τη δυτική πλευρά του «Κάστρου»	39
Εικόνα 12(α). Κτίριο Ιστορικού Αρχείου ΠΘ	40
Εικόνα 12(β). Είσοδος Ιστορικού Αρχείου ΠΘ	40
Εικόνα 13. Άποψη του Μουσείου Πόλης από την πλευρά των εγκαταστάσεων του Σιδηροδρομικού Σταθμού του ΟΣΕ με ΝΔ κατεύθυνση	41

Εικόνα εξωφύλλου: Ludwig Windstosser Ohne titel, 1960

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1. Το χρονικό της αστικής ανασυγκρότησης των Παλαιών	43
Πίνακας 2. Παρουσίαση επιχειρήσεων και φορέων έρευνας	47
Πίνακας 3. SWOT περιοχής Παλαιών Βόλου	66

Αν ο ήλιος μπαίνει μες στο σπίτι, μπαίνει λίγο και μες στην ψυχή σου.

Le Corbusier, (1887-1965)

Στην κόρη μου, Έλλη

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Στην επιλογή του θέματος ακολούθησα τη συμβουλή καθηγητή μας που μας παρότρυνε κάθε φορά να επιλέξουμε να ασχοληθούμε όχι με το πιο εύκολο θέμα, αλλά με εκείνο που παρουσίαζε για μας περισσότερο ενδιαφέρον. Η συνουσία των Παλαιών υπήρξε πάντα μια από τις αγαπημένες μου περιοχές στην πόλη του Βόλου. Με τη δημιουργική οικονομία μου δόθηκε αρχικά η ευκαιρία να ασχοληθώ από τον καθηγητή Μιχάλη Ζουμπουλάκη, στα πλαίσια της φοίτησής μου στο συγκεκριμένο μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών και τον ευχαριστώ θερμά.

Ο συνδυασμός τους, η διερεύνηση, δηλαδή, της πολιτιστικής δραστηριότητας στην περιοχή αυτή παρουσίασε για μένα ενδιαφέρον από την πρώτη στιγμή και θεωρώ ευτυχή συγκυρία που η προσέγγιση του θέματος, σε ένα βαθμό, ικανοποιούσε και την περιέργεια της σημερινής επαγγελματικής μου δραστηριότητας.

Κατά την διεξαγωγή της έρευνας είχα την εξάισια τύχη να έρθω σε επαφή με ενδιαφέροντες ανθρώπους από ποικίλους τομείς και με διαφορετικές ιδιότητες. Η συμβολή τους ήταν καθοριστική για τα αποτελέσματα της έρευνας αλλά και για το σχηματισμό μιας ευρύτερης και ολοκληρωμένης εικόνας της περιοχής και τους ευχαριστώ προσωπικά για αυτό. Θερμές ευχαριστίες οφείλω στον Δρ. Ιωάννη Κλαψόπουλο για την υποστήριξή του και για το έναυσμα της έρευνας πάνω στις πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες σε μια περιοχή όπου ο προσεκτικός σχεδιασμός της και τα μετέπειτα βήματα έχουν νόημα ίσως περισσότερο από κάθε άλλη φορά, τόσο για την ίδια την πόλη, όσο και για την βιωσιμότητα των επιχειρήσεων.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον καθηγητή Αλέξη Δέφνερ και μέλος της τριμελούς επιτροπής, για την συμβολή του στον αρχικό καθορισμό του θέματος όσο και για τις χρήσιμες διορθώσεις του, καθώς και τον διδάσκοντα και επίσης μέλος της τριμελούς επιτροπής Νικόλαο Βογιαζίδη για τις σημαντικές συμβουλές του.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες, τέλος, θέλω να εκφράσω στον επιβλέποντα Δρ Νικόλαο – Γεώργιο Καραχάλη, για τις κατευθυντήριες οδηγίες του, για την συνεχή στήριξή του, την άμεση κάθε φορά ανταπόκριση και για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες, καθώς και οι αντίστοιχες συγκεντρώσεις τους (clusters) που αναπτύσσονται σε συγκεκριμένες περιοχές του αστικού ιστού των πόλεων, έχουν αποτελέσει αντικείμενο έρευνας από πολλούς επιστήμονες, τόσο στην Ελλάδα, όσο και στο εξωτερικό τις τελευταίες δεκαετίες. Ο όρος «πολιτιστικές βιομηχανίες» πρωτοεμφανίζεται το 1947 στο έργο «Διαλεκτική του Διαφωτισμού» των Horkheimer και Adorno (1947/1984: 69-121), με το οποίο οι συγγραφείς ασκούσαν κριτική στην παραγωγή πολιτιστικών αγαθών και «μαζικής κουλτούρας» με στόχο το κέρδος. Οι παραπάνω θεωρητικοί, πρωτεργάτες της «Σχολής της Φραγκφούρτης» (Adorno και Rabinbach 1975/1991) ορίζοντας τις «πολιτιστικές βιομηχανίες» συμπεριλάμβαναν σε αυτές ραδιοφωνικούς σταθμούς, κινηματογραφικές και τηλεοπτικές παραγωγές, δισκογραφικές και εκδοτικές εταιρίες, εφημερίδες, κλπ. που παρήγαγαν μαζικά (πολιτιστικά) προϊόντα με στόχο την κατανάλωσή τους από μεγάλο αριθμό πληθυσμού. Τα προϊόντα αυτά θεωρήθηκαν ότι δεν είχαν υψηλό επίπεδο τέχνης και προσομοίαζαν με καταναλωτικά εμπορεύματα (Horkheimer και Adorno, 1947/1984: 70), κάνοντας εμφανή την αντίθεση ανάμεσα στην ψυχαγωγία που παράγεται εμπορικά μέσω της βιομηχανίας και στις εικαστικές και παραστατικές τέχνες, γκαλερί και μουσεία (Galloway και Dunlop, 2007:18).

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1960, πολλοί ερευνητές άρχισαν να αναγνωρίζουν πως η διαδικασία της εμπορευματοποίησης δεν έχει απαραίτητα σαν αποτέλεσμα τον εκφυλισμό της πολιτιστικής έκφρασης, αλλά μπορεί να συμβαίνει συχνά και το αντίθετο, δηλαδή βιομηχανικά παραγόμενα αγαθά ή υπηρεσίες να έχουν πολλά θετικά χαρακτηριστικά (UNESCO/UNDP, 2013: 20). Σταδιακά, από τη δεκαετία του 1980, γίνεται όλο και πιο δύσκολο για αυτούς που διαμορφώνουν πολιτιστικές πολιτικές να αγνοούν τις αναπτυσσόμενες πολιτιστικές βιομηχανίες (Hesmondhalgh and Pratt, 2005: 3). Ο όρος δεν ενσωματώνει πλέον τις υποτιμητικές υποδηλώσεις των προηγούμενων ετών και αρχίζει να χρησιμοποιείται από τους ακαδημαϊκούς και τους παράγοντες διαμόρφωσης πολιτικής με θετικό πρόσημο, κάνοντας αναφορά σε μορφές πολιτιστικής παραγωγής και κατανάλωσης που διέπονται από συμβολικά ή εκφραστικά στοιχεία. Στο εξής, η έννοια των πολιτιστικών βιομηχανιών καλύπτει ένα ευρύ φάσμα από τομείς όπως η τέχνη, η συγγραφή, η μουσική, η μόδα, το σχέδιο και οι βιομηχανίες των μέσων ενημέρωσης και ψυχαγωγίας (UNESCO/UNDP 2013: 20). Από πλευράς ορολογίας η Ευρωπαϊκή Ένωση από το 2010 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2010) εισάγει την

κατηγοριοποίηση Κλάδοι Πολιτισμού και Δημιουργικότητας (ΚΠΑ) για τις Πολιτιστικές και Δημιουργικές Βιομηχανίες (ΠΔΒ), χρησιμοποιώντας από τότε τους δύο όρους ως ταυτόσημους. Τέλος, ο David Throsby, από τους σημαντικότερους ερευνητές της σχέσης του πολιτισμού με την οικονομία, στο σημαντικό του σύγγραμμα του 2001 με τίτλο «Economics and Culture», με το οποίο μελετά την οικονομική παράμετρο των πολιτιστικών δράσεων, επισημαίνει πως τα βασικά χαρακτηριστικά των αγαθών και των υπηρεσιών της πολιτιστικής βιομηχανίας περιέχουν δημιουργικότητα στην παραγωγή τους, ρυθμίζονται από πνευματική ιδιοκτησία και επικοινωνούν συμβολικά νοήματα (Throsby, 2001: 112).

Όπως ήδη αναφέρθηκε, υπάρχει μεγάλο και εντεινόμενο ερευνητικό ενδιαφέρον για τις ΚΠΑ και ειδικότερα για το θέμα της ανάπτυξης πολιτιστικών και δημιουργικών συγκεντρώσεων (clusters). Στην πρόσφατη σχετική επισκόπηση της διεθνούς (κυρίως αγγλόφωνης) βιβλιογραφίας, για την περίοδο από τα μέσα της δεκαετίας του 80 μέχρι και το 2017-2018, οι Chapain και Sagot-Duvernoux (2018) διέκριναν δύο γενικές θεματικές περιοχές στις οποίες μπορούν να ενταχθούν οι περισσότερες ερευνητικές προσπάθειες.

Η πρώτη θεματική έρευνας περιλαμβάνει την **οικονομική δυναμική των συγκεντρώσεων σε παγκόσμιο επίπεδο και σε σχέση με την αλλαγή του αστικού περιβάλλοντος**. Οι σχετικές έρευνες βασίζονται κυρίως σε μελέτες περίπτωσης (cases studies) και ποιοτικές συνεντεύξεις. Οι δημοσιεύσεις ασχολούνται με τη δυναμική των περιοχών συγκέντρωσης, το ρόλο της δικτύωσης μεταξύ των επιχειρήσεων στην οικονομική ανάπτυξη, το μετασχηματισμό «καλλιτεχνικών περιοχών» σε πόλους έλξης δημιουργικών ατόμων και τουριστών και τέλος, την ανάπτυξη καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων στη λειτουργία των σύγχρονων πόλεων, ως κοινωνικά περιβάλλοντα δημιουργικότητας και καινοτομίας στα πλαίσια της νέας οικονομίας της γνώσης.

Η δεύτερη ασχολείται με τις **πολιτικές αστικής ανάπλασης, σχεδιασμού, branding, διακυβέρνησης και εξευγενισμού**, εξετάζοντας, σε ορισμένες περιπτώσεις, τις σχετικές οικονομικές, κοινωνικές και πολιτιστικές διαστάσεις. Οι περισσότερες έρευνες τονίζουν ότι η ανάπλαση πρώην βιομηχανικών ή εγκαταλελειμμένων αστικών περιοχών γίνεται κυρίως μετά από πρωτοβουλίες του δημόσιου τομέα, σε δημοτικό, περιφερειακό ή και κεντρικό επίπεδο. Αρκετές δημοσιεύσεις ασχολούνται με τη συστηματική εξέταση σχετικών πολιτικών για την προώθηση πολιτιστικής και οικονομικής ανάπτυξης, καθώς και του αστικού σχεδιασμού, ενώ άλλες με την εξέταση συγκεκριμένων περιπτώσεων μελέτης. Οι πολιτικές σχεδιασμού διακρίνονται από τους ερευνητές σε «κτιριο-

κεντρικές», στις οποίες η έμφαση δίνεται στην ανάπτυξη των κτιριακών υποδομών, και σε «ανθρωπο-κεντρικές» που δίνουν βάρος στην πολιτιστική παραγωγή και κατανάλωση, ενώ υπάρχουν και περιπτώσεις συνδυασμού των παραπάνω προσεγγίσεων. Παράλληλα υπάρχουν και περιπτώσεις, όπου το αποτέλεσμα των παρεμβάσεων αποκλίνει από την τοπική ταυτότητα, καθώς δεν λαμβάνεται όσο θα έπρεπε υπόψη η ιστορία και η πολιτιστική παράδοση της περιοχής.

Στα πλαίσια της παρούσας εργασίας έγινε έρευνα των πολιτιστικών-δημιουργικών συγκεντρώσεων φορέων και επιχειρήσεων στην περιοχή των Παλαιών Βόλου, η οποία είναι μία αστική περιοχή με ιδιαίτερα ιστορικά χαρακτηριστικά σε μια μικρή σχετικά πόλη της Ελλάδας. Βασικά ερευνητικά ερωτήματα που έγινε προσπάθεια να απαντηθούν ήταν:

- Ποιες είναι οι δραστηριότητες των Κλάδων Πολιτισμού και Δημιουργικότητας (ΚΠΔ) και οι συγκεντρώσεις επιχειρήσεων και φορέων Πολιτιστικών και Δημιουργικών Βιομηχανιών (ΠΔΒ) στην περιοχή των Παλαιών και πώς συγκρίνονται με αντίστοιχες δραστηριότητες σε Ελλάδα και εξωτερικό
- Πώς επέλεξαν και πώς αξιολογούν την περιοχή των Παλαιών οι φορείς και επιχειρήσεις ΚΠΔ που λειτουργούν εκεί
- Πώς αναλύονται τα χαρακτηριστικά των ΠΔΒ, όπως αυτά προκύπτουν από τις ιδιαίτερες συνθήκες της περιοχής των Παλαιών στην οποία αναπτύσσονται
- Ποιες είναι οι προοπτικές λειτουργίας και ανάπτυξης των φορέων και των επιχειρήσεων που εδρεύουν εκεί
- Εάν υφίσταται ή πώς μπορεί να αναπτυχθεί δικτύωση σε μια τέτοιου είδους συγκεντροποίηση σε μια πόλη μικρού μεγέθους, όπως είναι η πόλη του Βόλου
- Πόσο σημαντική θεωρείται από φορείς και επιχειρήσεις η δικτύωση και πως θα μπορούσε να επηρεάσει τη μελλοντική τους πορεία στην περιοχή των Παλαιών
- Εάν θεωρείται σημαντική η ιστορικότητα και η ταυτότητα της περιοχής και πως την αντιλαμβάνονται ως μέρος της δικής τους ταυτότητας και των προοπτικών μελλοντικής ανάπτυξης οι φορείς και οι επιχειρήσεις στα Παλαιά

Η παρούσα εργασία αποτελείται από τρεις μεγάλες ενότητες. Στην πρώτη ενότητα αρχικά εξετάζεται το γενικότερο θεωρητικό πλαίσιο των πολιτιστικών-δημιουργικών βιομηχανιών και των συγκεντρώσεων τους (clusters) σε αστικές περιοχές. Στη συνέχεια παρουσιάζονται αντίστοιχες περιπτώσεις πολιτιστικών-δημιουργικών συγκεντρώσεων, στο εξωτερικό και στην Ελλάδα, αναλύεται η ιστορική εξέλιξη και η παρούσα κατάσταση της περιοχής των Παλαιών Βόλου και παρουσιάζεται η ερευνητική μεθοδολογία η οποία, εκτός της σχετικής βιβλιογραφικής επισκόπησης, περιέλαβε την διενέργεια προσωπικών ημι-δομημένων συνεντεύξεων με εκπροσώπους και εργαζομένους φορέων και επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στην περιοχή και αναπτύσσουν ή συμμετέχουν σε σχετική πολιτιστική δραστηριότητα. Στη δεύτερη ενότητα παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας των Παλαιών Βόλου, με χρήση ποσοτικής και κυρίως ποιοτικής ανάλυσης των ημι-δομημένων συνεντεύξεων που πραγματοποιήθηκαν για αυτό το σκοπό, ενώ στην τελευταία ενότητα παρουσιάζονται τα συμπεράσματα και οι προτάσεις που προέκυψαν από τη διεξαγωγή της παρούσας ερευνητικής εργασίας.

1. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΕΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΕΣ

1.1. ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΣΤΙΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΕΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΕΣ

Η έννοια των «δημιουργικών βιομηχανιών» αναφέρεται σε ένα γενικότερο παραγωγικό πλαίσιο, που περιλαμβάνει αγαθά και υπηρεσίες παραγόμενα από τις πολιτιστικές βιομηχανίες, καθώς και προερχόμενα από δραστηριότητες έρευνας και καινοτομίας. Ο όρος των δημιουργικών βιομηχανικών αρχίζει να εισάγεται στις αρχές της δεκαετίας του 1990 στην εθνική πολιτιστική πολιτική της Αυστραλίας, και εν συνεχεία χρησιμοποιείται στο Ηνωμένο Βασίλειο το 1997, μεταβαίνοντας από τον όρο «πολιτιστικές» σε «δημιουργικές» βιομηχανίες μέχρι το τέλος της δεκαετίας, γεγονός στο οποίο συνέτεινε η σύνδεση της δημιουργικότητας με την αστική ανάπτυξη και το σχεδιασμό (UNESCO/UNDP, 2013, σελ. 20). Όπως τονίστηκε στην έκθεση του 2008 των Ηνωμένων Εθνών, ο όρος των δημιουργικών βιομηχανιών είχε διαφορετικές ερμηνείες σε διαφορετικές χώρες. Η εξέλιξη της έννοιας των δημιουργικών βιομηχανιών έως το 2008 διεύρυνε το θεματικό πεδίο των πολιτιστικών βιομηχανιών πέρα από τις τέχνες, και επισήμανε τη σταδιακή μετάβαση στην προσέγγιση δυνητικών εμπορικών δραστηριοτήτων που μέχρι τότε εξετάζονταν αποκλειστικά ή κύρια από μη οικονομική άποψη (UNCTAD/UNDP, 2008, σελ.11).

Χαρακτηριστικός ήταν ο ορισμός του Υπουργείου Πολιτισμού, Μέσων Ενημέρωσης και Αθλητισμού του Ηνωμένου Βασιλείου (DCMS), σύμφωνα με τον οποίο δημιουργικές βιομηχανίες είναι *«εκείνες οι βιομηχανίες που έχουν την προέλευσή τους στην ατομική δημιουργικότητα, τις δεξιότητες και τα talenta και έχουν τη δυνατότητα για παραγωγή πλούτου και δημιουργία θέσεων εργασίας μέσω της δημιουργίας και εκμετάλλευσης της πνευματικής ιδιοκτησίας»* (DCMS, 1998, σ. 3). Οι Segers and Huijgh (2006) θεωρούν ότι επειδή τα χαρακτηριστικά των πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών δεν έχουν ουσιαστικές διαφορές, οι δύο έννοιες αναφέρονται πολύ συχνά ως ταυτόσημες ή συνώνυμες, τόσο στην ακαδημαϊκή βιβλιογραφία, όσο και στα κείμενα πολιτικής όπως αυτά της UNESCO ή της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι συγγραφείς επισημαίνουν και κάποιες διαφορές, με σημαντικότερη την πιο εύκολη εισαγωγή οικονομικών παραμέτρων στη χάραξη πολιτιστικής πολιτικής, όταν γίνεται αναφορά σε δημιουργικές βιομηχανίες παρά σε πολιτιστικές.

Αντίθετα, οι Galloway and Dunlop (2007), ασκούν κριτική στη χρήση της έννοιας «δημιουργικές βιομηχανίες», υποστηρίζοντας ότι πολλοί ταυτίζουν τις πολιτιστικές με

τις δημιουργικές βιομηχανίες και ότι υπάρχει αποπροσανατολισμός σχετικά με το τι σημαίνουν οι έννοιες και τι τις απαρτίζει, καθώς συνθέτουν ή σχηματίζουν μια ακαθόριστη οντότητα χωρίς συγκεκριμένη πολιτιστική υπόσταση (Galloway and Dunlop, 2007, σελ. 18). Έτσι, θεωρούν, ότι τόσο τα μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας όσο και όσοι εμπλέκονται στη διαμόρφωση πολιτικών, είναι απαραίτητο να καθορίσουν τουλάχιστον την ορολογία και τους ορισμούς του τι ακριβώς σημαίνει «πολιτιστικές» και τι «δημιουργικές» βιομηχανίες. Επιπρόσθετα, ισχυρίζονται ότι είναι απαραίτητο να διακριθεί η πολιτιστική από τις υπόλοιπες κατηγορίες δημιουργικότητας, τονίζοντας ότι είναι κάτι αρκετά περισσότερο από ένα ακόμη περιουσιακό στοιχείο της οικονομίας της γνώσης (Galloway and Dunlop, 2007, σελ. 29). Αντίστοιχη κριτική στην επικράτηση της έννοιας των «δημιουργικών βιομηχανιών», προτείνοντας την επιστροφή στον όρο «πολιτιστικές βιομηχανίες» για τις δραστηριότητες του τομέα πολιτισμού, ασκήθηκε και από άλλους ερευνητές όπως οι Miller (2009) και Kong (2014).

1.2. ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΩΝ

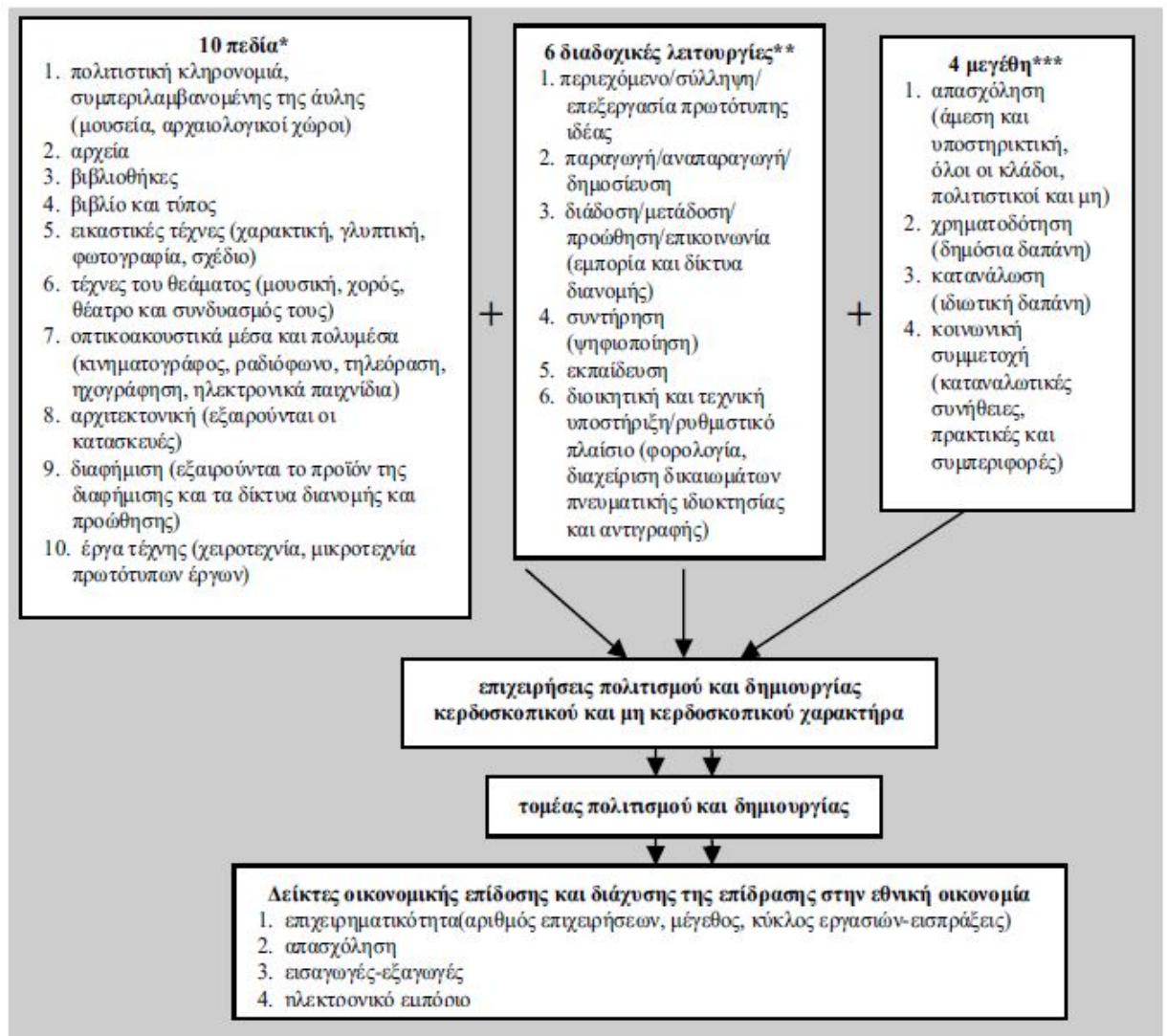
Για την κατανόηση της δομής των Πολιτιστικών και Δημιουργικών Βιομηχανιών (ΠΔΒ), καθώς και το ποιες ακριβώς δραστηριότητες ανήκουν σε αυτές, έχουν αναπτυχθεί ποικίλα μοντέλα, στα οποία οι έννοιες αυτές μπορεί να διαφέρουν σημαντικά, αλλά και συνεχώς εξελίσσονται. Στις Εκθέσεις Δημιουργικής Οικονομίας (Creative Economy Reports) της UNESCO των ετών 2008, 2010 και 2013 (UNCTAD/UNDP, 2008; UNCTAD/UNDP, 2010; UNESCO/UNDP, 2013), μπορεί να βρει κανείς τα διαφορετικά συστήματα ταξινόμησης που χρησιμοποιούνται. Βασικό χαρακτηριστικό των περισσότερων μοντέλων είναι ότι κατατάσσουν τις πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες σε κυκλικά σχήματα, με τις δραστηριότητες που είναι πιο σχετικές με τις δράσεις πολιτισμού να βρίσκονται στον πυρήνα, ενώ οι τομείς που σχετίζονται πιο έμμεσα με αυτές του πυρήνα παρουσιάζονται περιφερειακά. Χαρακτηριστικά μοντέλα είναι αυτό του Παγκόσμιου Οργανισμού Πνευματικής Ιδιοκτησίας (WIPO Copyright model), του Βρετανικού Υπουργείου Πολιτισμού (DCMS Model), των Συμβολικών Κειμένων (Symbolic Text Model), των Ομόκεντρων Κύκλων (Concentric Circles model), της UNESCO για την Στατιστική (UNESCO Institute for Statistics Model), του David Throsby, του Ιδρύματος Εργασίας της Βρετανίας κλπ. Από τα πιο διαδεδομένα μοντέλα είναι αυτό των Ομόκεντρων Κύκλων του Throsby, όπου αποτελείται από 4 ομόκεντρους κύκλους. Ο πυρήνας περιλαμβάνει τη λογοτεχνία, τις παραστατικές και εικαστικές τέχνες και τη μουσική. Στον αμέσως επόμενο κύκλο περιφερειακά βρίσκεται ο κινηματογράφος,

οι βιβλιοθήκες και τα μουσεία, και η φωτογραφία. Ο τρίτος κύκλος περιέχει το ραδιόφωνο, την τηλεόραση, τις ηχογραφήσεις, τις εκδόσεις – εκτυπώσεις, την πολιτιστική κληρονομιά, τα βιντεοπαιχνίδια. Στον τέταρτο εξωτερικό κύκλο, τέλος, είναι η αρχιτεκτονική, το design, η διαφήμιση και η μόδα (UNESCO/ UNDP, 2013, σελ. 21-23).

Η Πράσινη Βίβλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2010) με τίτλο «Απελευθέρωση του δυναμικού των κλάδων του πολιτισμού και της δημιουργικότητας» αναφέρει τις Πολιτιστικές και Δημιουργικές Βιομηχανίες (ΠΔΒ) ως Κλάδους Πολιτισμού και Δημιουργικότητας (ΚΠΔ) και ως εκ τούτου οι δύο όροι θεωρούνται και αναφέρονται ως ταυτόσημοι. Οι ευρωπαϊκές στατιστικές του 2000 για τον πολιτισμό, αποτιμούσαν ως σύνθεση του πολιτιστικού τομέα οκτώ τομείς (καλλιτεχνική και μνημειακή κληρονομιά, αρχεία, βιβλιοθήκες, βιβλία και τύπος, εικαστικές τέχνες, αρχιτεκτονική, τέχνες του θεάματος, ακουστικά μέσα και οπτικοακουστικά μέσα/πολυμέσα) και έξι τομείς δραστηριότητας (συντήρηση, δημιουργία, παραγωγή, διάδοση, εμπόριο/πωλήσεις και εκπαίδευση)» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή: Πράσινη Βίβλος, 2010, σελ. 6). Αυτή η μεθοδολογία επικαιροποιήθηκε από την Ομάδα Εργασίας «European Statistical System Network on Culture (ESSnet-Culture)» που συγκροτήθηκε για να δημιουργήσει ένα νέο πλαίσιο στατιστικών μετρήσεων για τον πολιτισμό, αντίστοιχο με αυτό της UNESCO (UNESCO INSTITUTE FOR STATISTICS, 2009) και λαμβάνοντας υπόψη τις τρέχουσες εξελίξεις στον τομέα των δημιουργικών βιομηχανιών (ESSnet CULTURE, 2012, σελ. 5).

Ακολουθώντας τις προτάσεις της μελέτης της ομάδας ESSnet-Culture, η Ευρωπαϊκή Ένωση αναγνωρίζει ως «πολιτιστικές δραστηριότητες» τις δράσεις πολιτισμού και δημιουργικότητας που έχουν παραγωγικό και οικονομικό χαρακτήρα (Λαζαρέτου, 2014, σελ. 18). Η ομάδα εργασίας ESSnet-Culture πρότεινε την ένταξη των δημιουργικών, καλλιτεχνικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων σε δέκα τομείς (πεδία) πολιτισμού: Πολιτιστική κληρονομιά, Αρχεία, Βιβλιοθήκες, Βιβλία και Τύπος, Εικαστικές Τέχνες, Τέχνες του Θεάματος, Οπτικοακουστικά Μέσα & Πολυμέσα, Αρχιτεκτονική, Διαφήμιση και Έργα Τέχνης. Οι παραπάνω τομείς βασίζονται σε έξι οικονομικές λειτουργίες που είναι οι Δημιουργία, Παραγωγή και Δημοσίευση, Διάδοση & Εμπόριο, Διατήρηση-Συντήρηση, Εκπαίδευση και Διοίκηση και Κανονισμοί (ESSnet CULTURE 2012, σελ. 5). Η παραπάνω αναθεωρημένη στατιστική προσέγγιση της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τον

τομέα του πολιτισμού και της δημιουργίας απεικονίζεται από τη Λαζαρέτου (2014, σελ. 32) αναλυτικά και με επεξηγήσεις (Εικόνα 1).

Σημειώσεις: (*) Πεδία: σύνολο πρακτικών, δραστηριοτήτων και προϊόντων που συγκεντρώνονται γύρω από μια συγκεκριμένη ομάδα καλλιτεχνικής έκφρασης.

(**) Λειτουργίες: απαραίτητες για τον εντοπισμό των πολιτιστικών και δημιουργικών δραστηριοτήτων με βάση τις διεθνείς ταξινομήσεις κλάδων και επαγγελμάτων NACE-2008 (Rev. 2) και ISCO-08 (2001).

(***) Κοινωνικές και οικονομικές στατιστικές που προσδιορίζουν τη ζήτηση για πολιτιστικά αγαθά.

NACE 2008 (Rev. 2, Statistical Classification of Economic Activities in the European Community): τετραψήφια κατηγοριοποίηση οικονομικών δραστηριοτήτων, 22 πλήρους έντασης (αμιγώς) κλάδοι πολιτισμού και δημιουργίας (58.11, 58.13, 58.14, 58.21, 59.11, 59.12, 59.13, 59.14, 59.20, 60.10, 60.20, 63.91, 71.11, 74.10, 85.52, 90.01, 90.02, 90.03, 90.04, 91.01, 91.02, 91.03), 7 κλάδοι περιορισμένου ή μερικού βαθμού έντασης (47.61, 47.62, 47.63, 73.11, 74.20, 74.30, 77.22) και 4 συνδεδεμένες με τον πολιτισμό δραστηριότητες (18.11, 18.12, 18.20, 32.20) ή 6 δραστηριότητες με βάση την τριψήφια NACE 2008 (Rev. 2) κατηγοριοποίηση (591, 592, 601, 602, 741, 900), την οποία ακολουθεί η Ελλάδα.

ISCO-08 (2011, International Standard Classification of Occupation): 48 επαγγέλματα (32 πλήρους έντασης και 14 υποστηρικτικά).

Πηγή: ESSnet-Culture (2012), σελ. 64-67.

Εικ. 1. Το αναθεωρημένο πλαίσιο στατιστικής απεικόνισης του τομέα του πολιτισμού και της δημιουργίας σύμφωνα με την ESSnet-Culture (από Λαζαρέτου, 2014, σελ. 32).

Σύμφωνα με τον Αυδίκου (2014, σελ. 17), τα πιο διακριτά χαρακτηριστικά που έχουν οι πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες είναι ότι οι υπηρεσίες και τα προϊόντα που παράγονται από αυτές, αποτελούν σύμβολα και προστατεύονται από το νομικό πλαίσιο για τα πνευματικά δικαιώματα. Ο συγγραφέας θεωρεί ότι αυτές οι υπηρεσίες και τα αγαθά έχουν άμεση οικονομική αξία, είναι, ωστόσο, δυνατόν με τη συμβολική τους υπόσταση να δημιουργήσουν έμμεση αξία, που συχνά δεν μπορεί να αποτιμηθεί εύκολα οικονομικά.

1.3 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Ο όρος της «δημιουργικής οικονομίας» εισήχθη για πρώτη φορά το 2001 από τον βρετανό συγγραφέα John Howkins που όρισε ως «δημιουργικά προϊόντα» τα «οικονομικά αγαθά ή τις υπηρεσίες που απορρέουν από τη δημιουργικότητα και έχουν οικονομική αξία», συνδέοντας με αυτό τον τρόπο τη δημιουργικότητα με την οικονομία (Howkins, 2001, σελ. 7-8). Η δημιουργική οικονομία περιλαμβάνει ευρύ πεδίο οικονομικών δραστηριοτήτων που παράγουν «προϊόντα» πνευματικής ιδιοκτησίας καθώς και έρευνας και ανάπτυξης, όπως η μουσική, οι παραστατικές τέχνες, οι εκδόσεις, ο κινηματογράφος, το ραδιόφωνο, η τηλεόραση, τα βιντεοπαιχνίδια, η αρχιτεκτονική, η διαφήμιση, οι πατέντες, η ανάπτυξη λογισμικού κλπ. (Howkins, 2001, σελ. 8-14, UNESCO/UNDP, 2013, σελ. 19-20). Ο Howkins (2001, σελ. 13) ομαδοποιεί τις παραπάνω δραστηριότητες σε τέσσερις βιομηχανίες (πνευματικής ιδιοκτησίας [copyright], πατέντας [patent], εμπορικού σήματος [trademark] και σχεδιασμού [design]) και ισχυρίζεται ότι όλες μαζί συγκροτούν τις δημιουργικές βιομηχανίες (creative industries) και τη δημιουργική οικονομία (creative economy).

Εφαρμόζοντας τον όρο δημιουργική οικονομία σε 15 βιομηχανίες που εκτείνονται σε τομείς από τις τέχνες ως την τεχνολογία, ο Howkins τοποθετεί τις πολιτιστικές δραστηριότητες στον πυρήνα μιας ισχυρής νέας οικονομίας, ενώ ταυτόχρονα ασχολείται με εκδηλώσεις δημιουργικότητας σε τομείς που δεν θεωρούνται ότι είναι και τόσο «πολιτιστικοί», όπως αυτός της έρευνας και της ανάπτυξης. (UNESCO/UNDP, 2013, σελ.19).

Σύμφωνα με τη Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Εμπόριο και την Ανάπτυξη του 2008 η δημιουργική οικονομία (UNCTAD/UNDP, 2008, σελ.4):

- Είναι μια εξελισσόμενη έννοια που βασίζεται σε δημιουργικά αγαθά που ενδεχομένως δημιουργούν οικονομική μεγέθυνση και ανάπτυξη.
- Μπορεί να προωθήσει την παραγωγή εισοδήματος, τη δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης και τα κέρδη από εξαγωγές παράλληλα με την προώθηση της κοινωνικής ένταξης.
- Περικλείει οικονομικές, πολιτιστικές και κοινωνικές πτυχές που αλληλοεπιδρούν με την τεχνολογία, την πνευματική ιδιοκτησία και τους στόχους του τουρισμού.
- Αποτελείται από σύνολο οικονομικών δραστηριοτήτων που βασίζονται στη γνώση, με αναπτυξιακή διάσταση και οριζόντιες και κάθετες διασυνδέσεις σε μακροοικονομικό και μικροοικονομικό επίπεδο.
- Είναι μια εφικτή επιλογή ανάπτυξης που απαιτεί καινοτόμες διεπιστημονικές πολιτικές και διυπουργικές δράσεις.
- Στην καρδιά της δημιουργικής οικονομίας βρίσκονται οι δημιουργικές βιομηχανίες.

Σύμφωνα με τον ορισμό της UNCTD/UNDP (2010, σελ. 10) η δημιουργική οικονομία είναι ένας εξελισσόμενος όρος που στηρίζεται σε δημιουργικά στοιχεία, δυνητικά να δημιουργήσουν οικονομική ανάπτυξη. Συντελεί στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, προάγει την κοινωνικοποίηση, την πολυπολιτισμικότητα και την ανθρώπινη ανάπτυξη. Οι οικονομικές δραστηριότητες που την απαρτίζουν βασίζονται στη γνώση και σκοπεύουν στην ανάπτυξη σε οικονομικό, σε πολιτιστικό και κοινωνικό επίπεδο και είναι σε άμεση αλληλεπίδραση με την πνευματική ιδιοκτησία, την τεχνολογία, και τους τουριστικούς στόχους. Η δημιουργική οικονομία επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό ως προς τη λειτουργία της και από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (social media) όπως π.χ. Facebook, Twitter, LinkedIn, YouTube, Instagram κλπ. τα οποία έχουν τη δύναμη να συνδέουν άμεσα και γρήγορα επιχειρηματίες μεταξύ τους, καθώς και με ανεξάρτητους δημιουργούς ή με ενδεχόμενους καταναλωτές (UNCTD/UNDP, 2010, σελ. 76). Σημαντικό της επίσης χαρακτηριστικό, είναι το αυξημένο μέγεθος οικονομικού ρίσκου που συνδέεται με τη φύση των παραγόμενων προϊόντων και με τη χρονική συγκυρία που αυτά κυκλοφορούν στην αγορά (UNCTD/UNDP, 2010, σελ. 74). Λόγω του σύντομου κύκλου εργασιών των προϊόντων και της περιορισμένης διάρκειας ζωής τους, είναι απαραίτητη η ύπαρξη συνεχούς καινοτομίας, ώστε να δημιουργούνται νέα προϊόντα (UNCTD/UNDP, 2010, σελ. 75). Παράλληλα, η σύνδεσή της με κερδοσκοπικές αλλά και

με πολιτιστικές μη κερδοσκοπικές δραστηριότητες προσδίδουν σε αυτή έναν πολύπλοκο και υβριδικό χαρακτήρα (UNESCO/UNDP, 2013, σελ. 26).

Στην Ετήσια Έκθεση (Annual Report) της Διάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών για το Εμπόριο και την Ανάπτυξη το 2015 (UNCTD, 2015) τονίζεται πως η δημιουργική οικονομία είναι μια έννοια που εξελίσσεται διαρκώς και εφαρμόζει τη δημιουργικότητα, την τεχνολογία, τον πολιτισμό και τις καινοτόμες δράσεις προς όφελος και προώθηση μιας αειφόρου οικονομικής ανάπτυξης. Στους τομείς της δημιουργικής οικονομίας περιλαμβάνονται τέχνες και χειροτεχνήματα, σχέδια, πίνακες ζωγραφικής, βιβλία, ταινίες, τραγούδια, φεστιβάλ, βιντεοπαιχνίδια, ψηφιακά κινούμενα σχέδια. Οι τομείς αυτοί παράγουν εισόδημα μέσα από το εμπόριο και τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και δημιουργούν νέες θέσεις εργασίας, κυρίως σε μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις. Με την πρόοδο της τεχνολογίας – ειδικά με την ψηφιακή επανάσταση, την εκπαίδευση και την καινοτομία – οι βιομηχανίες που στηρίζονται στη δημιουργικότητα και τη γνώση, εμφανίζονται ανάμεσα στους πιο δυναμικούς τομείς της παγκόσμιας αγοράς (UNCTD, 2015, σελ. ii).

1.4 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΕΣ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΕΙΣ

Η δομή και οι ιδιαιτερότητες της δημιουργικής οικονομίας, ως προς τη λειτουργία της, μπορεί να οδηγήσουν σε γεωγραφικά χαρακτηριστικά, όπως είναι η δημιουργία τοπικών συγκεντρώσεων (clusters) εταιρειών και δραστηριοτήτων για την παραγωγή προϊόντων ή υπηρεσιών. Στη δημιουργική οικονομία τα clusters είναι συνήθως κάθετα οργανωμένα δίκτυα, που έχουν μια ευελιξία όταν πρόκειται για υψηλά ποσοστά αστάθειας και το ρίσκο που εμπεριέχεται στην παραγωγή και κατανάλωση των αγαθών αυτών και με τη σειρά τους στηρίζουν την ανάπτυξη τοπικών αγορών εργασίας. Η λειτουργία τέτοιων οργανωμένων δικτύων υπερτερεί σε σχέση με δραστηριότητες μεμονωμένου χαρακτήρα (UNESCO/UNDP, 2013, σελ. 29). Στη δημιουργία κοινωνικών δικτύων ρόλο παίζει και το αστικό περιβάλλον, καθώς μπορεί να λειτουργήσει και ως πηγή έμπνευσης για όσους δραστηριοποιούνται στους Κλάδους Δημιουργίας και Πολιτισμού (Heebels, B. and van Aalst, I., 2010). Ειδικότερα δε, στη σχετική του έρευνα για την επίδραση της αστικής τοποθεσίας στη δομή των πολιτιστικών συγκεντρώσεων, ο Van Heur (2007) συμπεραίνει ότι αυτές επηρεάζονται από το καθεστώς συσσώρευσης και το κανονιστικό πλαίσιο, ενώ θεωρεί ότι η δικτύωση μπορεί να αλλάζει τη δομή των δημιουργικών συγκεντρώσεων.

Άλλη μορφή οργάνωσης μπορεί να είναι η συγκεντροποίηση παρόμοιων επιχειρήσεων ενός τομέα σε μια περιοχή ή πόλη (agglomeration) η οποία ταυτίζεται με την παραγωγή αγαθών ή υπηρεσιών. Χαρακτηριστικά τέτοια παραδείγματα είναι το Μιλάνο ή το Παρίσι για τη μόδα, το Λος Άντζελες για το σινεμά κλπ. Η συσσώρευση αυτή, εκτός από μεγάλες εμβληματικές πόλεις, μπορεί να έχει εφαρμογή και σε μικρότερης κλίμακας δημιουργικούς οικισμούς που βρίσκονται σε διάφορα μέρη ανά τον κόσμο και συνδέονται με συγκεκριμένα προϊόντα (UNESCO/UNDP, 2013, σελ 30).

Η γειτνίαση των επιχειρήσεων αυτών, έχει ως αποτέλεσμα έντονο ανταγωνισμό, ευνοεί την καινοτομία, αυξάνει τις ευκαιρίες για ανταλλαγή πληροφοριών, ενώ μειώνει το κόστος των συναλλαγών (UNESCO/UNDP, 2013, σελ. 29). Η τοποθεσία σε τέτοιου είδους περιπτώσεις αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο ενός προϊόντος, και εγγυάται την ποιότητα και αυθεντικότητά του, γεγονός που οδηγεί τις κοινότητες στην προστασία του διακριτικού χαρακτήρα, μέσω εμπορικών σημάτων ή γεωγραφικών πιστοποιητικών, και αποτελεί δυναμική αξιοποίησης των τοπικών κοινοτήτων στις αναπτυσσόμενες χώρες (UNESCO/UNDP, 2013, σελ 30).

Η απλή συγκέντρωση επιχειρήσεων σε μια συγκεκριμένη περιοχή δεν αρκεί για την προώθηση της τοπικής ανάπτυξης. Αντίθετα, τέτοιου είδους συγκεντρώσεις θα πρέπει να υποστηρίζονται από ένα βιώσιμο κοινωνικό σύστημα, που περιλαμβάνει τόσο τα υλικά (ειδικά το κεφάλαιο), όσο και τα άυλα περιουσιακά στοιχεία όπως οι κοινωνικές σχέσεις, η παραγωγή γνώσης και η ανάπτυξη της ιδιαίτερης ταυτότητας της περιοχής, που βελτιώνουν τον αστικό χαρακτήρα της κάθε συγκέντρωσης (Francesconi, 2015, σελ. 3).

Ο όρος cluster χρησιμοποιήθηκε στη βιομηχανία για να δηλώσει τη συγκέντρωση σε μια τοποθεσία εταιριών που παράγουν υπηρεσίες ή προϊόντα (UNDP, 2013, σελ. 29). Ωστόσο, η δημιουργία ενός συμπλέγματος έχει αποδειχθεί ότι είναι ένας αποτελεσματικός τρόπος οργάνωσης και των δημιουργικών βιομηχανιών και δημιουργεί ευνοϊκό περιβάλλον για την προώθηση της ανάπτυξης αυτών. Η ανάπτυξη μιας πολιτιστικής συγκέντρωσης συμβάλλει στη δημιουργία συνέργειας μεταξύ των επιμέρους τομέων των δημιουργικών βιομηχανιών (UNDP, 2010, σελ. 223-224). Σύμφωνα με τον Mommaas (2004, σελ. 507), οι σχετικές πολιτιστικές δράσεις (projects) μπορεί να αναπτύσσονται σε μεμονωμένα κτίρια ή μεγαλύτερα κτιριακά συγκροτήματα, ή ακόμη και να επεκτείνονται σε ολόκληρες περιοχές ή δίκτυα τοποθεσιών.

Όπως σημειώνουν διάφοροι ερευνητές (Καραχάλης, 2007; Lidegaard et al., 2017; Chapain & Sagot-Duvaloux, 2018) στη διεθνή βιβλιογραφία οι συγκεντρώσεις πολιτιστικών δραστηριοτήτων αναφέρονται είτε ως «πολιτιστικές συγκεντρώσεις (cultural clusters)», είτε ως «πολιτιστικές περιοχές (cultural districts)», είτε ως «πολιτιστικές συνοικίες (cultural quarters)», ενώ αρκετές φορές αντί της λέξης πολιτιστικές εμφανίζεται ως πρώτο συνθετικό της αντίστοιχης ορολογίας η λέξη δημιουργικές (creative). Οι Chapain & Sagot-Duvaloux (2018), στη συστηματική ανάλυση της διεθνούς βιβλιογραφίας με θέμα τις πολιτιστικές και δημιουργικές συγκεντρώσεις (cultural and creative clusters), βρήκαν ότι η ορολογία «πολιτιστική περιοχή» απαντάται περισσότερο στις δημοσιεύσεις από τη Βόρεια Αμερική και την Ιταλία, η «πολιτιστική συγκέντρωση» σε αυτές από την Αυστραλία και η «πολιτιστική συνοικία» στις προερχόμενες από το Ηνωμένο Βασίλειο και την Ιρλανδία. Επιπροσθέτως, είναι συχνότερη η χρήση του όρου «δημιουργική περιοχή» στη Β. Αμερική, την Ασία και την υπόλοιπη Δ. Ευρώπη, του «δημιουργική συγκέντρωση» στην Αυστραλία και την Ασία, ενώ ο όρος «δημιουργική συνοικία» είναι πιο δημοφιλής σε Ηνωμένο Βασίλειο, Ιρλανδία, στην υπόλοιπη Δ. Ευρώπη (εκτός της Ιταλίας) και επίσης στην Ασία.

Όσον αφορά στην ταξινόμηση τους, ο Santagata (2002) πρότεινε την κατηγοριοποίηση σε τέσσερις διακριτούς τύπους πολιτιστικών περιοχών που είναι οι: α) βιομηχανικές, β) ιδρυματικές, γ) μουσειακές, και δ) μητροπολιτικές. Ο διαχωρισμός αυτός, σύμφωνα με τους Lidegaard et al. (2017), προκύπτει από την αντίστοιχη χωρική οργάνωση της πολιτιστικής παραγωγής και κατανάλωσης. Οι Francesconi & Dossena (2016) αναφέρουν ότι η παραπάνω ταξινόμηση του Santagata περιγράφει τις πολιτιστικές περιοχές ως δίκτυα ανεξάρτητων μεταξύ τους οντοτήτων, των οποίων η γεωγραφική συγκέντρωση καθορίζεται από την παραγωγή εξειδικευμένων αγαθών που βασίζεται στην δημιουργικότητα, τον πολιτισμό και την πνευματική ιδιοκτησία, έχοντας μια ισχυρή πολιτιστική σύνδεση με την αντίστοιχη τοπική κοινότητα. Επιπλέον, θεωρεί ότι ο ορισμός των τύπων των βιομηχανικών και ιδρυματικών περιοχών είναι παρόμοιος με τις βιομηχανικές περιοχές του Marshall, ενώ αυτός των μουσειακών και μητροπολιτικών προσομοιάζει τα μοντέλα των πολιτικών αστικού σχεδιασμού. Ο Santagata (2002) αναφέρει ως χαρακτηριστικό παράδειγμα βιομηχανικής πολιτιστικής περιοχής το συγκρότημα παραγωγής κινηματογραφικών ταινιών του Λος Άντζελες στις Η.Π.Α. και στην Ιταλία, την περιοχή παραγωγής κεραμικών Καλτατζιρόνε που βρίσκεται στη

Σικελία. Για τον ιδρυματικό τύπο πολιτιστικής περιοχής αναφέρει, ως παράδειγμα, αυτό του Λάνγκε, στην περιφέρεια Πιεμόντε της Βόρειας Ιταλίας, όπου η παραγωγή φημισμένων κρασιών με ονομασία προέλευσης συνοδεύεται από ένα σημαντικό αριθμό τοπικών πολιτιστικών εκδηλώσεων και γεγονότων. Οι περιοχές συγκέντρωσης μουσείων αναφέρονται ως παραδείγματα υλοποίησης δημόσιων πολιτικών, με ποικίλες θετικές επιπτώσεις στις συνοικίες των πόλεων που αναπτύσσονται, ενώ στις μητροπολιτικές πολιτιστικές περιοχές, η χρήση καλών τεχνών και πολιτιστικών υπηρεσιών λειτουργεί ως πόλος έλξης πληθυσμού και αφορμή για το σχεδιασμό νέας εικόνας των πόλεων. Οι πολιτιστικές βιομηχανίες και η συσπείρωσή τους σε συγκεκριμένες περιοχές μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο ξεχωριστής στρατηγικής μάρκετινγκ / branding και σε αρκετές περιπτώσεις λειτουργούν ως παράγοντας προβολής (Καραχάλης, 2010; Karachalis and Deffner, 2011; Καραχάλης και Δέφνερ Α, 2012). Συνοψίζοντας, ο Santagata (2002) ισχυρίζεται ότι οι προτεινόμενοι τέσσερις τύποι πολιτιστικών περιοχών είναι συμπληρωματικοί μεταξύ τους και συνολικά δείχνουν τις νέες δυνατότητες που μπορεί να δώσουν στην οικονομική εξέλιξη και την τοπική ανάπτυξη.

1.4.1 ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΕΩΝ ΣΤΟΝ ΑΣΤΙΚΟ ΙΣΤΟ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ

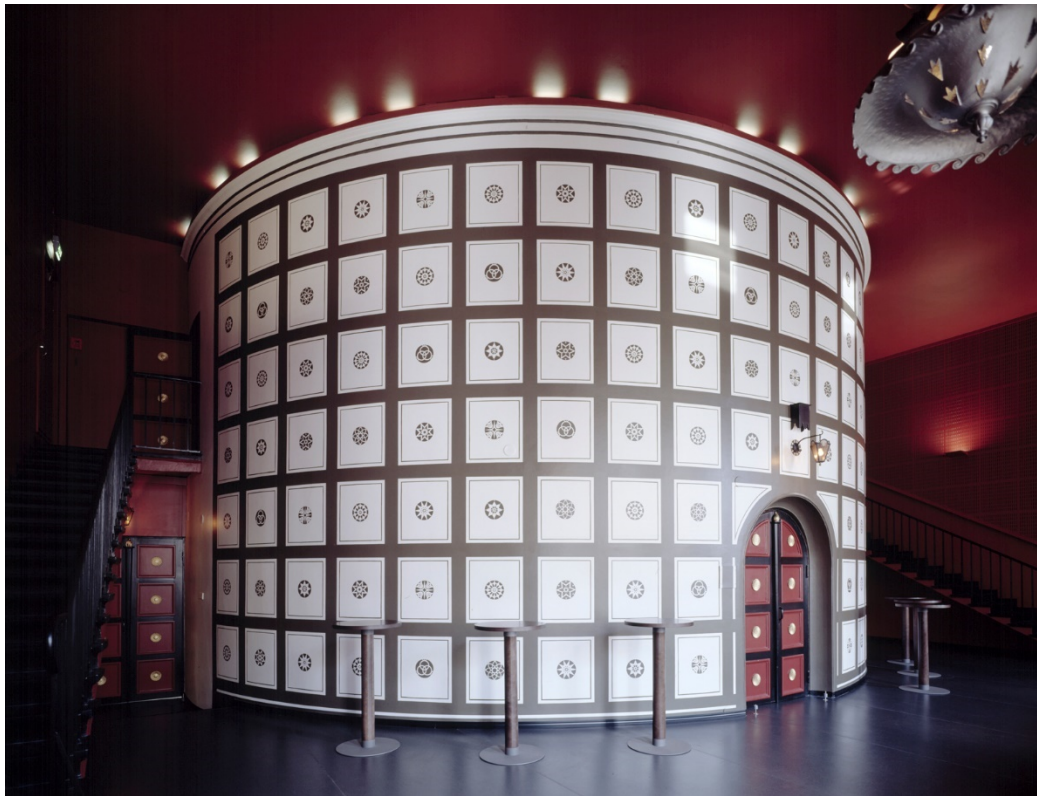
Στην παρούσα υποενότητα παρουσιάζονται μερικές περιπτώσεις πολιτιστικών συγκεντρώσεων διαφορετικών ειδών που αναπτύσσονται στον αστικό ιστό των πόλεων και συνηθέστερα στο κέντρο ή σχετικά κοντά με αυτό. Πρώτα παρουσιάζεται η περίπτωση της πόλης Γιουβάσκουλα της Κεντρικής Φινλανδίας, η οποία παρουσιάζει μερικά κοινά χαρακτηριστικά με την πόλη του Βόλου, όσον αφορά τον αριθμό του πληθυσμού, το γεγονός ότι κεντρικό ρόλο στην ανάπτυξη της παίζει το Πανεπιστήμιο που έχει έδρα την πόλη, καθώς και το γεγονός ότι στο σχετικά πρόσφατο παρελθόν πέρασε φάση αποβιομηχάνισης και αλλαγής του οικονομικού της μοντέλου προς τον τριτογενή τομέα. Η δεύτερη περίπτωση αφορά πολιτιστικές συγκεντρώσεις που προκύπτουν σε περιοχές επανάχρησης παλιών δεξαμενών φωταερίου, δηλαδή βιομηχανικής κληρονομιάς, σε διάφορες πόλεις, με έμφαση στο παράδειγμα της πόλης της Βιέννης. Τέλος, εξετάζονται πολιτιστικές συγκεντρώσεις μουσείων στα κέντρα των πόλεων, με ειδικό παράδειγμα την περίπτωση συγκέντρωσης μουσείων στην πόλη του Βερολίνου. Ο λόγος επιλογής των παραπάνω περιπτώσεων είναι ότι στην περιοχή των Παλαιών Βόλου απαντώνται χαρακτηριστικά πολιτιστικής συγκέντρωσης και από τις

τρεις εξεταζόμενες περιπτώσεις, καθώς: α) βασικό και κεντρικό σημείο της περιοχής είναι το συγκρότημα Τσαλαπάτα το οποίο αποτελεί σημαντικό κέντρο βιομηχανικής κληρονομιάς, β) υπάρχει συγκέντρωση τριών μουσείων στην περιοχή, γ) λειτουργούν πολιτιστικές επιχειρήσεις, κυρίως του τομέα τέχνες και διασκέδαση και τέλος δ) τόσο τοπικά, όσο και ευρύτερα στην περιοχή δραστηριοποιείται έντονα το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

1.4.1.1. ΓΙΟΥΒΑΣΚΥΛΑ (JYVÄSKYLÄ) ΦΙΝΛΑΝΔΙΑ

Η Γιουβάσκυλα βρίσκεται στην κεντρική Φινλανδία, 270 km βόρεια του Ελσίνκι και είναι η έβδομη μεγαλύτερη πόλη της χώρας με πληθυσμό, 141.305 κατοίκων, στο τέλος του 2018.¹ Μέχρι το 1980 ήταν μια από τις πιο πλούσιες περιοχές της Φινλανδίας, αλλά από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, λόγω της εθνικής οικονομικής κρίσης, πέρασε σε φάση ραγδαίων αλλαγών που περιλάμβαναν την μετατροπή των παραδοσιακών βιομηχανικών συγκεντρώσεων και την υιοθέτηση μακροπρόθεσμης στρατηγικής ανάπτυξης με βάση την οικονομία της γνώσης και τις τεχνολογικές καινοτομίες. Η παραπάνω στρατηγική υλοποιήθηκε με συλλογικές προσπάθειες και συνεργασία τοπικών αρχών, εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και του τομέα των επιχειρήσεων, και πλέον η πόλη είναι γνωστή για την εκπαίδευση και κατάρτιση, καθώς και ως κέντρο ειδίκευσης σε τεχνολογίες πληροφόρησης και επικοινωνιών, νανοτεχνολογίας, τεχνολογίας επεξεργασίας χαρτιού και τεχνολογίας ενέργειας (Inteli, 2011).

¹ <https://www.jyvaskyla.fi/en/jyvaskyla-information/statistics>

Εικ. 2. Το κυλινδρικό φουαγιέ στο εσωτερικό του κτιρίου του Εργατικού Κέντρου στη Γιουβάσκυλα (Φωτογραφία: Maija Holma, Alvar Aalto Foundation, πηγή: <https://navi.finnisharchitecture.fi/jyvaskyla-workers-club/#&gid=1&pid=7>)

Όσον αφορά το φυσικό περιβάλλον η πόλη είναι περιτριγυρισμένη από δάση, βρίσκεται δίπλα στη δεύτερη μεγάλη λίμνη της Φινλανδίας, ενώ είναι φιλική σε πεζούς και ποδηλάτες, με όμορφο φυσικό περιβάλλον για να ζει κανείς, να κάνει σπορ, κλπ.

Στον πολιτιστικό τομέα η πόλη συνδέει το όνομά της με το διάσημο αρχιτέκτονα Alvar Aalto, του οποίου πολλά κτίρια βρίσκονται στην περιοχή. Κτίρια όπως το Εργατικό Κέντρο (Εικ. 2) και το Δημαρχείο, μαζί με τα Μουσεία Alvar Aalto Museum και Museum of Central Finland διαμορφώνουν ένα πολιτιστικό κέντρο κοντά στο Πανεπιστήμιο της πόλης (University of Jyväskylä) που είναι από τα πλέον γνωστά εκπαιδευτικά και ερευνητικά ιδρύματα της Φινλανδίας, ενώ παράλληλα είναι πόλος έλξης για πολλούς διεθνείς φοιτητές.

Η οικονομική κρίση έκανε την τοπική κοινωνία πολύ πιο δεκτική στις αλλαγές και στην υιοθέτηση της δημιουργικής τάσης ως μέρος της αναπτυξιακής διαδικασίας. Επιπλέον, προωθήθηκαν συνεργασίες μεταξύ διαφορετικών τομέων και οργανισμών, ακόμα και συνεργασία σε διαφορετικά επίπεδα με την κυβέρνηση και δημιουργήθηκαν δίκτυα, προς όφελος της δημιουργικής οικονομίας. Η λειτουργία της πόλης χαρακτηρίζεται από

έντονη συμμετοχή των πολιτών, ενώ θεατρικές εταιρείες, ορχήστρες, ομάδες που ασχολούνται με τις παραστατικές τέχνες, καθώς και διάφορα δημοφιλή γεγονότα που διοργανώνονται στην πόλη συνθέτουν μια δυνατή και ζωντανή πολιτιστική σκηνή. Η συνοικία των τεχνών (art quarter), αναπτύσσεται στο κέντρο της πόλης, γύρω από το Church Park, και συμπεριλαμβάνει τα κτίρια του Art Museum, το θέατρο της πόλης και το Craft Museum της Φινλανδίας. Όλα αυτά είναι σε άμεση γειτνίαση με το τοπικό Πανεπιστήμιο που εκτός από το ότι αποτελεί τον τρίτο κατά σειρά εργοδότη στην πόλη², τόσο αυτό, όσο και το μικρότερο πανεπιστήμιο εφαρμοσμένων επιστημών, παίζει ενεργό ρόλο στη ανάπτυξή της, καθώς συνεργάζονται σε διάφορα επίπεδα με το Δήμο και ιδιωτικές εταιρείες, σε διάφορες δράσεις ανάπτυξης δομών και υπηρεσιών, καθώς και έργων (projects) στον τομέα των πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών. Όσον αφορά τη σχέση Πανεπιστημίων και ΚΠΔ, ο Roodhouse (2009), έχοντας υπόψη του τις «πολιτιστικές συνοικίες» σε πόλεις της Μ. Βρετανίας, θεωρεί ότι τα Πανεπιστήμια μπορούν να εμπλακούν όχι μόνο στην εκπαίδευση των ατόμων που θα στελεχώσουν δημιουργικές βιομηχανίες μουσικής, τεχνών, αρχιτεκτονικής και άλλων ΚΠΔ, αλλά μπορούν να παίξουν ρόλο στην υποστήριξη της ανάπτυξης επιχειρήσεων ΠΔΒ που λειτουργούν σε συγκεντρώσεις σε συνοικίες πόλεων. Μάλιστα προτείνει τα ΑΕΙ να δουν αυτές τις περιοχές όχι μόνο ως πιθανούς εργοδότες των αποφοίτων τους, αλλά ως πεδία διδασκαλίας και ζωντανά ερευνητικά εργαστήρια. Παράλληλα, η πόλη προσελκύει εθνικά και διεθνή συνέδρια και εκθέσεις, λόγω των εγκαταστάσεων, της λειτουργίας των Ιδρυμάτων Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, και των παροχών που διαθέτει (Inteli, 2011).

Η συγκεκριμένη πορεία προέκυψε ως επακόλουθο στοχευμένων πολιτικών του Δήμου, καθώς από το 1995 η διοίκηση της πόλης έχει υιοθετήσει μια στρατηγική προσέγγιση που αναγνωρίζει ως παράγοντες κλειδιά της ανταγωνιστικότητας της περιοχής τη δημιουργικότητα και την καινοτομία. Αυτό δεν ισχύει μόνο για την επένδυση σε επιχειρήσεις, αλλά και για την ανάπτυξη υπηρεσιών, εκπαίδευσης και κουλτούρας, σε ένα περιβάλλον με ποιότητα ζωής. Η παραπάνω στρατηγική δίνει ιδιαίτερη έμφαση στη δικτύωση και συνεργασία μεταξύ επιχειρηματικών τομέων, οργανισμών και κυβερνητικών δομών σε διάφορα επίπεδα.

Σημεία κλειδιά της σχετικής στρατηγικής θεωρούνται η εστίαση στον ανθρώπινο παράγοντα και στη συνεργασία μεταξύ πολιτισμού και δημιουργικότητας, η ποιότητα ζωής και περιβάλλοντος, το υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης του εργατικού δυναμικού, η

² <https://www.jyvaskyla.fi/en/jyvaskyla-information/statistics>

έντονη συμμετοχή των πολιτών, η συνεργασία ανάμεσα στο δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα και τέλος η ανάπτυξη δικτύων συνεργασίας σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.

Χαρακτηριστικό είναι πως, παρότι αυτή η στρατηγική προσπάθεια άρχισε πριν από 25 χρόνια, συνεχίζεται μέχρι σήμερα με ακόμη πιο έντονο ρυθμό. Μεταξύ των διάφορων προγραμμάτων του Δήμου, ιδιαίτερη θέση έχει το πρόγραμμα αστικής ανάπτυξης City Centre 3.0 (Flinkman, 2020), το οποίο έχει ως βασικό στόχο την υλοποίηση του Οράματος 2030 (Vision 2030), μέσω ενός ολοκληρωμένου σχεδίου ανάπτυξης του κέντρου της πόλης και της αστικής του δομής, με επιμέρους φιλόδοξους στόχους, όπως το διπλασιασμό των κατοίκων της περιοχής του κέντρου (από 15.000 σήμερα σε 30.000 μέσα σε 10 χρόνια), με δράσεις που περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, τη χρήση ευέλικτης πλατφόρμας πολιτισμού και τεχνών ως μέσο προσέλκυσης κατοίκων στο κέντρο της πόλης. Οι παραπάνω στρατηγικοί στόχοι προβλέπονται να υλοποιηθούν μέσω διάφορων επιμέρους έργων (projects), μεταξύ των οποίων ιδιαίτερη θέση έχει αυτό με τον τίτλο «Η Καρδιά της Γιουβάσκυλα - The Heart of Jyväskylä» το οποίο συνδυάζει ανάπτυξη του κέντρου της πόλης με σημαντικές πολιτιστικές επενδύσεις. Το συγκεκριμένο έργο ξεκίνησε το 2018 και περιλαμβάνει τη μεταρρύθμιση και αλλαγή λειτουργίας όλων των καλλιτεχνικών και πολιτιστικών ιδρυμάτων της πόλης (Δημοτικό Θέατρο, Κεντρική Βιβλιοθήκη, Μουσείο Τέχνης), έχοντας ως βασικό στόχο την συνεχή συνεργασία των ιδρυμάτων και την προώθηση δημιουργικής πλατφόρμας που θα καταλήξει μελλοντικά στη λειτουργία του κέντρου της πόλης, ως χώρου κοινών εκθέσεων, συναυλιών, παραστάσεων και άλλων παραγωγών που θα εμπλέκουν το σύνολο όσων συμμετέχουν στην παραγωγή τέχνης και πολιτισμού στην πόλη. Στην υλοποίηση του έργου συμμετέχουν, υπό το συντονισμό του Δήμου, πολλοί πολιτιστικοί και εκπαιδευτικοί φορείς, ενώ μπορούν να πάρουν μέρος και όλοι οι ενδιαφερόμενοι πολίτες³.

1.4.1.2. ΔΕΞΑΜΕΝΕΣ ΦΩΤΑΕΡΙΟΥ BIENNΗΣ (VIENNA GASOMETERS)

Μια ενδιαφέρουσα περίπτωση αξιοποίησης βιομηχανικής κληρονομιάς είναι αυτή των Gasometers στη Βιέννη. Πρόκειται για τέσσερις μεγάλες δεξαμενές αποθήκευσης φωταερίου που κατασκευάστηκαν στην περιοχή Simmering της Βιέννης το 19ο αιώνα (1896-1899), ως μέρος του εργοστασίου παρασκευής φωταερίου για το φωτισμό της

³ <https://www.jyvaskyla.fi/en/node/29091>

πόλης⁴. Χρησιμοποιήθηκαν ως δεξαμενές αποθήκευσης φωταερίου ως το 1986 και μετά τη χρήση φυσικού αερίου στη Βιέννη, οι δεξαμενές εγκαταλείφθηκαν και παρέμειναν ανενεργές για αρκετά χρόνια.

Η πόλη της Βιέννης, στα πλαίσια αναδιαμόρφωσης και αναζωογόνησης των προστατευόμενων αυτών μνημείων, αναζήτησε το 1995 ιδέες για την επανάχρησή τους. Έτσι, έναν αιώνα μετά την αρχική κατασκευή τους, το 1999, ξεκινά μια προσπάθεια μετατροπής τους σε ένα σύγχρονο συγκρότημα με χρήσεις οικιστικές, επιχειρηματικές και πολιτιστικές (Mechtler and Pichler, 2000). Για κάθε μία δεξαμενή (Gasometer A, B, C και D) επιλέχθηκε διαφορετικός αρχιτέκτονας, ενώ οι εργασίες ανακατασκευής πραγματοποιήθηκαν μεταξύ 1999 και 2001⁵ (Εικ. 3). Γενικότερα, η επανάχρηση και η αξιοποίηση δεξαμενών φωταερίου ως μνημεία βιομηχανικής κληρονομιάς και αρχαιολογίας απαντάται και σε άλλες ευρωπαϊκές πόλεις (π.χ. Oberhausen, Δρέσδη, Κοπεγχάγη, Δουβλίνο), μεταξύ των οποίων και η Αθήνα με το συγκρότημα Τεχνόπολις-Γκάζι (Fiorino et. al., 2014), η οποία παρουσιάζεται στην ενότητα 1.4.1.3 που ακολουθεί.

Εικ. 3. Νότια όψη των δεξαμενών φωταερίου στη Βιέννη (πηγή: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gasometer-hyblerpark-2001.jpg>)

Στην περίπτωση της Βιέννης κάθε κυλινδρικό κτίριο (δεξαμενή) έχει όγκο περίπου 90.000 m³. Η εξωτερική του πρόσοψη αποτελείται από κόκκινο τούβλο. Το ύψος τους είναι 70 μέτρα, ενώ η διάμετρος 60 μέτρα. Κατά την αναδιαμόρφωσή τους τα μόνα στοιχεία που διατηρήθηκαν ήταν τα μέρη που απαρτίζουν την οροφή και το εξωτερικό

⁴ <https://web.archive.org/web/20141020025528/http://www.wiener-gasometer.at/en/history>

⁵ <https://en.wikiarquitectura.com/building/gasometer/>

του περίβλημα από τούβλα, όπου πλέον προστατεύονται ως μνημεία λόγω του κλασικού σχεδιασμού τους^{1,6}.

Κάθε ένα από τα τέσσερα κτίρια χωρίστηκε σε ζώνες: α) κατοικίας, με τα διαμερίσματα να βρίσκονται στην κορυφή, β) εργασίας, με τα γραφεία να απαντώνται παρακάτω στους μεσαίους ορόφους και γ) αγοράς και ψυχαγωγίας στο ισόγειο, με τα εμπορικά κέντρα και τα καταστήματα. Σε κάθε ένα από τα αυτά διατηρήθηκε το εξωτερικό του, ενώ εσωτερικά τα εμπορικά κέντρα συνδέονται με αερογέφυρες⁷ (Mechtler and Pichler, 2000). Μετά την ολοκλήρωση της αναδημιουργίας των τεσσάρων κυλινδρικών κτιρίων το καλοκαίρι του 2001 έγιναν τα εγκαίνια, ενώ στο όλο έργο που τώρα είναι γνωστό ως "Gasometer City" δόθηκε αρχικά η ονομασία "G-Town" (Frühwirth, 2014).

Ο όρος Wohnmaschine (Living Machine) για τα 4 κυλινδρικά κτίρια (4-Zylinder-Wohnmaschine)⁸ παραπέμπει στον Le Corbusier που επινόησε τον όρο το 1921, και χρησιμοποιήθηκε έκτοτε ευρέως ως φράση, αν και ο ίδιος τον χρησιμοποίησε για λίγο, μια που θεώρησε ότι παρερμηνεύτηκε από τους συναδέλφους του⁹. Τα χαρακτηριστικά που απέδωσε ο Le Corbusier, το άνοιγμα των κτιρίων στο φως και στον ήλιο, στον αέρα και στο πράσινο, τα ψηλά κτίρια όπου εκμεταλλεύονταν το ύψος και οι κάτοικοι θα μπορούσαν να έχουν τις απαραίτητες ανέσεις, καθώς και η ύπαρξη στηριγμάτων που δεν είναι εμφανή, τα γυάλινα ανοίγματα, υλικά όπως το μέταλλο, το οπλισμένο σκυρόδεμα και η πέτρα, είναι αυτά που αντιστοιχούσαν στις κατευθυντήριες γραμμές του για την "κατακόρυφη πόλη". Ο Le Corbusier είδε το σχεδιασμό του κτιρίου του ως την ιδανική λύση για μαζική επανάληψη σε πολλά μέρη και στόχος του ήταν η δημιουργία αντιθέσεων μεταξύ του εμφανούς σκυροδέματος και των υλικών της εποχής, όπως το μέταλλο και το γυαλί, σε κτίσματα με γιγαντιαίες διαστάσεις όπου θα περιείχαν εκτός από διαμερίσματα, καταστήματα, βιβλιοθήκες, αίθουσες προβολών και άλλων χρήσεων.¹⁰

⁶ https://en.wikipedia.org/wiki/Gasometer,_Vienna

⁷ <https://web.archive.org/web/20141020025528/http://www.wiener-gasometer.at/en/history>

⁸ <http://www.gasometer-city.eu/gasometer.htm>

⁹ <http://bauforschungonline.ch/aufsatz/le-corbusiers-wohnmaschine.html>

¹⁰ <https://en.wikiarquitectura.com/building/gasometer/>

Εικ. 4. Εσωτερική και εξωτερική όψη δεξαμενών φωταερίου στη Βιέννη (πηγή: https://en.wikiarquitectura.com/wp-content/uploads/2017/01/Gasometer_18.jpg)

Πράγματι τα τέσσερα κτίρια έχουν αρκετά από τα χαρακτηριστικά που αποδίδονται στον αρχικό όρο (Εικ. 4). Το ανοιχτό σχέδιο, η ελευθερία του σχεδιασμού, η καθ' ύψος εκμετάλλευση είναι στοιχεία που ευνόησαν τον ιδιαίτερο σχεδιασμό των Gasometers στη Βιέννη (Waechter-Böhm, 2008, σελ. 147).

Και εδώ, όπως και στην περίπτωση της Γιουβάσκυλα, η συγκεκριμένη αναπτυξιακή δράση αποτελεί μέρος ευρύτερου σχεδιασμού του Δήμου, σύμφωνα με τον οποίο η επανάχρηση των τεσσάρων δεξαμενών χρησιμοποιείται ως ο καταλύτης δημιουργίας μιας νέας γειτονιάς στην περιοχή Erdberger Mais¹¹ της Βιέννης που με βάση το σχεδιασμό, όταν ολοκληρωθεί, αναμένεται να δημιουργήσει από 10.000 έως 50.000 νέες θέσεις εργασίας (Kreppenhof, n.d.).

¹¹ <https://www.wien.gv.at/english/urbandevelopment/erdbergermais.htm>

1.4.1.3. ΤΕΧΝΟΠΟΛΗ ΔΗΜΟΥ ΑΘΗΝΑΙΩΝ

Και στην Ελλάδα, υπάρχει η τάση επανάχρησης χώρων ή κτιρίων στις οποίες να αποδίδεται εμπορική και πολιτιστική χροιά. Η μετατροπή του αντίστοιχου εργοστασίου παραγωγής φωταερίου στην σημερινή Τεχνόπολη του Δήμου Αθηναίων είναι ένα από τα χαρακτηριστικά παραδείγματα ανάπλασης βιομηχανικής κληρονομιάς στην Ελλάδα. Η λειτουργία της Τεχνόπολης περιλαμβάνει τρεις ενότητες (πυλώνες):

- Πολυχώρος πολιτισμού
- Βιομηχανικό Μουσείο Φωταερίου
- Κόμβος Καινοτομίας και Επιχειρηματικότητας INNOVATHENS

Το Εργοστάσιο Φωταερίου ιδρύθηκε το 1857, ενώ το 1984 σταματάει οριστικά τη λειτουργία του, καθώς έχει αντικατασταθεί πλέον η χρήση φωταερίου από τον ηλεκτρισμό και άλλες μορφές ενέργειας. Δύο χρόνια αργότερα το Υπουργείο Πολιτισμού το χαρακτηρίζει διατηρητέο ιστορικό μνημείο και έκτοτε ξεκινούν τα σχέδια επαναξιοποίησής του. Από το 1999 καθιερώνεται «ως ένας από τους πιο αναγνωρισμένους χώρους πολιτισμού της πρωτεύουσας.»¹²

Ο αρχικός χαρακτήρας της περιοχής, από εργατική συνοικία (με το όνομα «Γκαζοχώρι»), μετατρέπεται έκτοτε σε πόλο νυχτερινής διασκέδασης. Το 2013 εγκαινιάζεται το Βιομηχανικό Μουσείο Φωταερίου, στις κτιριακές εγκαταστάσεις και με τον εξοπλισμό του τότε εργοστασίου, αποτελώντας ένα Βιομηχανικό Μουσείο με πλούσια συλλογή αντικειμένων και μεγάλη απήχηση και εκπαιδευτικό ενδιαφέρον. Ο χώρος τριγύρω αλλάζει μορφή και χρήση και φέρνει σε επαφή τους επισκέπτες με τη βιομηχανική ιστορία, ενώ η Τεχνόπολη μετατρέπεται σε έναν ζωντανό πολυχώρο, από τις πιο δημοφιλείς περιοχές της Αθήνας, συνυφασμένη με πολιτιστικές και καλλιτεχνικές εκδηλώσεις¹³.

Πέρα από τον εμπορικό του χαρακτήρα, ο χώρος ανοίγεται στους πολίτες, και αποκτά νέα ταυτότητα. Φιλοξενεί φεστιβάλ, εκθέσεις και εκδηλώσεις που δίνουν τη δυνατότητα αυτοχρηματοδότησης του χώρου μέσω των εσόδων αυτών αλλά και μέσω χορηγιών. Ένας από τους τρεις πυλώνες της Τεχνόπολης είναι το πρότυπο Κέντρο Επιχειρηματικότητας INNOVATHENS, στο οποίο επενδύουν στην οικονομία της

¹² <https://www.gasmuseum.gr/index.php/to-mouseio/istoria-viomixanikou-mouseiou>

¹³ <https://www.lifo.gr/mag/features/3579>

γνώσης, δίνοντας την ευκαιρία σε χιλιάδες νέους ανθρώπους να παρουσιάσουν τις ιδέες τους και σε εκατοντάδες επιχειρήσεις τη δυνατότητα να δημιουργηθούν (Εικ. 5).

Εικ. 5. Το INNOVATHENS, ένας σύγχρονος, ανοιχτός συνεργατικός χώρος στην καρδιά της πόλης, στην Τεχνόπολη Δήμου Αθηναίων. Πηγή: <https://www.innovathens.gr/innovathens/>

Ο σύγχρονος αυτός ανοιχτός, όπως περιγράφεται, συνεργατικός χώρος, άρχισε να λειτουργεί το 2014, στεγάζεται στο Αεριοφυλάκιο 2, και αποτελεί ένα κόμβο (hub) δημιουργικής βιομηχανίας στην Ελλάδα. Το INNOVATHENS αποτελεί κέντρο δικτύωσης ερευνητών, ιδιωτών, επιχειρηματιών κλπ., καθώς προάγει την ανταλλαγή εμπειρίας και γενικότερης γνώσης ενισχύοντας την επιχειρηματικότητα και την καινοτομία. Τα τελευταία χρόνια ο προσανατολισμός του είναι στην ανάπτυξη και προώθηση των Δημιουργικών και Πολιτιστικών Βιομηχανιών¹⁴.

Ένα εκατομμύριο επισκέπτες κάθε χρόνο κάθε ηλικίας είτε συμμετέχουν σε εκδηλώσεις είτε σε προγράμματα κάθε είδους στην Τεχνόπολη. Αποτελεί μια Δημοτική επιχείρηση, με ό,τι προβλήματα μπορεί να ενέχει αυτό, και παρόλο που προσπαθεί να καλύπτει μόνη της όσο το δυνατό περισσότερο τις ανάγκες της, θέματα όπως η συντήρηση των εγκαταστάσεων ανακύπτουν συνέχεια. Παράλληλα, τα τελευταία χρόνια υπάρχει και έντονος ανταγωνισμός, σχετικά με τα πολιτιστικά δρώμενα. Ωστόσο, αποτελεί ένα

¹⁴ <https://www.innovathens.gr/innovathens/>

ιδιαίτερο μοντέλο δημοτικής επιχείρησης, που μάλλον λειτουργεί ως πρότυπο για τα ελληνικά και ευρωπαϊκά δεδομένα και είναι χώρος αγαπητός και προσβάσιμος για όλους.

1.4.1.4. ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΕΙΣ ΜΟΥΣΕΙΩΝ

Μια άλλη ενδιαφέρουσα περίπτωση πολιτιστικών συγκεντρώσεων είναι αυτή των μουσείων σε συγκεκριμένες περιοχές του αστικού ιστού των πόλεων, και αυτό γιατί αυτά λειτουργούσαν πάντα ως βασικός τουριστικός προορισμός (Kelly, 2008), και πολλές φορές είναι τα σημαντικότερα αξιοθέατα που επιλέγουν για επίσκεψη οι τουρίστες σε μια πόλη (Richards, 1999, στο van Aalst και Boogaarts 2002). Για την πολιτιστική συνεισφορά των μουσείων είναι χαρακτηριστική η αναφορά του Mommaas (2000, στο van Aalst και Boogaarts 2002) ότι αυτά δραστηριοποιούνται εκεί που εφάπτεται η τέχνη, ο πολιτισμός, ο τουρισμός και η αναψυχή, ενώ οι Skyrda et al. (2012) προτείνουν την ενίσχυση των μουσείων σαν «κέντρα γνώσης, εκπαίδευσης, αυτοδιδασκαλίας, ψυχαγωγίας και δημιουργικής επικοινωνίας». Τα παραπάνω αιτιολογούν και την συνεχόμενη αύξηση στη δημιουργία και λειτουργία νέων μουσείων στην Ευρώπη και την Αμερική (Van Aalst και Boogaarts 2002).

Οι συγκεντρώσεις μουσείων παρατηρούνται στο κέντρο των πόλεων, σε γειτονικά κτίρια, ενώ συχνά συνδυάζουν τη λειτουργία τους με εστιατόρια, καφέ, πωλητήρια σουβενίρ, βιβλιοπωλεία και εκδηλώσεις (van Aalst και Boogaarts 2002, Κόνσολα, 2011). Έτσι και αποδοτικότερη είναι η λειτουργία τους, κάνοντας χρήση κοινών υποδομών, και αυξάνουν την ανταγωνιστικότητά τους ως τουριστικά προϊόντα (Tien, 2010), καθώς οι επισκέπτες μπορούν να δουν τη συλλογή πολλών μουσείων και να συμμετέχουν σε διάφορες άλλες δραστηριότητες, εύκολα, λόγω της εγγύτητας των διαφορετικών χώρων.

Μερικές χαρακτηριστικές περιπτώσεις συγκεντρώσεων μουσείων σε διάφορες κυρίως ευρωπαϊκές πόλεις είναι το Museuminsel (Νήσος των Μουσείων) στο Βερολίνο, η Museumplein (Πλατεία των Μουσείων) στο Άμστερνταμ, το Museums Quartier στη Βιέννη, το National Mall στην Washington D.C., και τέλος ο μεγάλος περίπατος μέσα στο Ανοικτό Μουσείο της Αθήνας (Κόνσολα, 2011). Παρακάτω παρουσιάζεται αναλυτικότερα η Νήσος των Μουσείων του Βερολίνου.

Νήσος Μουσείων Βερολίνου

Το νησί των Μουσείων (Museumsinsel) συγκροτείται από ένα συγκρότημα πέντε σημαντικών μουσείων του Βερολίνου. Τα κτίρια αναπτύσσονται σε μία νησίδα του ποταμού Spree, στο κέντρο της πόλης, και κατασκευάστηκαν στο διάστημα 1824-1930, για να στεγάσουν μοναδικές συλλογές από την ευρωπαϊκή και ανατολική ιστορία της τέχνης (UNESCO, 1999). Το συγκρότημα περιλαμβάνει τα εξής μουσεία, κατά χρονολογική σειρά κατασκευής και λειτουργίας:

- Altes Museum (Παλαιό Μουσείο)
- Neues Museum (Νέο Μουσείο)
- Alte Nationalgalerie (Παλαιά Εθνική Πινακοθήκη)
- Bode Museum (Μουσείο Μπόντε)
- Pergamonmuseum (Μουσείο της Περγάμου)

Από το 1999 το σύμπλεγμα θεωρείται Μνημείο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO (UNESCO, 1999), ενώ η συνολική επισκεψιμότητα του παραμένει υψηλή, καθώς το 2016 ανήλθε σε 2,3 εκατομμύρια άτομα (Stiftung Preußischer Kulturbesitz, 2012-2017).

Τα κτίρια και τις συλλογές του Museumsinsel τα διαχειρίζονται από κοινού το Ίδρυμα Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Πρωσίας (SPK) και τα Κρατικά Μουσεία του Βερολίνου (SMB). Η συνεργασία τους εξασφαλίζει ότι διατηρούνται οι ιδιότητες των ακινήτων (UNESCO, n.d.), ενώ οι παραπάνω φορείς αναθέτουν εξειδικευμένες δραστηριότητες συντήρησης σε τρίτους. Σε κυβερνητικό επίπεδο έχουν λόγο τόσο η ομοσπονδιακή κυβέρνηση της Γερμανίας, όσο και όλα τα 16 ομοσπονδιακά κρατίδια (Länder) συμμετέχοντας στη λειτουργία του Ιδρύματος SPK, το οποίο έχει ευελιξία στη διαχείριση και τη δυνατότητα να συλλέγει σημαντικούς πόρους χρηματοδότησης

.

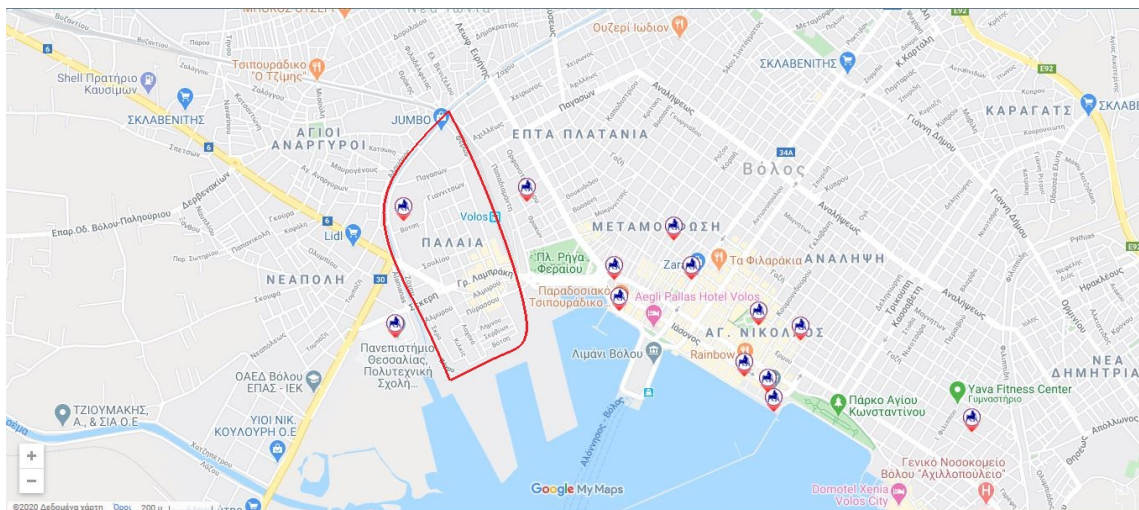
Εικ. 6. Το μελλοντικό Νησί των Μουσείων στο Βερολίνο, σύμφωνα με το Masterplan (πηγή: http://www.museumsinsel-berlin.de/uploads/tx_flexslider/start_tsr_museumsinsel_02.jpg)

Οι βασικές αρχές αυτού του σχεδιασμού εγκρίθηκαν το 1999 από το SPK (Stiftung Preußischer Kulturbesitz), και έκτοτε το σχέδιο υλοποιείται σε σταθερή βάση¹⁵. Και στην περίπτωση του Βερολίνου, το Νησί των Μουσείων ανασυγκροτήθηκε σε ένα βιώσιμο μουσειακό συγκρότημα ως αποτέλεσμα ενός γενικού στρατηγικού σχεδίου (Masterplan, Εικ. 6).

¹⁵ Masterplan Museumsinsel Projektion Zukunft (<http://www.museumsinsel-berlin.de/home/>)

2. Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΩΝ ΒΟΛΟΥ

Η συνοικία των «Παλαιών» Βόλου, ή «τα Παλιά» όπως αναφέρονται στην περιοχή οι κάτοικοι του Βόλου, βρίσκεται στη δυτική είσοδο της πόλης σε γειτνίαση με το λιμάνι (Εικ. 7). Σήμερα ο Δήμος Βόλου έχει έκταση 385,61 τ.χλμ., με έκταση της αστικής περιοχής 90,99 τ.χλμ., και μόνιμο πληθυσμό 144.449 κατοίκων σύμφωνα με την απογραφή του 2011, ενώ ο πραγματικός πληθυσμός της αστικής περιοχής ανέρχεται στους 118.410 κατοίκους (Δήμος Βόλου, 2017). Σύμφωνα με τον Μαλούτα (1995, σελ. 15) η πολιτιστική φυσιογνωμία της πόλης του Βόλου διαμορφώθηκε από τη γεωγραφική του θέση στους πρόποδες του Πηλίου, την εγκατάσταση μεγάλου αριθμού προσφύγων από τη Μ. Ασία τη δεκαετία του 1920 και την σημαντική βιομηχανική της παράδοση.

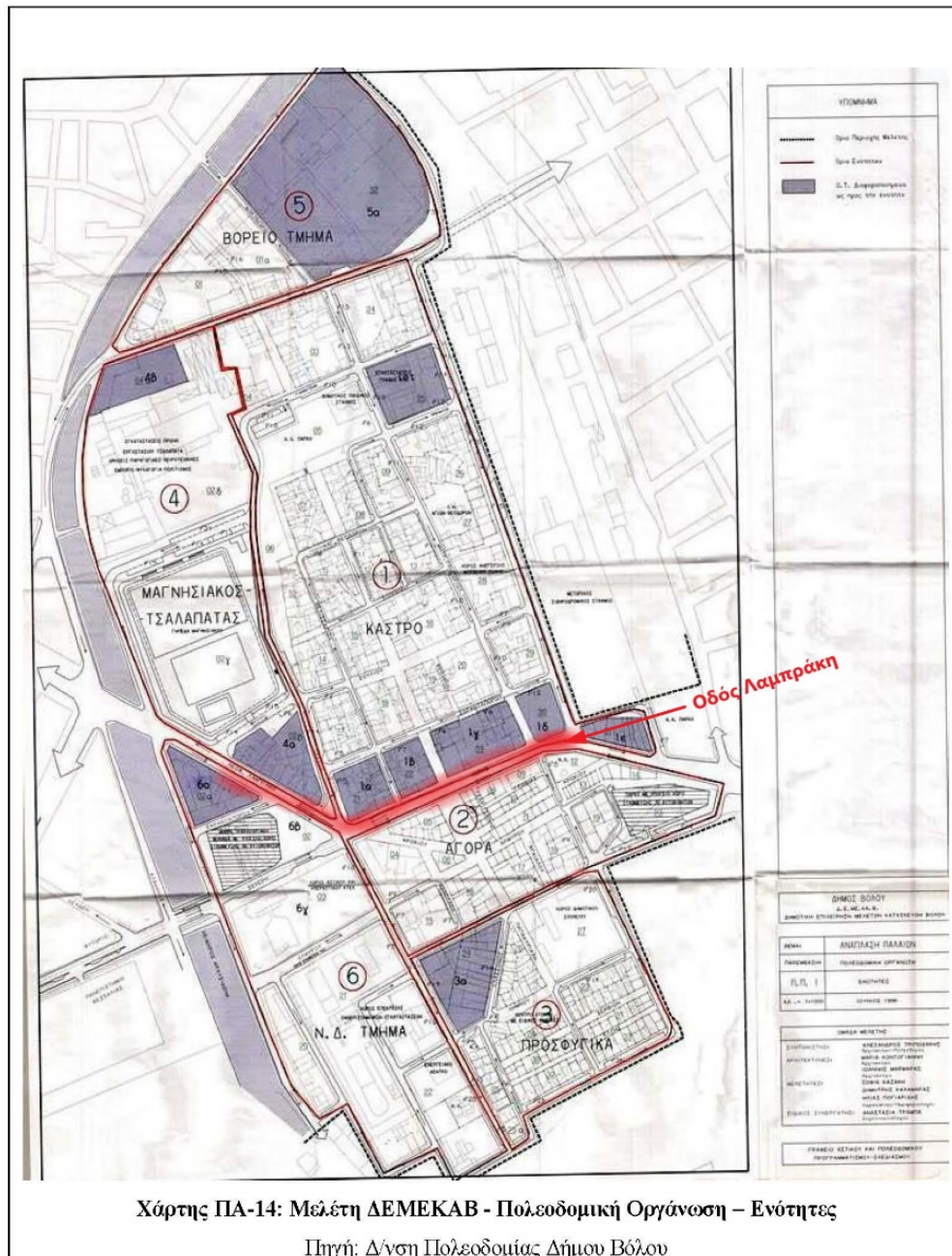

Εικ. 7. Οριοθέτηση της περιοχής των Παλαιών στην πόλη του Βόλου με επισήμανση των εγκαταστάσεων του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας (επεξεργασία χάρτη Google maps από <https://www.uth.gr/maps>)

Αρχικά η περιοχή των «Παλαιών» αναπτύχθηκε ως αυτόνομος οικισμός και αργότερα ως ιδιαίτερο τμήμα του πολεοδομικού ιστού της πόλης. Η συνολική της έκταση είναι περίπου 400 στρέμματα και αποτελεί τον παλαιότερο οικιστικό πυρήνα της πόλης. Ο λόφος του «Κάστρου» στα Παλαιά κατοικείται χωρίς διακοπή από την 3^η χιλιετία π.Χ. μέχρι και σήμερα, ενώ σε όλα τα Παλαιά υπάρχει μεγάλος αριθμός μνημείων (από την προϊστορική εποχή έως και το 18ο αιώνα), καθιστώντας την περιοχή έναν εκτεταμένο αρχαιολογικό χώρο (Γιαννόπουλος, 1931; Αναστασιάδου και Ντίνα, 2014; Χαστάογλου, 2002).

Η συνοικία των Παλαιών (Εικ. 8) περιλαμβάνει το βυζαντινό Κάστρο πάνω στο λόφο των Αγ. Θεοδώρων και την αγορά του λιμανιού (τα «Παλαιά Μαγαζεία» από όπου

πήρε και την ονομασία της), όπως διαμορφώθηκε από τον 17^ο μέχρι και το 19^ο αιώνα όταν το «Κάστρο» των Παλαιών αποτελούσε την έδρα της τουρκικής φρουράς.

Εικ. 8. Αποτύπωση περιοχής Παλαιών από Μελέτη ΔΕΜΕΚΑΒ (από Δανηλόπουλο, 2018). Με κόκκινο χρώμα σημειώνεται η οδός Λαμπράκη που οριοθετεί το Βόρειο τμήμα της περιοχής «Κάστρου-Τσαλαπάτα» από το Νότιο της «Αγοράς-Προσφυγικών».

Η οδός Λαμπράκη αποτελεί το φυσικό σημερινό σύνορο μεταξύ της ενότητας «Κάστρου-Τσαλαπάτα» στη βόρεια πλευρά και της «Αγοράς-Προσφυγικών» στη νότια πλευρά των

Παλαιών προς το λιμάνι όπως φαίνεται στη σχετική αποτύπωση της συνολικής περιοχής (Εικ. 9).

Εικ. 9. Τοπογραφικό σχέδιο του κάστρου του Βόλου με επισήμανση των ορατών σήμερα τμημάτων των τειχών (από Αναστασιάδου και Ντίνα, 2014)

Στο τοπογραφικό διάγραμμα της Εικόνας 9 εμφανίζεται η περιοχή του Κάστρου, όπως οριοθετείται μεταξύ των οδών Λαμπράκη, Λαχανά, Κρέοντος και Φερών και τα μέρη των τειχών του που είναι ορατά στη σημερινή εποχή, ενώ στην φωτογραφία της Εικόνας 10 φαίνεται όλη η περιοχή του Κάστρου μέχρι την περιοχή νότια της Λαμπράκη προς το λιμάνι (η νότια περιοχή αναφέρεται και ως Παλιό Λιμεναρχείο).

Εικ. 10. Κάστρο Παλαιών Βόλου: φωτογραφία με διεύθυνση από ΒΔ (μεταξύ οδών Λαχανά και Κρέοντος) προς τη ΝΔ πλευρά, όπου φαίνεται και η περιοχή των Παλαιών νότια της οδού Λαμπράκη προς το λιμάνι της πόλης (από Αναστασιάδου και Ντίνα, 2014)

Η εκρηκτική ανάπτυξη του νεότερου τμήματος της πόλης, κατά τον 20^ο αιώνα, και η συγκέντρωση της εμπορικής δραστηριότητας εκεί, υποβάθμισε αισθητικά και λειτουργικά τα Παλαιά, μετατρέποντας το ιστορικό τους κέντρο σε περιφερειακή συνοικία. Εμφανείς είναι οι αλλαγές στη χρήση και τη μορφή των χώρων. Η επανάχρηση παλιών βιομηχανικών κτιρίων, η ανοδική αξία γης, και η ανέγερση νέων οικοδομών είναι τα αποτελέσματα μιας ανάπτυξης των τελευταίων ετών που μετέβαλε την αρχική φυσιογνωμία της περιοχής (Χαστάογλου, 2002; 2009; Αρβανιτίδης και Παπαγιαννίσης, 2010).

Στη σημερινή περίοδο, η περιοχή των Παλαιών διατηρεί τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της συνδυάζοντας αρχαιολογικούς χώρους με παλιές μονοκατοικίες, και καταστήματα με ποικίλες λειτουργίες. Είναι χαρακτηριστικό ότι μικρές βιοτεχνίες, παραδοσιακά μαγαζιά και εργαστήρια, καταστήματα με είδη γενικού εμπορίου, εργαλεία, γεωργικά μηχανήματα, ζωοτροφές, συνυπάρχουν με πολιτιστικές, αθλητικές και εκπαιδευτικές εγκαταστάσεις και χώρους διασκέδασης και αναψυχής. Διάφοροι φορείς και θεσμοί συνεργάστηκαν τα τελευταία χρόνια, με σκοπό τη δημιουργική ένταξη των μνημείων στον σύγχρονο ιστό της πόλης. Παρακάτω παρουσιάζονται οι σημαντικότερες από τις

βιομηχανικές εγκαταστάσεις που συντηρήθηκαν και επαναχρησιμοποιήθηκαν στα Παλαιά.

Το **Εργοστάσιο Πλινθοκεραμοποιίας Τσαλαπάτα**¹⁶. Τα εργαστήρια και οι βιομηχανικοί του χώροι έχουν πλέον αναπαλαιωθεί αποτελώντας χαρακτηριστικό παράδειγμα διασώζόμενου βιομηχανικού συγκροτήματος στην Ελλάδα. Αγοράστηκε το 1995 από το Δήμο Βόλου και η αποκατάσταση-επανασχεδιασμός του εντάχθηκε στο πρόγραμμα URBAN, δημιουργώντας ένα Μουσείο βιομηχανικής κληρονομιάς, καλλιτεχνικά εργαστήρια, εκθεσιακούς χώρους και χώρους για καλλιτεχνικές εκδηλώσεις, εστιατόρια, μπαρ (Gospodini, 2007) και τη δημοφιλέστερη μουσική σκηνή της πόλης (Εικ. 11). Η διαχείριση και η εκμετάλλευση των μη μουσειακών χώρων του συγκροτήματος Τσαλαπάτα έχει ανατεθεί από το 2004 (από το Δήμο Βόλου μετά από διαγωνισμό και με πολυετή σύμβαση) στον Όμιλο Εταιρειών ΓΕΚ ΤΕΡΝΑ, αρχικά μέσω της «ΙΩΛΚΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΨΥΧΑΓΩΓΙΚΗ Α.Ε.» και από το 2019 μέσω της «ΧΕΙΡΩΝ ΠΑΡΑΧΩΡΗΣΕΙΣ Α.Ε.».

Εικ. 11. Άποψη του συγκροτήματος Τσαλαπάτα όπως φαίνεται από τη δυτική πλευρά του «Κάστρου» (1 = Χώροι Μουσείου ΠΙΟΠ, 2 = Επιτροπή Ερευνών ΠΘ, 2α = ΚΕΔΙΒΙΜ ΠΘ, 3 = χώροι εστίασης και εκδηλώσεων). Ιδία επεξεργασία φωτογραφίας από: http://www.gekterna.com/userthumbs/GalleryRealEstate/thumbs_850x560/tsalapatas1.jpg

¹⁶ <http://www.gekterna.com/el/activities/real-estate/realestate-politistiko-psyxagwgiko-kentro-tsalapata-bolos>

Το 2004 το Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς (ΠΙΟΠ) ανέλαβε τη λειτουργία του Μουσείου Πλινθοκεραμοποιίας¹⁷ που στοχεύει στη διάσωση και την προβολή της βιομηχανικής κληρονομιάς και συμβάλει στην ανάδειξη της ιστορικής ταυτότητας της πόλης. Λίγα χρόνια μετά, στον ίδιο χώρο, στεγάστηκε η Επιτροπή Ερευνών-ΕΛΚΕ και το πρώην ΚΕΚ και νυν Κέντρο Δια Βίου Μάθησης (ΚΕΔΙΒΙΜ) του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας (Εικ. 11). Κατά το 2019 και μέχρι τις αρχές του 2020 έγιναν και ολοκληρώθηκαν οι εργασίες διαμόρφωσης του χώρου του Ιστορικού Αρχείου του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας (Εικ. 12α και 12β) στον οποίο μεταφέρεται μέρος της αρχαικής συλλογής του Ιδρύματος (η πρόσβαση του κοινού θα επιτραπεί μετά την λήξη των περιοριστικών μέτρων διάδοσης του Covid-19, όπως ορίζονται για τους σχετικούς χώρους των Πανεπιστημίων).

(α)

(β)

Εικ. 12. α) Κτίριο και β) Είσοδος Ιστορικού Αρχείου ΠΘ (πηγή: Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, αδημοσίευτες φωτογραφίες)

Το συγκρότημα **Old City**, στο χώρο ενός παλιού **υφαντουργείου (Παπαγεωργείου)**, φιλοξενεί από το 2004 γραφεία, σουπερμάρκετ και εμπορικά καταστήματα. Χαρακτηριστικό είναι ότι οι περισσότεροι επισκέπτες εκεί είναι κυρίως οικογένειες με κύριο στόχο γνωστό πολυκατάστημα παιχνιδιών. Έτσι, ενώ αρχικά φαινόταν ότι θα προσέλκυε μεγαλύτερο αριθμό καταναλωτών και στα γύρω καταστήματα, η δομή του πολυκαταστήματος δεν αποδείχθηκε ότι είναι και τόσο επιτυχημένη.

Οι **πρώην κυλινδρόμυλοι Λούλη** με την προσθήκη ενός νέου διώροφου κτίριου διαμόρφωσαν το σημερινό πολυχώρο ψυχαγωγίας **Village Center**, με πολυκινηματογράφο 4 αιθουσών, πολυχώρο ψυχαγωγίας (μπόουλινγκ, μπιλιάρδα, ping pong, καφετέρια) και μουσικά κλαμπ.

¹⁷ <http://www.piop.gr/el/diktuo-mouseiwn/Mouseio-Plinthokeramopoieias-Tsalapata/to-mouseio.aspx>

Το **πρώην εργοστάσιο Στρυγγοκάρπου**, εντάχθηκε και αυτό στο πρόγραμμα URBAN και εδώ και χρόνια λειτουργεί ως Κέντρο Ημερήσιας Φροντίδας και Δημιουργικής Απασχόλησης ΑΜΕΑ από το Δημοτικό Οργανισμό Υγείας και Κοινωνικών Θεμάτων (Δ.Ο.Υ.Κ.). Αντίστοιχο κτίριο είναι το **Απεντομωτήριο**, που μετά την ένταξή του στο URBAN στεγάζει το **Κέντρο Ενεργειακών Εφαρμογών** και δραστηριότητες του Δήμου.

Εικ. 13. Άποψη του Μουσείου Πόλης από την πλευρά των εγκαταστάσεων του Σιδηροδρομικού Σταθμού του ΟΣΕ με ΝΔ κατεύθυνση. Πίσω από το Μουσείο στη δεξιά πλευρά φαίνονται μέρη του τείχους του «Κάστρου» και νοτιότερα μέρος της περιοχής των Παλαιών (πηγή: http://www.vmoc.gr/wp-content/uploads/photo-gallery/DJI_0240.jpg?bwg=1568886098)

Τέλος το **Μουσείο της Πόλης** (Εικ. 13) στεγάζεται στην **πρώην καπναποθήκη Παπάντου**, η οποία κτίστηκε γύρω στο 1920 και παραδόθηκε ανακαινισμένη το 2014. «Το Μουσείο της Πόλης του Βόλου διαθέτει, επίσης, χώρους εκδηλώσεων και εκπαιδευτικών δράσεων. Στον αύλειο χώρο του σώζεται τμήμα του κάστρου, το οποίο αποκαταστάθηκε από την 7η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων»¹⁸.

¹⁸ <http://www.diki.gr/museum/mpolis.html>

Οι Αρβανιτίδης και Παπαγιαννίτσης (2010) σημειώνουν ότι οι κύριες παρεμβάσεις στα Παλαιά δεν εντάχθηκαν σε έναν ολοκληρωμένο σχεδιασμό, αλλά πραγματοποιήθηκαν σε διάφορα χρονικά στάδια, κυρίως με χρηματοδότηση από επιχειρησιακά προγράμματα του Β' και του Γ' ΚΠΣ. Επιπρόσθετα, οι συγγραφείς, επικρίνουν τις τοπικές αρχές γιατί (είτε λόγω έλλειψης πολιτικής βούλησης, είτε, πιθανά, λόγω πιέσεων από οργανωμένα συμφέροντα), παρά την ύπαρξη ευνοϊκού θεσμικού πλαισίου για αστική ανάπτυξη, αντί ολοκληρωμένων παρεμβάσεων επέλεξαν την έμμεση και εύκολη λύση της τροποποίησης των όρων δόμησης και των χρήσεων γης και έδειξαν τάση θέσπισης περιοριστικού κανονιστικού πλαισίου αντί για το απαιτούμενο αναπτυξιακό. Οι τρόποι αξιοποίησης της πολιτιστικής κληρονομιάς μέσα από χρήσεις δημοφιλούς διασκέδασης και η εγκατάσταση επώνυμων επιχειρηματικών αλυσίδων συνέβαλαν στην μεγάλη επισκεψιμότητα της περιοχής, στοιχείο πολύ σημαντικό για τη βιωσιμότητα μιας συστάδας, ενώ σημαντική συμβολή σε αυτό είχαν τα δύο μοναδικά στο είδος τους Μουσεία (Πλινθοκεραμοποιίας και Πόλης).

Στον Πίνακα 1 περιλαμβάνονται οι σχετικές παρεμβάσεις στην περιοχή που έγιναν στο διάστημα 1983-2009, όπως παρουσιάστηκαν από τους Αρβανιτίδη και Παπαγιαννίτση (2010), συμπληρωμένες με αυτές που έγιναν στην μετέπειτα περίοδο (μέχρι και σήμερα) από τη συγγραφέα της παρούσης εργασίας.

Τρέχοντες αστικές παρεμβάσεις

Στην παρούσα χρονική περίοδο προβλέπεται μόνο μία ουσιαστική παρέμβαση του Δήμου στο αστικό περιβάλλον της περιοχής των Παλαιών, ως μέρος του Επιχειρησιακού Σχεδιασμού του Δήμου Βόλου για τη Βιώσιμη Αστική Ανάπτυξη (ΒΑΑ) που έχει ενταχθεί και χρηματοδοτείται από το ΠΕΠ Θεσσαλίας 2014-2020 (Δήμος Βόλου, 2017), δηλ. τις δράσεις του τρέχοντος ΕΣΠΑ της Περιφέρειας Θεσσαλίας. Η σχετική παρέμβαση είναι η «Ανάπλαση της περιοχής του Παλαιού Λιμεναρχείου στα «Παλαιά» του Βόλου» προϋπολογισμού 626.322 €, η οποία σύμφωνα με το Σχέδιο «έχει ως στόχο την περιβαλλοντική και λειτουργική αναβάθμιση της συγκεκριμένης περιοχής, που θα καταλήγει στην κλειστή σήμερα πύλη του λιμανιού, η οποία μπορεί να ενεργοποιηθεί για την έξοδο πεζή των επιβατών των κρουαζιερόπλοιων» (Δήμος Βόλου, 2017, σελ. 159).

Πίνακας 1. Το χρονικό της αστικής ανασυγκρότησης των Παλαιών

(από Αρβανιτίδη και Παπαγιαννίτη, 2010, μετά το 2009 στοιχεία από Α. Πατρινού)

1983	Ανάθεση μελέτης Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου (ΓΠΣ) του ΠΣ Βόλου
1984	Ίδρυση Πανεπιστημίου Θεσσαλίας (ΠΘ)
1985	Υπαγωγή Παλαιών σε περιοχή υπό ανάπτυξη σύμφωνα με το άρθρο 13 του Ν.1337/83 Έγκριση ΓΠΣ ΠΣ Βόλου Προκήρυξη αρχιτεκτονικού διαγωνισμού ιδεών για «Ανάπλαση της συνοικίας των Παλαιών»
1986	Έγκριση Ζώνης Οικιστικού Ελέγχου του ΠΣ Βόλου
1987	Τροποποίηση ΓΠΣ Αγορά από ΠΘ 58 στρεμμάτων στο Πεδίο Άρεως (παραπλεύρως των Παλαιών)
1988	Έναρξη λειτουργίας Τμήματος Ζωικής και Φυτικής Παραγωγής στο Πεδίο Άρεως
1989	Έναρξη εργασιών κατασκευής σταθμού υπεραστικών λεωφορείων Μαγνησίας (ΚΤΕΛ)
1990	Κατεδάφιση κτηρίου Δημοτικής Φρουταγοράς, για ανέγερση υπερτοπικής αγοράς και παραδοσιακής βιοτεχνίας
1992	Κατάθεση οριστικής μελέτης αναθεώρησης σχεδίου πόλης του Δήμου Βόλου
1993	Ένταξη χειμάρρου Κραυσίδωνα στο Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα LIFE Σύνταξη ειδικής μελέτης του Δήμου για αναθεώρηση ισχύοντος σχεδίου και καθορισμό νέων όρων δόμησης στην περιοχή
1994	Ένταξη Παλαιών σε Κοινοτική Πρωτοβουλία URBAN
1995	Υποβολή σχεδιαστικών προτάσεων για ανάπτυξη Παλαιών, από την ΑΓΕΤ
1996	Επικαιροποίηση αρχικής μελέτης ανάπτυξης και κατάθεσή της στο αρμόδιο υπουργείο για έκδοση ΠΔ
2000	Έναρξη κατασκευής Κέντρου Τουριστικής Πληροφ., διαμόρφωση περιβάλλοντος χώρου, και κυκλοφοριακές ρυθμίσεις Διαμόρφωση αθλητικών εγκαταστάσεων Μαγνησιακού
2003	Τροποποίηση ρυμοτομικού σχεδίου και συνένωση ΟΤ για επέκταση εγκαταστάσεων ΠΘ εντός ορίων Παλαιών
2004	Χαρακτηρισμός όλης της περιοχής των Παλαιών ως αρχαιολογικού χώρου Εγκαίνια νέου εμπορικού κέντρου Old City στο χώρο της πρώην βιομηχανίας Παπαγεωργίου
2005	Εγκαίνια νέου πολυχώρου ψυχαγωγίας (Village) στο χώρο των πρώην κυλινδρόμυλων Λούλη
2006	Ένταξη Παλαιών στο πρόγραμμα «Ολοκληρωμένες Δράσεις Αστικής Ανάπτυξης»
2007	Επίσημα εγκαίνια Μουσείου Πλινθοκεραμοποιίας Τσαλαπάτα
2009	Έναρξη εργασιών κατασκευής Μουσείου της Πόλης Εγκαίνια Σταθμού Αυτοκινήτων Βόλου
2013	Έναρξη λειτουργίας χώρου τεχνών Lab Art στις εγκαταστάσεις του πολυχώρου Τσαλαπάτα
2014	Επίσημα εγκαίνια Μουσείου της πόλης του Βόλου (με τα εγκαίνια της πρώτης μεγάλης περιοδικής έκθεσης «Βόλος-Νέα Ιωνία: τόσο κοντά, τόσο μακριά»)
2015	Μετακόμιση της Επιτροπής Ερευνών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας στις εγκαταστάσεις του πολυχώρου Τσαλαπάτα
2018	Διοργάνωση πρώτου Volos Street Food Festival (14-16 Σεπτεμβρίου) στις εγκαταστάσεις του πολυχώρου Τσαλαπάτα
2019	Εγκαίνια νέας μόνιμης έκθεσης του Μουσείου της πόλης του Βόλου με τίτλο «Βόλος, 10 + ιστορίες» (17 Μαΐου)
2020	Έναρξη λειτουργίας για το κοινό χώρου Ιστορικού Αρχείου Πανεπιστημίου Θεσσαλίας στο συγκρότημα Τσαλαπάτα (μετά τη λήξη των περιοριστικών μέτρων για την αποφυγή διάδοσης του COVID-19)
2020	Δημοπράτηση και ανάδειξη προσωρινού αναδόχου έργου Ανάπλασης της περιοχής του Παλαιού Λιμεναρχείου στα «Παλαιά» του Βόλου

Επισημαίνεται η πολύ μεγάλη καθυστέρηση μεταξύ «σχεδιασμού», δημοπράτησης και υλοποίησης, καθώς ο παραπάνω σχεδιασμός ΒΑΑ εγκρίθηκε για χρηματοδότηση από το ΠΕΠ τον Οκτώβριο του 2017, ενώ το έργο ανάπλασης της περιοχής του Παλαιού Λιμεναρχείου προκηρύχθηκε από το Δήμο Βόλου το Φεβρουάριο του 2020 με προϋπολογισμό 626.322 €, δηλ. 2,5 χρόνια μετά την έγκριση. Το έργο κατακυρώθηκε σε προσωρινό ανάδοχο στο τέλος Μαΐου του 2020 με κόστος σύμβασης σχεδόν 300.000 €¹⁹, δηλ. πρόκειται συγκριτικά για σχετικά μικρής έκτασης παρέμβαση, λαμβάνοντας υπόψη ότι το σύνολο των δράσεων του Σχεδίου είναι της τάξης των 15.130.000 € (Δήμος Βόλου, 2017).

Και το παραπάνω επιχειρησιακό σχέδιο, φαίνεται να πάσχει από το ίδιο πρόβλημα που επισημάνθηκε από τους Αρβανιτίδη και Παπαγιαννίτη (2010), καθώς αποτελείται από διάφορες χρήσιμες μεν αστικές παρεμβάσεις στα πλαίσια του τρέχοντος ΕΣΠΑ, χωρίς όμως να διέπεται από μία συνολική και ενιαία αναπτυξιακή στρατηγική παρέμβασης τόσο στον αστικό ιστό του Βόλου, όσον και ειδικότερα στην περιοχή των Παλαιών.

Καθώς, η περιοχή έχει περάσει διάφορα στάδια ακμής και παρακμής όλα αυτά τα χρόνια, παραμένει ενδιαφέρουσα για περαιτέρω έρευνα και ανάπτυξη. Φαίνεται ότι βρίσκεται ακόμη σε πρώιμο στάδιο ως πολιτιστική συγκέντρωση, ωστόσο η μοναδική της ποιότητα κατέχει σημαντική πολιτιστική σημασία.

.

¹⁹ <https://diavgeia.gov.gr/docΨΖΘΥΩ96-ΠΩ2>

3. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

3.1 ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε ήταν επιτόπια και χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος των προσωπικών συνεντεύξεων. Οι συνεντεύξεις αποτελούν μία από τις πιο συχνά χρησιμοποιούμενες μεθόδους συλλογής δεδομένων στην ποιοτική έρευνα, ιδιαίτερα στα πεδία των κοινωνικών επιστημών και εν γένει στην κοινωνική έρευνα. Διακρίνονται σε τρεις βασικές κατηγορίες που είναι οι δομημένες, ημι-δομημένες και αδόμητες συνεντεύξεις. Στην ημι-δομημένη συνέντευξη χρησιμοποιείται ένα προκαθορισμένο ερωτηματολόγιο, με μια σειρά ερωτήσεων προς απάντηση, όμως ο ερευνητής έχει τη δυνατότητα να αλλάζει τη σειρά τους, να τις τροποποιήσει, να προσθέσει ερωτήσεις ή και νέα θέματα αν προκύπτουν σχετικά δεδομένα προς διερεύνηση από τις απαντήσεις που δίνονται κατά τη διάρκεια της συνέντευξης. Χρησιμοποιείται στην ποιοτική έρευνα όταν ο ερευνητής έχει προεπιλέξει συγκεκριμένα θέματα που πρέπει να εξετάσει. Αυτό δεν μπορεί να γίνει στη μη δομημένη συνέντευξη, όπου η συζήτηση είναι ανοικτή και ελεύθερη, αντιθέτως η δομημένη συνέντευξη χρησιμοποιείται ελάχιστα στην ποιοτική έρευνα, καθώς το σετ των ερωτήσεων είναι προκαθορισμένο και δεν επιτρέπει την προσθήκη νέων ερευνητικών θεμάτων, ενώ ως μεθοδολογία θεωρείται σχεδόν ταυτόσημη με την αποστολή ερωτηματολογίων (Ισαρη, 2015 σελ. 96-97; Robson, & McCartan, 2016, σελ. 285-286).

Για την παρούσα έρευνα στην περιοχή των Παλαιών, επιλέχθηκε η μέθοδος της ημι-δομημένης συνέντευξης, με βασικότερο λόγο το γεγονός της ύπαρξης συγκεκριμένων ποιοτικών ερευνητικών ερωτημάτων που έπρεπε να απαντηθούν, σε συνδυασμό με την ευελιξία που προσέφερε η μέθοδος με τη δυνατότητα προσθήκης επιπλέον ερωτήσεων. Όπως αναφέρουν οι Heebels και Van Aalst (2010), στην έρευνα τους για την ανάπτυξη πολιτιστικών συγκεντρώσεων σε δύο περιοχές του Βερολίνου, δεν είναι πάρα πολλές οι εμπειρικές μελέτες που εστιάζουν σε όσους δραστηριοποιούνται (ιδιώτες ή φορείς) σε ΚΠΔ. Με στόχο να καλύψουν αυτό το κενό χρησιμοποίησαν ημι-δομημένες ποιοτικές συνεντεύξεις. Επιπλέον, η επιλεγμένη μεθοδολογία χρησιμοποιείται γενικά για αντίστοιχες περιπτώσεις έρευνας ανάπτυξης συγκεντρώσεων ΠΔΒ, όπως αυτές παρουσιάστηκαν στη βιβλιογραφική επισκόπηση της περιόδου των τελευταίων τεσσάρων δεκαετιών (Chapain και Sagot-Duvaouroux, 2018).

Στην παρούσα έρευνα, οι συνεντευξιαζόμενοι δεν είχαν προηγούμενη γνώση των ερωτημάτων, τα οποία συμπληρώθηκαν αποκλειστικά από την ερευνήτρια με βάση τις συνεντεύξεις. Όσον αφορά στη δομή του ημι-δομημένου ερωτηματολογίου κάποιες ερωτήσεις ήταν κλειστές, κάποιες κλειστές με πολλαπλές επιλογές και στο τέλος υπήρχαν τέσσερις ερωτήσεις ανοιχτού τύπου σε δυο ενότητες. Καλύφθηκαν έτσι κάποια βασικά στοιχεία που κρίθηκαν εξαρχής σημαντικά για την έρευνα, δίνοντας, με τις ερωτήσεις ανοιχτού τύπου, τη δυνατότητα στους συμμετέχοντες να αναπτύξουν επιπλέον ιδέες, προβλήματα και απόψεις. Μετά από κάθε συνέντευξη, η διάρκεια της οποίας ήταν περίπου μια ώρα, ακολούθησε σχεδόν σε όλες τις περιπτώσεις περαιτέρω συζήτηση που διήρκησε από μια ως τρεις επιπλέον ώρες. Οι συζητήσεις αυτές συνέβαλαν σε μια καλύτερη κατανόηση των αντιλήψεων των ερωτώμενων για διάφορα ζητήματα σχετικά με την περιοχή. Οι συνεντευξιαζόμενοι ενημερώθηκαν επίσης, ότι στην παρουσίαση των αποτελεσμάτων η αναφορά από τη συγγραφέα θα γινόταν σε φορείς ή επιχειρήσεις και όχι στα ονοματεπώνυμα των συμμετεχόντων στην έρευνα.

Το χρονικό διάστημα διεξαγωγής της έρευνας ήταν από τις 25-1-2020 μέχρι και τις 26-2-2020. Το δείγμα απαρτιζόταν από εκπροσώπους και εργαζομένους σε επιχειρήσεις και φορείς στην περιοχή των Παλαιών, που αναπτύσσουν ή λαμβάνουν μέρος σε πολιτιστικές δραστηριότητες, όπως αυτές ορίζονται στα πλαίσια της παρούσας έρευνας.

Σημειώνεται ότι δε δέχθηκαν να λάβουν μέρος στην έρευνα τρεις (3) ιδιωτικές επιχειρήσεις. Αυτές ήταν ο πολυχώρος ψυχαγωγίας Village Center και άλλες δύο που δραστηριοποιούνταν στον τομέα τεχνών και διασκέδασης.

Έγινε μια προσπάθεια καταγραφής των επιχειρήσεων και φορέων ΠΔΒ των Παλαιών στην πλειοψηφία τους και το δείγμα αφορούσε σχεδόν το σύνολο – με εξαίρεση τις 3 επιχειρήσεις που αναφέρθηκαν – αυτών που δραστηριοποιούνται στην περιοχή της διερεύνησης. Ο εντοπισμός των επιχειρήσεων ήταν σχετικά εύκολος, μια που συνέβαλε σε αυτό η μικρή έκταση των χωρικών ορίων και η επικοινωνία με αυτές ήταν άμεση. Οι επαφές έγιναν κατόπιν προσωπικής επικοινωνίας και στη συνέχεια συνάντησης. Το αποτέλεσμα ήταν να γίνει η προσέγγιση σε δέκα τρεις (13) συνολικά επιχειρήσεις και φορείς, με ορισμένες εξαιρέσεις, στο χώρο τους. Το σύνολο των συνεντεύξεων αυτών είναι δεκαοχτώ (18), από τις είκοσι μία (21) που ζητήθηκαν, ενώ στον Πίνακα 2 παρουσιάζονται οι επιχειρήσεις και οι φορείς που επιλέχθηκαν για τη συγκεκριμένη έρευνα, καθώς και η ιδιότητα του ατόμου που έδωσε την αντίστοιχη συνέντευξη.

Πίνακας 2. Παρουσίαση επιχειρήσεων και φορέων έρευνας

A/A	Όνομα Επιχείρησης / Φορέα κλπ.	Ιδιότητα
1	ΠΙΟΠ (Μουσείο Πλινθοκεραμοποιίας Τσαλαπάτα)	Προϊστάμενος Υπηρεσίας Ερευνητικών και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων ΠΙΟΠ
2	Ειδικός Λογαριασμός Κονδυλίων Έρευνας (ΕΛΚΕ) - Επιτροπή Ερευνών ΠΘ	Προϊστάμενος ΜΟΔΥ ΕΛΚΕ ΠΘ
3	Ειδικός Λογαριασμός Κονδυλίων Έρευνας (ΕΛΚΕ) - Επιτροπή Ερευνών ΠΘ	Υπάλληλος ΜΟΔΥ ΕΛΚΕ ΠΘ
4	Ειδικός Λογαριασμός Κονδυλίων Έρευνας (ΕΛΚΕ) - Επιτροπή Ερευνών ΠΘ	Υπάλληλος ΜΟΔΥ ΕΛΚΕ ΠΘ
5	Εργαστήρι Δημιουργικής Απασχόλησης «Καμινάδα»	Ιδιοκτήτρια επιχείρησης
6	aRTe LiBrE GalleRia - Στοά τέχνης - Πολυχώρος Τσαλαπάτα	Ιδιοκτήτης aRTe LiBrE GalleRia - Καλλιτέχνης
7	Διαλογιστικό Κέντρο «Αναχατ»	Ιδιοκτήτης επιχείρησης
8	Ιστορικό Αρχείο ΠΘ	Μέλος ομάδας έργου ανάπτυξης Ιστορικού Αρχείου (τίτλος έργου ΤΕ.ΜΝΗ.ΘΕΣ.)
9	Ιστορικό Αρχείο ΠΘ	Μέλος ομάδας έργου ανάπτυξης Ιστορικού Αρχείου (τίτλος έργου ΤΕ.ΜΝΗ.ΘΕΣ.)
10	Ιστορικό Αρχείο ΠΘ	Τεχνικός Διευθυντής του έργου ανάπτυξης του Ιστορικού Αρχείου (τίτλος έργου ΤΕ.ΜΝΗ.ΘΕΣ.) και Προϊστάμενος Βιβλιοθήκης και Κέντρου Πληροφόρησης ΠΘ (της οποίας το Ιστορικό Αρχείο αποτελεί Τμήμα)
11	Μουσείο της Πόλης του Βόλου [υπάγεται στη Διεύθυνση Αρχείων Μουσείων, Βιβλιοθηκών του Δημοτικού Οργανισμού Εκπαίδευσης, Παιδιού, Αθλητισμού και Πολιτισμού ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. του ΔΗΜΟΥ ΒΟΛΟΥ (Δ.Ο.Ε.Π.Α.Π. - ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.)]	Επιστημονικός και λειτουργικός υπεύθυνος του Μουσείου της Πόλης του Βόλου
12	Τμήμα Βιβλιοθηκών, Αρχείων και Τεκμηρίων [ανήκει στη Διεύθυνση Αρχείων Μουσείων, Βιβλιοθηκών του Δημοτικού Οργανισμού Εκπαίδευσης, Παιδιού, Αθλητισμού και Πολιτισμού ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. του ΔΗΜΟΥ ΒΟΛΟΥ (Δ.Ο.Ε.Π.Α.Π. - ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.)]	Προϊστάμενος Τμήματος Βιβλιοθηκών, Αρχείων και Τεκμηρίωσης (υπεύθυνος για το Ιστορικό Αρχείο Δήμου Βόλου στο οποίο ανήκει και το Αρχείο Τσαλαπάτα)
13	Σιδηροδρομικό Μουσείο Βόλου ή Σιδηροδρομικό Μουσείο Θεσσαλίας	Κεντρικός Σταθμάρχης του σιδηροδρομικού σταθμού Βόλου - Υπεύθυνος για το Σιδηροδρομικό Μουσείο Βόλου
14	ΧΕΙΡΩΝ ΠΑΡΑΧΩΡΗΣΕΙΣ Α.Ε. (Διαχείριση Πολυχώρου Τσαλαπάτα)	Υπεύθυνη Διαχείρισης
15	Lab Art - Χώρος συναυλιών και τεχνών	Συνιδιοκτήτης επιχείρησης
16	Rekviem Alley Bar (στην οδό Γραβιάς)	Ιδιοκτήτης επιχείρησης Rekviem
17	Palermo Dive Bar (στην οδό Γραβιάς)	Συνιδιοκτήτης Palermo Dive Bar (ο ένας από τους δυο, αν και ήταν και οι δυο παρόντες στη συνέντευξη) - Διοργανωτής του Los Almiros Festival
18	La Petite Cantine (πρώην πολυχώρος πολιτισμού, καφέ και εστιατόριο για άτομα με αναπηρίες)	Πρώην ιδιοκτήτης επιχείρησης La Petite Cantine

Στη σχετική έρευνα συμπεριλαμβάνεται επίσης και μια επιχείρηση που λειτουργούσε μέχρι πρόσφατα και έκλεισε τέσσερις μήνες πριν την συνέντευξη. Στις συνεντεύξεις επιδιώχθηκε η επαφή είτε με τους διευθυντές/προϊσταμένους ή ιδιοκτήτες/συνιδιοκτήτες και στη συνέχεια, σε εκείνες που υπήρχε μεγάλος αριθμός προσωπικού και με κάποιους εργαζόμενους. Κρίθηκε σκόπιμο για την καλύτερη αποτύπωση της προσεχούς λειτουργίας του Ιστορικού Αρχείου η επαφή και με εξωτερικούς συνεργάτες, ερευνητές και μέλη της ομάδας έργου ανάπτυξής του.

Πέρα από τις τρεις που αναφέρθηκαν, όλες οι άλλες επιχειρήσεις έδειξαν ιδιαίτερη προθυμία και ενδιαφέρον να συμμετάσχουν στην έρευνα και το δείγμα των συνεντεύξεων θεωρείται αντιπροσωπευτικό, αν λάβουμε υπόψη των συνολικό αριθμό των επιχειρήσεων και οργανισμών της περιοχής.

Δεν εντάχθηκαν στη έρευνα επιχειρήσεις εστίασης της περιοχής (τσιπουράδικα, εστιατόρια, καφετέριες, κλπ.), καθώς δεν αποτελούν άμεσα επιχειρήσεις που αναπτύσσουν πολιτιστική δραστηριότητα, στο βαθμό που εξετάζεται στην τρέχουσα έρευνα.

3.2 ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ

Το πρώτο μέρος του ερωτηματολογίου (1. ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ / ΦΟΡΕΑ / ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ), εκτός από τα στοιχεία επικοινωνίας και νομικής μορφής, περιλάμβανε την ένταξη του συμμετέχοντος (φορέα/επιχείρηση ή οργανισμός) στην κατηγορία που ανήκε η κύρια δραστηριότητα του, με βάση την ταξινόμηση χαρτογράφησης ΚΠΔ του Αυδίκου (2016) κατά ΣΤΑΚΟΔ & ESSNet-Culture. Βασικός στόχος ήταν η εύκολη σύγκριση των αποτελεσμάτων της παρούσας έρευνας με την πρόσφατη χαρτογράφηση των ΚΠΔ στην Ελλάδα από τον Αυδίκο (2016) και αντίστοιχες σε ευρωπαϊκό επίπεδο, με σύγκριση των στατιστικών της ομάδας «European Statistical System Network on Culture (ESSnet CULTURE, 2012).

Οι αρχικές ερωτήσεις που παρατίθενται στο υπόλοιπο μέρος του ερωτηματολογίου της συνέντευξης ήταν κλειστού τύπου που περιλάμβαναν ερωτήματα οικονομικών στοιχείων σχετικά με τη λειτουργία των φορέων/επιχειρήσεων της έρευνας. Στη συνέχεια, οι ερωτήσεις ήταν ανοιχτού τύπου με πολλαπλές επιλογές ή εντελώς ανοιχτές, γεγονός που έδινε περιθώρια για συζήτηση. Ενδιαφέρον είχε, κυρίως για τους ιδιοκτήτες/διευθυντές των επιχειρήσεων και φορέων, η αποτύπωση των προβληματισμών τους, οι προβλέψεις

που έκαναν για το μέλλον της επιχείρησης αλλά και της γενικότερης περιοχής, καθώς και οι απόψεις τους για την ιστορική συνοικία.

Με τις συνεντεύξεις αυτές και τη συζήτηση που σχεδόν σε όλες τις περιπτώσεις ακολούθησε, στόχος ήταν να γίνει, αφενός, ένα είδος καταγραφής και αφετέρου να αντληθούν οι απαραίτητες πληροφορίες για την έρευνα.

Η ανασκόπηση της διεθνούς και ελληνικής βιβλιογραφίας έδωσε κατευθυντήριες γραμμές για το είδος των στοιχείων που έπρεπε να συλλεχτούν και διαμόρφωσε αντίστοιχα τις ερωτήσεις. Τα δεδομένα που προκύπτουν από τις ημι-δομημένες συνεντεύξεις και τις πρόσθετες συζητήσεις συμβάλλουν στη διαμόρφωση μιας χαρτογράφησης της περιοχής, στην καλύτερη κατανόηση των επιχειρήσεων και των οργανισμών που έχουν έδρα εκεί, των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν και πιθανών ενεργειών που θα μπορούσαν να γίνουν στο μέλλον.

4. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΕΙΣ ΣΤΑ ΠΑΛΑΙΑ ΒΟΛΟΥ

4.1 ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΟΣΟΤΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ

Όπως φαίνεται και στον Πίνακα 2 αντλήθηκαν στοιχεία από πέντε (38% του συνόλου) φορείς και οκτώ επιχειρήσεις (62% του συνόλου), εκ των οποίων η μία δεν λειτουργεί πια. Σχετικά με τους φορείς, οι τέσσερις (4) είναι Δημόσιοι ή ανήκουν στον ευρύτερο Δημόσιο τομέα, και ο ένας (1) ιδιωτικός. Συνολικά, οι 13 συμμετέχοντες στην έρευνα (φορείς και επιχειρήσεις) ανήκαν κατά 31% στο Δημόσιο και κατά 69% στον ιδιωτικό τομέα.

Όσον αφορά την χαρτογράφηση των φορέων/επιχειρήσεων, αυτή έγινε, όπως έχει ήδη αναφερθεί, ακολουθώντας τη μεθοδολογία του Αυδίκου (2016), και προέκυψε ότι αυτές ταξινομούνται ισομερώς σε τρεις γενικές κατηγορίες ΚΠΔ ως εξής:

- Τέσσερις (4), δηλ. το 31% στη γενική κατηγορία: Βιβλιοθήκες και μουσεία
- Πέντε (5), δηλ. το 38% στη γενική κατηγορία: Τέχνες και διασκέδαση, και
- Τέσσερις, (4) δηλ. το 31% στη γενική κατηγορία: Άλλη

Όπως φαίνεται από τα παραπάνω, δεν συμπεριλαμβάνονται στις κατηγορίες επιχειρήσεων/φορέων (καθώς δεν λειτουργούν στην περιοχή των Παλαιών) γενικοί κλάδοι, όπως Εκτυπώσεις, κατασκευές και χειροτεχνίες, Λιανικό εμπόριο πολιτιστικών αγαθών, Εκδόσεις, Εκδόσεις λογισμικού και προγραμματισμός Η/Υ, Οπτικοακουστικά και Τηλεόραση, ραδιόφωνο και επικοινωνία κλπ. Ένα αρχικό συμπέρασμα είναι ότι το cluster των Παλαιών είναι σε μεγάλο βαθμό (ποσοστό περίπου 70%) θεματικά επικεντρωμένο σε δύο βασικές κατηγορίες πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών. Παράλληλα, προκύπτει ότι στην πρώτη κατηγορία (Βιβλιοθήκες και Μουσεία) ανήκουν μόνο φορείς και αυτοί σε ποσοστό 75% του Δημόσιου τομέα, ενώ στη δεύτερη (Τέχνες και διασκέδαση) ανήκουν αποκλειστικά ιδιωτικές επιχειρήσεις.

Ένα άλλο ενδιαφέρον στοιχείο αφορά το καθεστώς ιδιοκτησίας των χώρων στέγασης των φορέων/επιχειρήσεων της έρευνας και, όπως προκύπτει, μόνο ένας (8%) φορέας (το Μουσείο Πόλης) στεγάζεται σε ιδιόκτητο χώρο που ανήκει στο Δήμο Βόλου στον οποίο εντάσσεται, ενώ όλοι οι υπόλοιποι (92%) ενοικιάζουν το χώρο λειτουργίας τους. Ένα δευτερογενές στοιχείο είναι ότι οι παραπάνω χώροι είναι ιδιοκτησίας του Δήμου Βόλου σε ποσοστό σχεδόν 70%.

Με εξαίρεση το Πανεπιστήμιο, που έχει σχετικά υψηλό αριθμό προσωπικού, και το κέντρο δημιουργικής απασχόλησης στον πολυχώρο Τσαλαπάτα όπου απασχολεί δεκαπέντε άτομα, οι υπόλοιποι φορείς και επιχειρήσεις απασχολούν λιγότερα από 10 άτομα. Αναφορικά με τη σχέση εργασίας, οι περισσότεροι εργαζόμενοι έχουν κάποιου είδους σύμβαση, άλλοτε σταθερή και άλλοτε εποχική, ενώ οι Δημόσιοι φορείς εκτός από συμβασιούχους έχουν και ένα αριθμό μόνιμου προσωπικού.

4.2 ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ

Στα πλαίσια της παρούσης έρευνας διεξήχθησαν συνεντεύξεις με εκπροσώπους και εργαζόμενους που απασχολούνται σε φορείς και επιχειρήσεις και έχουν καθημερινή επαφή με την περιοχή των Παλαιών. Οι ιδιότητες των ατόμων από τα οποία ζητήθηκαν συνεντεύξεις περιλάμβαναν ιδιοκτήτες ή διευθυντές, ενδιάμεσα στελέχη και υπαλλήλους επιχειρήσεων και φορέων που δραστηριοποιούνται στα Παλαιά (βλ. Πίνακα 2). Οι φορείς που έχουν πολιτιστική δραστηριότητα στα Παλαιά είναι τρία Μουσεία (Μουσείο Πλινθοκεραμοποιίας, Μουσείο Πόλης και Μουσείο Σιδηροδρόμου) και το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας (Επιτροπή Ερευνών και Ιστορικό Αρχείο). Αντίστοιχα, οι επιχειρήσεις μπορούν να διακριθούν σε μία ομάδα που έχει σχέση με θεάματα (μουσικές σκηνές και πολυχώροι), και μία δεύτερη με ποικιλία δραστηριοτήτων (Κέντρο Δημιουργικής Απασχόλησης, Κέντρο Διαλογισμού-Γιόγκα, και Καφέ-Εργαστήρι Τέχνης και Γκαλερί).

Η συλλογή των ερευνητικών δεδομένων βασίστηκε σε συνεντεύξεις οι οποίες μελετήθηκαν ποιοτικά σύμφωνα με βασικές αρχές της θεματικής ανάλυσης (Ίσαρη και Πουρκός, 2015: 116-20). Κατά την παραπάνω ανάλυση, οι συνεντεύξεις ομαδοποιήθηκαν ανάλογα με την δραστηριότητα της επιχείρησης ή του φορέα (π.χ. Μουσεία, Πανεπιστήμιο, χώροι διασκέδασης, άλλοι χώροι κλπ.) και αναλύθηκαν ως ομάδα. Από τις συνεντεύξεις προέκυψαν κοινές ή και διαφορετικές αντιλήψεις των παραπάνω συμμετεχόντων, σχετικά με τη λειτουργία του φορέα/επιχείρησης στην οποία απασχολούνταν, σε σχέση με τα Παλαιά και τις δράσεις πολιτισμού που συμβαίνουν στην περιοχή.

Στις συνεντεύξεις εντοπίστηκαν διάφορα κοινά θέματα, τα σημαντικότερα των οποίων ήταν:

- Η αναγνώριση της ιδιαιτερότητας της περιοχής, της ιστορικότητάς της, του πολιτιστικού της αποθέματος, και της δυναμικής της και οι λόγοι που οδήγησαν στην εγκατάσταση στα Παλαιά
- Το θέμα των προοπτικών λειτουργίας της μελλοντικής ανάπτυξης κάθε φορέα και επιχείρησης
- Η στήριξη από την αυτοδιοίκηση και την κυβέρνηση
- Η σημασία της συνεργασίας, και η ανάπτυξη σχετικών δικτύων συνεργασίας

4.2.1 ΛΟΓΟΙ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΩΝ

Ένα κοινό σημείο που φαίνεται να έχουν όλες οι επιχειρήσεις και οι φορείς που έχουν την έδρα τους στην περιοχή των Παλαιών, είναι η ενσυναίσθηση του χώρου, της ιστορικής του αξίας, της «αύρας» του, όπως εντυπωσιακά χαρακτήρισαν αρκετοί. Η προτίμηση, λοιπόν, των Παλαιών ως χώρου εγκατάστασης για την πλειοψηφία των επιχειρήσεων/φορέων, δεν ήταν καθόλου τυχαία.

Οι λόγοι που οδήγησαν στην επιλογή της περιοχής για την εγκατάσταση του κάθε μουσείου ποικίλουν. Το **Μουσείο Πλινθοκεραμοποιίας Νικολάου & Σπυρίδωνος Τσαλαπάτα**, στεγάζεται στο χώρο του παλιού εργοστασίου, δίνοντας τη δυνατότητα στον επισκέπτη να αποκτήσει εικόνα για την καθημερινή ζωή στο εργοστάσιο, καθώς και της εικονοποίησης και αναπαράστασης όλων των σταδίων της παραγωγής διαφορετικών τύπων τούβλων και κεραμιδιών. «*Στόχος του είναι αναδείξει την ιστορική ταυτότητα της πόλης του Βόλου και να συμβάλει στη διάσωση και την προβολή της βιομηχανικής κληρονομιάς της*» όπως ειπώθηκε στη συνέντευξη.

Το **Μουσείο της Πόλης** επέλεξε εξ αρχής την αγορά του κτιρίου από το 2002, όταν ακόμη ξεκινούσε το σχέδιο δημιουργίας του Μουσείου, με βάση την ιστορικότητα της περιοχής και την καταλληλότητα του χώρου. Πέρα από τους ανοιχτούς αρχαιολογικούς χώρους τριγύρω, η περιοχή αναπτύσσει μια έντονη εμπορική κίνηση, καθώς και μια νυχτερινή ζωή, τόσο γύρω από το κάτω κομμάτι, που είναι η πλατεία των Παλαιών, στο σιντριβάνι και τους τριγύρω δρόμους, όσο και προς την οδό Φερών, στην οποία βρίσκεται και η είσοδος του Μουσείου. Ο επιστημονικός υπεύθυνος του Μουσείου, θεωρεί πως άλλη αντίστοιχη τέτοια περιοχή, ίσως και με μεγαλύτερη επισκεψιμότητα, ίσως θα ήταν

το λιμάνι, όπου εκεί θα ήταν και πιο κοντά στην είσοδο των επισκεπτών και των τουριστών της πόλης.

Για το **Σιδηροδρομικό Μουσείο** που στεγάζεται στο σιδηροδρομικό σταθμό του ΟΣΕ δεν υπήρξε θέμα επιλογής, αλλά η εγκατάστασή του προέκυψε ως άμεσο αποτέλεσμα της λειτουργίας του σταθμού.

Η Επιτροπή Ερευνών – Ειδικός Λογαριασμός Κονδυλίων Έρευνας (ΕΛΚΕ) του **Πανεπιστημίου Θεσσαλίας (ΠΘ)**, θεώρησε σημαντικές τις τότε υφιστάμενες υποδομές για τη στέγασή του στον πολυχώρο Τσαλαπάτα, τη μεγάλη διαθεσιμότητα χώρου για στέγαση των γραφείων, καθώς και τις δυνατότητες επέκτασης, την ευκολία πρόσβασης, την ύπαρξη πολλών χώρων στάθμευσης, το σχετικά χαμηλό ενοίκιο και τέλος, το γεγονός ότι η αισθητική του χώρου ταίριαζε απόλυτα σε Ίδρυμα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Σχεδόν παράλληλα με τον ΕΛΚΕ νοικιάστηκε χώρος στο ίδιο συγκρότημα για τη στέγαση του πρώην ΚΕΚ (νυν ΚΕΔΙΒΙΜ), καθώς πρόκειται για δράση κάτω από την εποπτεία της Επιτροπής Ερευνών του ΠΘ. Το ίδιο ισχύει και για επιμέρους δράσεις που κατά καιρούς διεξάγονται με διοικητική υποστήριξη από τον ΕΛΚΕ.

Στην επιλογή του κτιρίου του **Ιστορικού Αρχείου του Πανεπιστημίου**, συνέβαλε η γειτνίαση με την Επιτροπή Ερευνών του ΠΘ και με το Μουσείο Πλινθοκεραμοποιίας, ο σχετικά έτοιμος χώρος, το προσιτό ενοίκιο και η υψηλή αισθητική του χώρου. Τόσο οι υπεύθυνοι, όσο και οι συνεργάτες του Ιστορικού Αρχείου βρίσκουν πολύ ενδιαφέρουσα τη συνύπαρξη ενός βιομηχανικού μνημείου με μουσειακές χρήσεις, αλλά και ενός ακόμη Μουσείου, του Μουσείου της Πόλης (σε κοντινή απόσταση) και του ίδιου του Αρχείου που θα αποτελεί παράλληλα και σταθμό εργασίας, σε έναν ευρύτερο χώρο ψυχαγωγίας που συνυπάρχει με τον Αρχαιολογικό χώρο των Παλαιών. Μια συνύπαρξη δηλαδή που περιέχει διαφορετικά στοιχεία, αρκετά αλληλένδετα όμως μεταξύ τους.

Οι **επιχειρήσεις** που στεγάζονται στον πολυχώρο Τσαλαπάτα, τόσο μέσα στη στοά όσο και στον περίγυρο του πολυχώρου, συγκλίνουν ως προς τα αίτια επιλογής της περιοχής για την επιχείρησή τους, αξιολογώντας σε πρώτο επίπεδο τον περιβάλλοντα χώρο, την εγγύτητα με τη φύση, την αύρα του, την ησυχία, την ύπαρξη ιστορικής και πολιτιστικής κληρονομιάς ως πιο σημαντικά και σε δεύτερο επίπεδο, το γεγονός την ύπαρξης πάρκινγκ, την εύκολη προσβασιμότητα και την καλή συνεργασία με την διαχειριστική εταιρία.

Το **Κέντρο Διαλογισμού**, μίλησε θετικά και για την εγγύτητα με το ποτάμι, με χώρους όπως είναι το πανεπιστήμιο, για την ύπαρξη πρασίνου, για το γεγονός ότι πραγματοποιούνται στο συγκρότημα επισκέψεις παιδιών και πολιτιστικές εκδηλώσεις, και χαρακτήρισε την ενέργεια του χώρου «καθαρή».

Συνειδητή ήταν η επιλογή του χώρου για το **Κέντρο Δημιουργικής Απασχόλησης** που εδρεύει εκεί, παρόλο που θεωρεί πως μάλλον δυσχεραίνεται λίγο η προσέλευση των παιδιών, που είναι και οι βασικοί τους πελάτες, λόγω της απόστασης από το κέντρο της πόλης. Ο χώρος όμως και τα ιστορικά του στοιχεία υπερίσχυσαν στην απόφασή τους να λειτουργήσουν εκεί και όπως λέει χαρακτηριστικά και η ιδιοκτήτριά του απευθύνονται «σε αυτόν που θα το ψάξει λίγο περισσότερο, πολιτιστικά, κοινωνικά, αισθητικά, που θέλει το παιδί του να πάρει κάτι από αυτό». Το Κέντρο έχει εντάξει στις εκπαιδευτικές του δραστηριότητες την εξερεύνηση της περιοχής, των μνημείων, των διατηρητέων κτιρίων, της ιστορίας τους, μέσα από ενασχόληση και εκπαιδευτικές βόλτες και δράσεις με τα παιδιά. Με δική του πρωτοβουλία προσπαθεί να ενημερωθεί σχετικά με τον πολιτιστικό πλούτο και να δημιουργήσουν καταρτισμένα εκπαιδευτικά προγράμματα, συλλέγοντας πληροφορίες με προσωπικές ενέργειες, έρευνα μέσω του διαδικτύου και επικοινωνία με φορείς, ιστορικούς κλπ. για το σκοπό αυτό. Η εγγύτητα με τις ήδη υπάρχουσες δομές, η αμεσότητα και η εύκολη επικοινωνία, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι θα στεγάζεται και πάλι στην περιοχή των Παλαιών, ήταν οι λόγοι που οδήγησαν την επιχείρηση στην επιλογή του πρώην Μύλου Λούλη για τη στέγαση του νέου της παραρτήματος. Παρόλο που θεωρούν πως η περιοχή δεν διευκολύνει την πλειοψηφία των κατοίκων της πόλης, εντούτοις πιστεύουν πως η γειτνίαση με τις μονάδες του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας επηρεάζει θετικά, τόσο λόγω της προσέλκυσης του κόσμου και της κινητικότητας, όσο και στην επαφή και την αλληλεπίδραση με φοιτητές που επισκέπτονται το χώρο ή και τον επιλέγουν για την πρακτική τους άσκηση.

Στην εγκατάσταση του **Πολυχώρου Θεαμάτων και Τεχνών** (συναυλίες, παραστάσεις κλπ.), στο συγκρότημα Τσαλαπάτα, συνέβαλε η ιστορία της επιχείρησης, το γεγονός ότι ήταν έτοιμος διαμορφωμένος χώρος, καθώς προϋπήρχαν ήδη δυο επιχειρήσεις κατά καιρούς εκεί και μάλιστα, ήταν από τις πρώτους χώρους που διαμορφώθηκαν και αποτελεί τον μακροβιότερο χώρο συναυλιών αυτή τη στιγμή στην πόλη του Βόλου. Άλλοι παράγοντες που βοήθησαν στην επιλογή του χώρου ήταν η ευκολία της πρόσβασης, οι υποδομές και η αναγνωρισιμότητά του.

Οι επιχειρήσεις που εδρεύουν στην οδό Γραβιάς και δεν στεγάζονται γύρω από το συγκρότημα Τσαλαπάτα, θεώρησαν, όπως είπαν, την περιοχή τριγύρω, τα στενά και το κλίμα της, πιο ταιριαστά με το ύψος τους, εφόσον δεν είναι τόσο εμπορικό. Το γεγονός ότι δεν αντιμετωπίζουν εκεί προβλήματα ηχορύπανσης ή έλλειψη χώρων στάθμευσης συνέβαλε θετικά.

Η επιχείρηση που δεν βρίσκεται πλέον σε λειτουργία εδώ και λίγους μήνες, τόνισε ανάμεσα στους λόγους για τους οποίους επέλεξε την περιοχή, την ευκολία πρόσβασης σε άτομα με ειδικές ανάγκες, καροτσάκια, οικογένειες, κλπ, και την ύπαρξη αυλής και εξωτερικών χώρων που μπορούσαν να φιλοξενήσουν άτομα διαφόρων κοινωνικών ομάδων και αναγκών.

Στο σύνολό των ερωτηθέντων αρκετοί ήταν αυτοί που τόνισαν στις συζητήσεις την αίσθηση της ιστορικότητας στην γενικότερη περιοχή και το γεγονός πως την αντιλαμβάνονται ως μέρος της δικής τους συνέχειας και ιστορίας. Θεωρούν την ιστορική συνοικία ως σημαντικό κομμάτι αφήγησης της ιστορίας της πόλης και κατ' επέκταση και της δικής τους.

4.2.2 ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Ένα από τα βασικά θέματα που εντοπίστηκε στις συνεντεύξεις είναι αυτό της **μελλοντικής ανάπτυξης**. Η πλειοψηφία των μουσείων στην περιοχή βλέπει το μέλλον αισιόδοξα και με προοπτικές ανάπτυξης. Η φύση τους είναι τέτοια που να προσελκύει σημαντικό αριθμό επισκεπτών, αν και η εξασφάλιση της χρηματοδότησής τους είτε από ευρωπαϊκά είτε από εθνικά προγράμματα τους απασχολεί στην πλειοψηφία. Η χρηματοδότηση και ο στρατηγικός σχεδιασμός για παράδειγμα, στο ΠΙΟΠ/Μουσείο Πλινθοκεραμοποιίας Τσαλαπάτα, αναδύουν ένα κλίμα βεβαιότητας, δεδομένου βέβαια ότι οι λειτουργικές του δαπάνες καλύπτονται από την Τράπεζα Πειραιώς, βάσει του καταστατικού του. Επιπλέον το ΠΙΟΠ αναζητά συγχρηματοδοτήσεις στα πλαίσια ευρωπαϊκών και εθνικών έργων. Έχει ήδη αναπτύξει δίκτυα συνεργασίας με ερευνητικά κέντρα, πολιτιστικούς φορείς, εκπαιδευτικά ιδρύματα, όπως επίσης και με εξειδικευμένους ερευνητές και επιστήμονες τόσο σε εθνικό όσο και διεθνές επίπεδο.

Το Μουσείο της Πόλης αντίστοιχα, αν και εξαρτάται άμεσα από τα οικονομικά του Δήμου, προσπαθεί με συνετή διαχείριση να καλύπτει πάγιες αλλά και έκτακτες ανάγκες. Η ανάπτυξη του μουσείου είναι κυρίως θεματική και υπάρχει έντονη η διάθεση της σύνδεσής του με την τοπική κοινωνία. Το Μουσείο της Πόλης ανήκει στη Διεύθυνση

Αρχείων, Μουσείων και Βιβλιοθηκών του Δημοτικού Οργανισμού ΔΟΕΠΑΠ-ΔΗΠΕΘΕ²⁰, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει αυτονομία, γεγονός που δυσχεραίνει την απευθείας λήψη αποφάσεων, και έτσι η οποιαδήποτε υποβολή πρότασης για χρηματοδότηση ή συμμετοχή σε σχετικό έργο πρέπει να υποβληθεί μέσω του Οργανισμού. Το ποσό που τους αναλογεί κάθε χρόνο τα τελευταία χρόνια φαίνεται να ελαττώνεται, καθώς εδώ και μια πενταετία υπάρχει μια συνεχής μείωση του γενικότερου προϋπολογισμού της Διεύθυνσης. Καθώς το πρόβλημα εντείνεται προς το τέλος κάθε έτους, το Μουσείο προσπαθεί για αυτό το λόγο να κρατά ένα ποσό στην άκρη για κάθε ενδεχόμενο. Κάποιες χορηγίες από ιδιώτες βέβαια πραγματοποιούνται κατά καιρούς, σε εκδηλώσεις, σε εκθέσεις κλπ.

Σε αντίθεση με τα παραπάνω, η μελλοντική πρόβλεψη για το Σιδηροδρομικό Μουσείο Βόλου φαίνεται απροσδιόριστη. Από τη συνέντευξη προκύπτει πως παρά τη συγκέντρωση πολιτιστικής και ιστορικής κληρονομιάς στην περιοχή, σημαντικότερο σημείο θεωρείται το σιδηροδρομικό μουσείο, που στεγάζεται στο 135 ετών κτίριο και στεγάζει εκεί το αρχείο των Θεσσαλικών Σιδηροδρόμων.

Η χρηματοδότηση του Ιστορικού Αρχείου διασφαλίζεται τόσο από το ίδιο το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, καθώς εντάχθηκε σε μόνιμη οργανική μονάδα του Ιδρύματος (αποτελεί Παράρτημα της Βιβλιοθήκης και Κέντρου Πληροφόρησης του ΠΘ), όσο και από άλλες εθνικές και ευρωπαϊκές δράσεις. Ως αποτέλεσμα, όλοι όσοι συμμετέχουν στη λειτουργία του θεωρούν ότι έχει πολύ καλές προοπτικές λειτουργίας και μελλοντικής ανάπτυξης.

Πολύ καλές θεωρεί και ο Προϊστάμενος του ΕΛΚΕ (Επιτροπή Ερευνών - Ειδικός Λογαριασμός Κονδυλίων Έρευνας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας) τις προοπτικές λειτουργίας του φορέα για την επόμενη τριετία. Ειδικά στον τομέα του πολιτισμού ο ΕΛΚΕ διαχειρίζεται έργα σημαντικών δράσεων, ενώ η μελλοντική ανάπτυξη του ΕΛΚΕ βασίζεται στην ύπαρξη πολλών χρηματοδοτικών εργαλείων που έχουν σχέση με την δραστηριότητα του φορέα. Παράλληλα τονίστηκε ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση με το πολυετές οικονομικό πλαίσιο 2021-2027, περιλαμβάνει, στους στρατηγικούς στόχους της την ανάπτυξη της έρευνας, της καινοτομίας, της εκπαίδευσης, καθώς και την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς.

²⁰ ΔΟΕΠΑΠ-ΔΗΠΕΘΕ (ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΠΑΙΔΙΟΥ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ - ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΘΕΑΤΡΟ ΒΟΛΟΥ)

Σε αντίθεση, ως αβέβαιο θεωρούν το μέλλον οι δυο από τους τρεις ιδιοκτήτες επιχειρήσεων εκμετάλλευσης αιθουσών θεαμάτων και συναφών δραστηριοτήτων. Η μεγαλύτερη συγκριτικά από αυτές, έχει λάβει χρηματοδότηση, ανταποδοτικής προβολής για διοργάνωση κάποιων φεστιβάλ. Δεν αποκλείουν οι ιδιοκτήτες την αναζήτηση επιχορήγησης μέσω προγραμμάτων στο μέλλον, αν και προς το παρόν έχουν ως προτεραιότητα τη διοργάνωση εκδηλώσεων, συναυλιών, κλπ. Θα τους ενδιέφερε να συμμετέχουν σε δράσεις κατάρτισης ή ανταλλαγών, μέσα από προγράμματα όπως το Erasmus+ κλπ., ενώ είναι ενήμεροι για την ύπαρξη ευρωπαϊκών προγραμμάτων, στα οποία θα μπορούσαν ίσως να συμμετάσχουν σε συνεργασία με άλλους εταίρους, εντούτοις δεν έχουν αυτή τη στιγμή βρει κατάλληλο άτομο που θα τους υποστηρίξει διαχειριστικά σε τέτοιες ενέργειες. Οι δραστηριότητες των επιχειρήσεων διεξάγονται κατά μέσο όρο 3 μέρες ανά εβδομάδα, όταν διοργανώνονται διαφορετικές εκδηλώσεις, συναυλίες κλπ. Ωστόσο οι ιδιοκτήτες είναι ανασφαλείς ως προς την επόμενη τριετία, μην αποκλείοντας το ενδεχόμενο ακόμη και της μελλοντικής διακοπής λειτουργίας των επιχειρήσεων τους. Θεωρούν ότι μόνο οι πολιτιστικές δραστηριότητες, με τη μορφή που γίνονται σήμερα, είναι οικονομικά προβληματικές και ότι αν δεν αλλάξουν οι ίδιοι κάτι στη λειτουργία τους, η αγοραστική δύναμη του κοινού στο οποίο απευθύνονται, σε συνδυασμό με τη συχνότητα την οποία πραγματοποιούν events και τα μεγάλα εμβαδά των χώρων των επιχειρήσεων τους, δεν είναι αρκετά ώστε να την καθιστούν βιώσιμη. Μια ενδεχόμενη υποστήριξη, κατά τη γνώμη τους, εφόσον το Υπουργείο δεν διαθέτει πολλά για τα μουσικά δρώμενα, θα μπορούσε να προέλθει από την Περιφέρεια ή από δράσεις του ΕΣΠΑ. Μικρότερη επιχείρηση, στο στενό της οδού Γραβιάς, στην νότια περιοχή των Παλαιών, διοργανώνει και εκείνη σε εβδομαδιαία βάση events μικρότερης κλίμακας και αφιερώματα σε διαφορετικά είδη μουσικής, ενώ κάποιες φορές φιλοξενεί και μικρές θεατρικές παραστάσεις, ανάλογα με τη δυναμική του χώρου της. Το πέρασμα φοιτητών, λόγω του Πανεπιστημίου, από την περιοχή είναι κάτι που θεωρεί ότι μάλλον ευνοεί την αναγνωρισιμότητα του χώρου. Ανησυχεί για την οικονομική κρίση και τις παραμέτρους της, ενώ έχει λάβει κατά καιρούς χορηγίες από ιδιωτικούς φορείς. Ο ιδιοκτήτης αντίστοιχης επιχείρησης στην ίδια περιοχή, παρόλο που δεν έχει λάβει ποτέ τέτοιου είδους χρηματοδότηση και δεν είναι κάτι που θεωρεί πως χρειάζεται, βλέπει πιο αισιόδοξα το μέλλον, καθώς διαπιστώνει πως οι θαμώνες της είναι σταθεροί. Η περιοχή, πιστεύει, ότι ταιριάζει με το ύφος και το κλίμα της επιχείρησης και λειτουργεί σαν πλεονέκτημα, αλλά δεν θεωρεί τόσο σημαντική τη διέλευση των φοιτητών κατά τη

διάρκεια της μέρας από την περιοχή, ενώ κάνει διαχωρισμό των διαφορετικών χρήσεων των χώρων στην περιοχή μέσα στο εικοσιτετράωρο.

Αξιοσημείωτο είναι πως όλες οι ιδιωτικές επιχειρήσεις που έχουν σχέση με τα θεάματα κάνουν χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης (social media) όπως π.χ. Facebook, Twitter, Instagram, ως αποκλειστικό σχεδόν τρόπο προώθησης των εκδηλώσεών τους. Χρήση των social media κάνουν βέβαια και τα μουσεία για εκθέσεις, συναυλίες, εκδηλώσεις κλπ., και οι υπόλοιπες επιχειρήσεις όποτε χρειάζονται.

Στον πολυχώρο Τσαλαπάτα έχει την έδρα της και ιδιωτική επιχείρηση που δραστηριοποιείται ως μπαρ, και γκαλερί-χώρος τέχνης αλλά παράλληλα ο ιδιοκτήτης της ασχολείται και με κατασκευή κοσμημάτων και συναφών ειδών. Διοργανώνει εκδηλώσεις σε εβδομαδιαία βάση και απευθύνεται σε όλες τις ηλικίες, τόσο σε ιδιώτες, όσο και συλλόγους. Παρόλο που οι δράσεις του διαφέρουν, τον προβληματίζει η οικονομική κρίση και θεωρεί ότι υπάρχει αβεβαιότητα για το μέλλον.

Ατομική επιχείρηση, κέντρου διαλογισμού - γιόγκα από την άλλη, δεν θεωρεί πως υπάρχει αβεβαιότητα ως προς την κρίση, αντίθετα, αυτή καθιστά τη γιόγκα απαραίτητη, όχι μόνο για λόγους ευεξίας, αλλά και για λόγους υγείας. Οι πιεστικοί ρυθμοί της καθημερινότητας, οι έντονες απαιτήσεις της σύγχρονης κοινωνίας και το στρες είναι παράγοντες που ωθούν το άτομο στην αναζήτηση τρόπων χαλάρωσης, σε μια εσωστρέφεια και εσωτερική αναζήτηση, στην οποία η γιόγκα, όπως πιστεύουν πολλοί, μπορεί να βοηθήσει. Η σύγχρονη τάση ενασχόλησης του ανθρώπου με τη γιόγκα γενικότερα, θα εξακολουθήσει, κατά τη γνώμη του, να έχει μελλοντική ανάπτυξη.

Στην περιοχή των Παλαιών λειτουργούσε μέχρι και πριν λίγους μήνες (Νοέμβριος 2019) Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση (ΚΟΙΝΣΕΠ), ως πολυχώρος πολιτισμού, καφέ και εστιατόριο για άτομα με αναπηρίες. Απασχολούσε μέχρι τότε οχτώ (8) άτομα με διαφορετικών ειδών συμβάσεις (όπως ειδικών κοινωνικών ομάδων ΟΑΕΔ, αορίστου χρόνου, μερικής σύμβασης, κ.α.). Οι πελάτες ήταν κυρίως φοιτητές και οικογένειες με παιδιά και βρέφη. Παρόλο που η επιχείρηση διέκοψε τη λειτουργία της απρόσμενα τον Νοέμβριο του 2019, οι προβλέψεις της εταιρίας αρχικά ήταν πολύ καλές για την επόμενη τριετία. Ο πρώην ιδιοκτήτης της, αν και δεν αποδίδει το κλείσιμο της επιχείρησης σε οικονομικούς λόγους, θεωρεί ότι σε περίπτωση επανίδρυσης της εταιρίας θα χρειαζόνταν πολλές δανειοδοτήσεις ή χρηματοδότηση από προγράμματα τουλάχιστον 20% παραπάνω από σήμερα, ώστε να μπορεί να ανταπεξέλθει.

4.2.3 ΣΤΗΡΙΞΗ ΑΠΟ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

Από το Δήμο και την Περιφέρεια οι περισσότερες επιχειρήσεις και φορείς ταυτίζονται στις απόψεις τους ότι θα ήθελαν περισσότερη συνεργασία στον σχεδιασμό και την υλοποίηση δράσεων. Το ΠΙΟΠ θεωρεί απαραίτητη την υποστήριξη της πανεπιστημιακής κοινότητας, αλλά τονίζει ότι δεν μπορεί να λειτουργήσει και χωρίς την στήριξη της τοπικής κοινότητας και των τοπικών αρχών. Κάνει λόγο για τη σπουδαιότητα μακροπρόθεσμου σχεδιασμού της πολιτιστικής πολιτικής του Δήμου, καθώς και το ρόλο του, αλλά και της Περιφέρειας στην υλοποίηση δράσεων καθώς και στην εύρεση χρηματοδοτικών εργαλείων.

Το Μουσείο της Πόλης θεωρεί πως η τεχνική υποστήριξη που παρέχει ο Δήμος είναι ανύπαρκτη, όπως και στα περισσότερα κτίρια. Θα μπορούσε, όπως λένε, στο θέμα της λειτουργίας του Μουσείου, ο Δήμος να τους παρέχει τεχνική υποστήριξη, την οποία αυτή τη στιγμή δεν το κάνει και αναγκάζονται να την παίρνουν από ιδιώτες, όπως για παράδειγμα υπηρεσίες ηλεκτρολόγου, υδραυλικού κλπ, ή έστω καθαριότητας, στην τριγύρω από το μουσείο περιοχή. Ακόμα και στην Υπηρεσία πρασίνου να απευθυνθούν, δεν έχουν κάποια προτεραιότητα, τους βάζουν στην ίδια κατηγορία με τους πολίτες.

Ιστορικός και μεταδιδακτορικός ερευνητής από το Ιστορικό Αρχείο, θεωρεί πως ο Δήμος θα μπορούσε να συμβάλλει με αναπτυξιακά προγράμματα και να βοηθήσει με τα δίκτυα τα ήδη διαμορφωμένα που έχει με τις τοπικές κοινότητες, ώστε να γίνει συνδετικός κρίκος και με το Αρχείο, το Πανεπιστήμιο, τα Μουσεία και τις επιχειρήσεις. Ειδικότερα για το Αρχείο, οι εξωτερικοί συνεργάτες του αναλύουν πως, εφόσον το Πανεπιστήμιο έχει κάπως διασφαλίσει τη συνέχεια του Αρχείου του, θα έπρεπε και ο Δήμος Βόλου και οι τοπικοί φορείς να κινηθούν αντίστοιχα, μια που το αρχείο αποτελεί και συστατικό κομμάτι της πόλης και της περιοχής γενικότερα, άρα αφορά έμμεσα και την Περιφέρεια.

Για ελλιπή στήριξη του Δήμου μιλούν και οι επιχειρήσεις στο στενό της Γραβιάς, λέγοντας πως η περιοχή θα μπορούσε να γίνει πιο θελκτική αν μεριμνούσε ο Δήμος, με ενέργειες όπως κλάδεμα δέντρων ή αποκατάσταση φθορών, φέρνοντας ως παράδειγμα και παγκάκια σπασμένα, μη συντηρημένα δρομάκια πλακόστρωτα και στενά, ακαθάριστα λούκια που πλημμυρίζουν με τις βροχές κλπ.

Πέρα από τις ανάγκες που ήδη αναφέρθηκαν, ο πολυχώρος θεαμάτων και τεχνών που εδρεύει στο συγκρότημα Τσαλαπάτα κάνει λόγο και για επιπλέον προβλήματα, καθώς ανάμεσα στους φορείς που θα μπορούσαν να συνδράμουν αναφέρει πρώτα το Υπουργείο

Ανάπτυξης και μετά το Υπουργείο Πολιτισμού. Από την πλευρά της η κεντρική κυβέρνηση θα μπορούσε να τους στηρίξει με κάποιες φοροελαφρύνσεις.

Από την παραπάνω ανάλυση είναι φανερή η διάκριση του πώς βλέπουν τις μελλοντικές προοπτικές ανάπτυξης οι φορείς (Μουσεία, μονάδες Πανεπιστημίου, και ΟΣΕ) σε σχέση με τις ιδιωτικές επιχειρήσεις, με βασική διαφορά την σε διαφορετικό βαθμό αισιοδοξία και βεβαιότητα για το μέλλον της πρώτης ομάδας, σε σχέση με την αβεβαιότητα και την μικρότερη ή μεγαλύτερη ανησυχία που φθάνει ορισμένες φορές και σε ερωτήματα βιωσιμότητας, των ιδιωτικών επιχειρήσεων. Ως κοινό αίτημα και ευχή όλων προκύπτει η ανάγκη για στήριξη κυρίως μέσω χρηματοδότησης από κεντρικούς κρατικούς φορείς, είτε από την τοπική αυτοδιοίκηση (Δήμος και Περιφέρεια), είτε από την κεντρική κυβέρνηση (Υπουργεία). Όμως και σε αυτήν την περίπτωση, το αίτημα τίθεται πιο έντονα και επιτακτικά από τις περισσότερες ιδιωτικές επιχειρήσεις σε σχέση με τους φορείς.

4.2.4 ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΩΝ ΚΑΙ ΔΙΚΤΥΩΣΗΣ

4.2.4.1. ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΕΣ

Μία άλλη κοινή θεματική που ανέκυψε από τις συνεντεύξεις είναι αυτή των συνεργασιών μεταξύ των φορέων που δραστηριοποιούνται στην περιοχή και η ανάπτυξη σχετικών δικτύων συνεργασίας.

Το Μουσείο της Πόλης συνεργάζεται συχνά με επιχειρήσεις της περιοχής, συνδιοργανώνοντας διάφορα events. Με το Μουσείο Πλινθοκεραμοποιίας Τσαλαπάτα συνεργάζονται κυρίως για να υπάρχει μια ευελιξία στις επισκέψεις σχολείων. Γενικότερα βέβαια, γίνονται συχνά συμπράξεις με όλους σχεδόν τους φορείς της πόλης και διοργανώνουν από κοινού εκδηλώσεις, αφιερώματα, εκθέσεις, κλπ. Η χρήση άυλων πόρων, γίνεται και μάλιστα χωρίς να είναι επιλογή τους. Οι σχέσεις του Μουσείου της Πόλης με το Πανεπιστήμιο είναι πολύ καλές, όπως τόνισαν οι άνθρωποι του Μουσείου, το ΠΘ είναι εταίρος, τόσο στον ίδιο τον σχεδιασμό του Μουσείου όσο και της μόνιμης έκθεσης που λαβαίνει χώρα τώρα. Οι χώροι του Μουσείου χρησιμοποιούνται συχνά από καθηγητές για να κάνουν εκεί το μάθημά τους, ή να καλωσορίσουν τους πρωτοετείς φοιτητές με στόχο μια γνωριμία με την πόλη και την ιστορία της. Παράλληλα, υπάρχει μνημόνιο συνεργασίας με το Εργαστήριο Προφορικής Ιστορίας και το Τμήμα Ιστορίας Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας (ΙΑΚΑ). Χαρακτηριστικό είναι ότι στην

έκθεση που τρέχει τώρα τα ηχητικά και τα οπτικοακουστικά έχουν γίνει από Τμήμα του Πανεπιστημίου.

Το ΠΙΟΠ, γενικότερα, είναι ανοιχτό σε συνεργασίες που στηρίζουν την βιώσιμη τοπική ανάπτυξη και τις Δημιουργικές και Πολιτιστικές Βιομηχανίες στις κατά τόπους περιοχές που βρίσκονται τα Μουσεία του. Συγκεκριμένα για το Βόλο, θεωρεί, πως η γειτνίαση με τις μονάδες του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας βοηθά χωροταξικά, καθώς δημιουργεί ένα πυρήνα χώρων με εκπαιδευτική δραστηριότητα. Οι συνέργειες που προκύπτουν και οι πολιτιστικού και εκπαιδευτικού χαρακτήρα δράσεις, μόνο οφέλη για όλους έχουν, όπως αναφέρουν. Αντίστοιχα, βλέπει ότι η δραστηριότητα του ΠΙΟΠ και του Μουσείου της Πόλης είναι αλληλένδετες με την τοπική πολιτιστική παραγωγή. Το Μουσείο Τσαλαπάτα είναι ένας χώρος που εντάσσεται στην καθημερινότητα της πόλης του Βόλου, φιλοξενεί πολιτιστικές δράσεις που απευθύνονται στην τοπική κοινότητα, ενώ ταυτόχρονα φιλοξενεί και πολιτιστικές δράσεις τρίτων φορέων.

Η συνεργασία του Κέντρου Δημιουργικής Απασχόλησης (ΚΔΑΠ) με το Μουσείο Τσαλαπάτα είναι συχνή και την επιδιώκουν. Υπάρχει μεγάλη αλληλεπίδραση μέσα από εκπαιδευτικά και πολιτιστικά προγράμματα. Αντίστοιχα στην ίδια περιοχή συνεργάζονται και με το Μουσείο της πόλης, αλλά και με επιχειρήσεις στην περιοχή των Παλαιών που θεωρούν ότι μπορούν να συμμετάσχουν στις εκπαιδευτικές τους δράσεις (όπως, για παράδειγμα, φούρνους, μαγαζιά με ζωοτροφές και παλιές αποθήκες λιανικού εμπορίου κλπ). Προσπαθούν να εντάξουν ό,τι υπάρχει στην περιοχή και μπορεί να έχει κάποιο παιδαγωγικό ενδιαφέρον. Αξιοσημείωτη είναι η ενασχόλησή τους και με παιδιά που έχουν ειδικές ανάγκες, η συνεργασία τους με φορείς όπως η ΕΛΕΠΑΠ και αντίστοιχες δράσεις τους με επιχειρήσεις που αναφέρθηκαν παραπάνω.

Η εταιρεία διαχείρισης του Πολυχώρου Τσαλαπάτα συνεργάζεται συχνά με το ΚΔΑΠ για την διοργάνωση εκδηλώσεων σε διάφορους χώρους του Πολυχώρου. Στα πλαίσια προγραμμάτων η εταιρεία συνεργάζεται και με το Μουσείο Τσαλαπάτα και με το ΚΔΑΠ, είτε σε διάφορες καλοκαιρινές ανοιχτές δράσεις, είτε κατά την περίοδο των Χριστουγέννων κλπ.

Σε τέτοιες δραστηριότητες συμμετείχαν και άλλες επιχειρήσεις εστίασης και διασκέδασης στο χώρο, κάνοντας δράσεις παρόμοιες με τη χρήση των μαγαζιών, για παράδειγμα σε ιταλικό εστιατόριο να δημιουργούν με τα παιδιά ατομικές πίτσες, ή μέσα στο ίδιο το Μουσείο, πέρα από την επίσκεψη και ξενάγηση τα παιδιά να συμμετέχουν σε

δημιουργίες αντικειμένων με πηλό ή τούβλα. Η Ευρωπαϊκή γιορτή μουσικής²¹ έδωσε την ευκαιρία για συνεργασία του Κέντρου, με το Μουσείο Τσαλαπάτα, αλλά και το Πανεπιστήμιο. Όπως επισημάνθηκε και από τους τρεις εμπλεκόμενους, οι δράσεις στον πολυχώρο Τσαλαπάτα το καλοκαίρι είναι κυρίως ανοικτές, δηλαδή με ελεύθερη πρόσβαση για τα παιδιά της πόλης, με στόχο την γενικότερη γνωριμία τους με το χώρο και την περιοχή.

Η συνεργασία του πολυμορφικού χώρου του συγκροτήματος Τσαλαπάτα (όπου διοργανώνονται συναυλίες, προβολές, παραστάσεις, σεμινάρια κλπ.) με τις υπόλοιπες αντίστοιχες επιχειρήσεις στην περιοχή είναι καλή και κυρίως γίνεται κατά τη διάρκεια των καλοκαιρινών μηνών. Από την διεύθυνση της επιχείρησης, μιλώντας για τα διαφορετικά πολιτιστικά events στα οποία είτε διοργανώνουν είτε συμμετέχουν, επισημαίνεται πως αυτά σε έναν βαθμό μπορεί να είναι προγραμματισμένα, μα να μην είναι απόλυτα προβλέψιμα και προβλεπόμενα. Τέτοιες διοργανώσεις ήταν (και ορισμένα συνεχίζουν να επαναλαμβάνονται) το Street food festival²², η Ευρωπαϊκή γιορτή μουσικής, η Χειροτέχνικα²³, το Volume festival²⁴, το Φεστιβάλ Χειροποίητης Τέχνης²⁵, εκθέσεις, προβολές, σεμινάρια, παραστάσεις, εποχικά events, συναυλίες, dj sets, θεματικές βραδιές, το φεστιβάλ ταινιών Δράμας, κλπ. Σε τέτοιες περιπτώσεις μπορεί να προκύψουν επιπλέον λειτουργίες ή δραστηριότητες και υπάρχει μια γενικότερη αλληλεπίδραση της περιοχής με την επιχείρηση.

Η διοργάνωση live γεγονότων και η συμμετοχή των επιχειρήσεων που ασχολούνται με θεάματα και τέχνες στην Ευρωπαϊκή γιορτή μουσικής και στο Φεστιβάλ Βόλου²⁶, καθώς και σε ένα δικό τους Φεστιβάλ που έγινε απόπειρα στο να συνδεθεί με το χώρο στον οποίο βρίσκονται (Φεστιβάλ της Γραβιάς), δίνουν ίσως έναυσμα για μελλοντικές συνεργασίες και αντίστοιχες διοργανώσεις, μια που αναγνωρίζουν οφέλη όπως η προσέλκυση διαφορετικού κοινού, η διαφήμιση της επιχείρησης, η δημιουργία μιας βάσης για περαιτέρω συμπράξεις, η ανίχνευση δυσκολιών και η κατανόηση των δυνατοτήτων τους κλπ.

²¹ <http://www.europeanmusicday.gr/volos/>

²² <https://www.elculture.gr/blog/article/volos-street-food-festival-2019/>

²³ <https://xeirotexnika.gr/>

²⁴ <https://www.elculture.gr/blog/Volume-festival/>

²⁵ <https://www.taxydromos.gr/Ekdilwseis/126845-festibal-xeiropoihts-texnhs.html>

²⁶ <https://www.elculture.gr/blog/festival-volou-2019/>

Η ιδιωτική επιχείρηση που δραστηριοποιείται ως μπαρ, ως γκαλερί ή χώρος τέχνης όπως επίσης με κόσμημα και καλλιτεχνικές δημιουργίες, στη Στοά Τέχνης μέσα στο συγκρότημα Τσαλαπάτα, διοργανώνει μόνη της αλλά και συμμετέχει κατά διαστήματα σε διάφορα events και είναι θετική σε οποιαδήποτε μορφή συνεργασίας.

4.2.4.2. ΔΙΚΤΥΩΣΗ

Στην ερώτηση αν θεωρούν ότι χρειάζεται να δημιουργηθεί ένα πιο οργανωμένο δίκτυο το οποίο θα συντόνιζε συνεργατικές δράσεις στα Παλαιά, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων απάντησε θετικά.

Στόχος του ΠΙΟΠ είναι να δημιουργηθούν δίκτυα συνεργασίας των πολιτιστικών και αυτοδιοικητικών φορέων σε όλες τις περιοχές που βρίσκονται τα θεματικά Μουσεία του με οργανωτική μορφή που μπορεί να ποικίλλει. Το Μουσείο Πλινθοκεραμοποιίας Τσαλαπάτα, όπως λένε, δεν μπορεί να λειτουργήσει χωρίς την ενεργό υποστήριξη από την τοπική κοινότητα και τις τοπικές αρχές. Θεωρούν σημαντική και τη συμβολή της πανεπιστημιακής κοινότητας, τόσο στο επίπεδο συμμετοχικότητας του Πανεπιστημίου σε έναν επιστημονικό σχεδιασμό εκδηλώσεων όσο και στο επίπεδο υποστήριξης με παροχή πρακτικής άσκησης φοιτητών μέσα στους ίδιους τους χώρους του Μουσείου.

Στο ίδιο επίπεδο, αυτό της από κοινού διοργάνωσης πολιτιστικών εκδηλώσεων και στο σχεδιασμό δράσεων, είναι πρόθυμο να συμμετάσχει και το Ιστορικό Αρχείο του Πανεπιστημίου. Ιστορικός, εξωτερικός συνεργάτης του Ιστορικού αρχείου θεωρεί ότι ακόμη είναι νωρίς για να σχηματοποιήσει κάποια μορφή δικτύου. Θα πρέπει να έχει κάποιο οργανωτικό σκελετό ή ένα σχέδιο το οποίο θα προκύψει και από την ίδια τη λειτουργία του αρχείου μέσα στο χώρο του, βλέποντας στην πράξη τη δυναμική του.

Και ο ΕΛΚΕ του ΠΘ πιστεύει ότι η ύπαρξη ενός οργανωμένου δικτύου συνεργασίας ανάμεσα στο πανεπιστήμιο, σε τοπικές αρχές, πολιτιστικά ιδρύματα και επιχειρήσεις, θα δημιουργήσει θετικό αντίκτυπο τόσο για τους εμπλεκόμενους φορείς όσο και για την ίδια την κοινωνία. Θα ήταν αποτελεσματικό, κατά τη γνώμη τους, να γίνουν μνημόνια συνεργασίας και κοινές ειδικές εκδηλώσεις πάνω στον πολιτισμό και τις τέχνες καθώς και στην έρευνα και την καινοτομία.

Ο επιστημονικός και λειτουργικός υπεύθυνος του Μουσείου Πόλης Βόλου θεωρεί και ο ίδιος ότι θα μπορούσε να υπάρξει μια μορφή δικτύου. Βλέπει εφικτή σίγουρα σε πρώτο επίπεδο μια συνεργασία με το Μουσείο της Πόλης, το ΠΙΟΠ και το Πανεπιστήμιο, ενώ και τα δύο στελέχη του Δήμου που ρωτήθηκαν, θεωρούν ιδιαίτερα σημαντικό το να

δημιουργηθεί μια κοινή επιτροπή που να σχεδιάζει δράσεις ή εκθέσεις στην περιοχή. Ένα βασικό πρόβλημα που επεσήμαναν τόσο άνθρωποι από το ΠΙΟΠ, όσο και από το Μουσείο της Πόλης και τη Δ/ση Αρχείων, Μουσείων και Βιβλιοθηκών είναι το γεγονός ότι εδώ και χρόνια συμπίπτουν εκθέσεις, βέβαια αυτό ισχύει για όλο τον αστικό ιστό. Όπως περιέγραψαν, έχει τύχει να συμπέσουν πέντε εκθέσεις και εκδηλώσεις, στην ίδια μέρα και ώρα στην πόλη και για δεκαπέντε μέρες στη συνέχεια να μην υπάρχει καμία. Μια γενικότερη οργανωτική ομάδα ή δομή ως προς αυτό, που να κάνει επαφές και να συνεννοείται τόσο με τα μουσεία, όσο και με τις Βιβλιοθήκες, ή φορείς μέσα στις πόλεις και το Πανεπιστήμιο, ώστε να υπάρχει μια καλύτερη ροή των εκδηλώσεων θεωρούν ότι θα είχε νόημα. Κάτι αντίστοιχο γίνεται της ημέρες μουσικής το καλοκαίρι, όπου στις εκδηλώσεις εκείνες λαβαίνουν μέρος τόσο το Μουσείο Τσαλαπάτα όσο και της Πόλης, οι μουσικές σκηνές της περιοχής και διάφορες επιχειρήσεις. Δεν συμπίπτουν οι εκδηλώσεις, γιατί υπάρχει μια οργανωτική επιτροπή εκείνες τις μέρες που τις συντονίζει. Θεωρούν αρκετά πιθανή μια μελλοντική συνεργασία με το Ιστορικό Αρχείο, όπου θα μπορούσαν να κάνουν κάποιες κοινές εκδηλώσεις, ανταλλαγές αρχείων, κοινών εκθέσεων.

Η υπεύθυνη διαχείρισης του Πολυχώρου Τσαλαπάτα βλέπει τις συνεργασίες θετικά και αν και για την περιοχή θεωρεί πως οι επιχειρήσεις θα ήταν καλύτερα να μην είναι από τη φύση τους ανταγωνιστικές, θεωρεί ενδιαφέρουσα σαν ιδέα την δημιουργία ενός δικτύου.

Η επιχείρηση που ασχολείται με την δημιουργική απασχόληση παιδιών που στεγάζεται στο συγκρότημα Τσαλαπάτα οραματίζεται μια οργανωμένη πολιτιστικά και αισθητικά κίνηση. Συνεργάζεται ήδη με το ΠΙΟΠ, στο οποίο μπορεί κάποιος να προτείνει δράσεις και εφόσον αυτές γίνονται δεκτές από τα κεντρικά, όπως είναι η πολιτική του ιδρύματος, προχωρά στην υλοποίησή τους. Μέσω ενός δικτύου, πιστεύει η ιδιοκτήτρια, θα μπορούσαν να συντονιστούν καλύτερα διάφορες εκδηλώσεις και θα μπορούσαν να στηθούν εκθέσεις μέσω προγραμμάτων που να τρέχουν σχετικά με την περιοχή και τον πολιτισμό, με τον ιστορικό πλούτο που υπάρχει.

Στη συνεργασία γενικότερα και στην ύπαρξη δικτύου, είναι θετικοί οι ιδιοκτήτες τόσο της επιχείρησης που ασχολείται με γιόγκα στον ίδιο χώρο περιοχή, όσο και της γκαλερί, αν και ο δεύτερος έχει ενδιασμούς σχετικά με το γεγονός ότι στην Ελλάδα δεν είναι συνηθισμένοι οι επιχειρηματίες να λειτουργούν συνεργατικά.

Η επιχείρηση του μεγαλύτερου πολυχώρου που ασχολείται με συναυλίες, θεάματα και τέχνες αναλύοντας την έννοια του δικτύου, τονίζει πως αυτή, βάσει ορισμού, είναι ένα σύνολο από ανθρώπους που ενδεχομένως δεν γνωρίζονται αλλά λειτουργούν για ένα κοινό στόχο. Στην περίπτωση των Παλαιών, όπως λέει, ίσως γίνεται το αντίθετο, δηλαδή υπάρχουν άνθρωποι που γνωρίζονται, αλλά δεν έχουν κοινό στόχο, λόγω της διαφορετικότητάς του. Θεωρεί πιο πιθανό να συνδεθεί η επιχείρηση με αντίστοιχη της στη Λάρισα, ή στη Θεσσαλονίκη και στα Γιάννενα, που παρόλη την απόσταση έχουν κοινούς στόχους, παρά να συνεργαστούν με άλλες εδώ, λόγω γεωγραφικής γειτνίασης. Ακόμα και αν ο στόχος ήταν η καλύτερη προβολή της περιοχής γενικότερα, θεωρεί πως δεν είναι όλοι ισοδύναμοι μια που εκ των πραγμάτων δεν έχει η κάθε επιχείρηση την ίδια δυναμική.

Οι δυο μικρότερες επιχειρήσεις στον οδό Γραβιάς βλέπουν με φιλικό τρόπο το ενδεχόμενο μιας συνεργασίας ή ενός δικτύου, με τη μορφή ίσως, ενός μεγάλου φορέα που να συντονίζει δράσεις και εκδηλώσεις, υπό την προϋπόθεση να υπάρχει μια συνεργασία όλων και μια διαφάνεια.

Η επιχείρηση που έκλεισε τόνισε πως βασικότερο όλων είναι να υπάρχει ομόνοια και έφερε ως παράδειγμα προσπάθεια να συναντηθούν στο παρελθόν όλες οι επιχειρήσεις που ήταν στα Παλαιά, σε κάποιο μαγαζί εστίασης που όμως απέτυχε, με αποτέλεσμα διάφορους διαπληκτισμούς.

Από την παραπάνω ανάλυση γίνεται εμφανές πως οι περισσότεροι φορείς και επιχειρήσεις στην περιοχή των Παλαιών αναγνωρίζουν πόσο σημαντική είναι η συνεργασία. Δεν έχουν όλοι την ίδια δυναμική φυσικά και η φύση του καθενός είναι διαφορετική, με άλλα συμφέροντα, άλλους στόχους και άλλο ενδεχομένως κοινό, αποδέκτες υπηρεσιών και πελάτες στους οποίους απευθύνονται.

Υπάρχουν όμως και κοινά σημεία, όπως η αναγνώριση της ιδιαιτερότητας της περιοχής. Όλοι είναι ενήμεροι για την ιστορική σημασία της, το πολιτιστικό της απόθεμα. Θεωρούν ότι δεν αξιοποιείται αυτό στο μέγιστο και διάφορες ιδέες και προτάσεις έχουν ήδη αναλυθεί στο κείμενο, όπως τις παρουσίασαν. Η έννοια της συνεργασίας και της δημιουργίας δικτύου ήταν κάτι που άλλους τους ξάφνιασε και άλλους όχι, γεγονός που ενδεχομένως να έβρισκε κάποιους με περισσότερες ιδέες σε έναν δεύτερο χρόνο.

Άλλο συμπέρασμα που προκύπτει, είναι πως σημαντική θα ήταν η συμβολή του Δήμου, την ίδια στιγμή που είναι έντονες προς το παρόν οι παραλείψεις και η ανεπάρκειά του, γεγονός στο οποίο συμφωνούν όλοι.

Τα δεδομένα ούτως ή άλλως, φαίνεται πως δεν είναι πλέον ίδια, μετά την εμφάνιση του Covid-19. Το θέμα της βιωσιμότητας των επιχειρήσεων, της αναζήτησης νέων πόρων χρηματοδότησης, προγραμμάτων, αλλά και τρόπων θα είναι μάλλον επιτακτικότερο στο προσεχές μέλλον.

Η συμβολή του Πανεπιστημίου και των τμημάτων στην περιοχή, παίζει ίσως καθοριστικό ρόλο, μια που είναι σε κομβική θέση και μπορεί να συνδέσει προγράμματα με δράσεις και επιχειρήσεις. Οι συνέργειες είναι κάτι που σε κάθε περίπτωση χρήζει περαιτέρω έρευνας.

4.3 ΑΝΑΛΥΣΗ SWOT ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΩΝ

Για να γίνει εμφανής η γενικότερη εικόνα με τα πλεονεκτήματα, τις αδυναμίες, τις ευκαιρίες και τις απειλές για την περιοχή, διεξήχθη και παρουσιάζεται αντίστοιχη ανάλυση SWOT.

Πίνακας 3. SWOT περιοχής Παλαιών Βόλου

Δυνατά σημεία	Αδύνατα σημεία
Γεωγραφική θέση των Παλαιών (αποτελεί ιστορική συνοικία πόλης χωρίς να είναι στο αστικό κέντρο)	Υπαρξη αρκετών εγκαταλελειμμένων κτιρίων
Γειτνίαση με τον κεντρικό ιστό της πόλης	Ρύπανση και υποβάθμιση μέρους της περιοχής, λόγω γειτνίασης με το εμπορικό τμήμα του λιμανιού
Υπαρξη αρκετών χώρων στάθμευσης βόρεια της οδού Λαμπράκη, ιδίως γύρω από το συγκρότημα Τσαλαπάτα	Έλλειψη συντήρησης/ανάδειξη εξωτερικών μνημείων
Υπαρξη και λειτουργία διαφορετικών μουσείων	Ανεπαρκής σύνδεση του σιδηροδρομικού σταθμού με το υπόλοιπο κομμάτι της περιοχής
Υπαρξη πολιτιστικών μνημείων και η σύνδεση τους με την ιστορική μνήμη της πόλης	Έλλειψη χώρων στάθμευσης σε πολυσύχναστες περιοχές, νότια της οδού Λαμπράκη και στην οδό Φερών
Εγγύτητα με σταθμούς μέσων μεταφορών (σταθμός υπεραστικού ΚΤΕΛ, σταθμός αστικών Λεωφορείων, σιδηροδρομικός σταθμός ΟΣΕ) και το λιμάνι.	Έλλειψη συστηματικής πολιτιστικής συνεργασίας μεταξύ των φορέων και επιχειρήσεων σε συνδυασμό με την έλλειψη ενός οργανωτικού φορέα ανάπτυξης τέτοιων δικτύων

Γειτνίαση με ακαδημαϊκά Τμήματα και οργανικές μονάδες του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας Λειτουργία καταστημάτων εστίασης και αναψυχής στην περιοχή Εναλλαγές στις χρήσεις και τις μορφές των χώρων Ασφάλεια της περιοχής Εγγύτητα με το Δημαρχείο και διάφορες υπηρεσίες του Δήμου Βόλου	
Ευκαιρίες Ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής μέσα από δημόσιες και ιδιωτικές επενδύσεις στην περιοχή Ενίσχυση τόσο των ιδιωτών όσο και των φορέων της περιοχής μέσα από χρηματοδοτήσεις εθνικών και ευρωπαϊκών έργων Νέες εγκαταστάσεις του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας και επανάχρηση χώρων και υπαρχουσών δομών από το Ίδρυμα Δημιουργία, με τη συμβολή του Πανεπιστημίου, ενός κόμβου καινοτομίας Αξιοποίηση ή/και ανακαίνιση υφιστάμενων οικημάτων για δημιουργία φοιτητικών κατοικιών Προσέλκυση φοιτητών και νέων λόγω της εγγύτητας της περιοχής με το Πανεπιστήμιο Συντήρηση και ανακατασκευή πεζοδρόμων καθώς και δρόμων ήπιας κυκλοφορίας στην περιοχή Αύξηση της επισκεψιμότητας της περιοχής τόσο από κατοίκους όσο και από επισκέπτες και εποχιακού τουρισμού Διοργάνωση γεγονότων και φεστιβάλ που θα μπορούσαν να γίνουν χαρακτηριστικό της περιοχής.	Απειλές Ρύπανση της νότιας πλευράς λόγω γειτνίασης με το λιμάνι Ανεπάρκεια παρεμβάσεων του Δήμου Βόλου (καθαριότητα, συντήρηση δημόσιων χώρων, καθαρισμός αποχετεύσεων, κλάδεμα δέντρων, κλπ.) Η πρόσφατη οικονομική κρίση σε συνδυασμό με την πανδημία του κορωναϊού Έλλειψη χρηματοδοτήσεων για τον πολιτισμό Έλλειψη στρατηγικού σχεδιασμού και μακροπρόθεσμων προγραμμάτων με στόχο την ανάπτυξη από το Δήμο Βόλου

Πηγή: Ίδια επεξεργασία

Δυνατά σημεία

Στα πλεονεκτήματα της περιοχής εντάσσονται:

Η γεωγραφική της θέση, στην δυτική είσοδο της πόλης, τόσο κοντά στο αστικό κέντρο (κεντρικό ιστό της πόλης), και αρκετά πιο πέρα από αυτό, γεγονός που κάνει την ιστορική συνοικία ευκολότερα προσβάσιμη. Αυτό συνδυάζεται και με το γεγονός της ύπαρξης αρκετών χώρων στάθμευσης στη βόρεια της οδού Λαμπράκη, ιδίως γύρω από το συγκρότημα Τσαλαπάτα.

Τα διαφορετικά μουσεία στην περιοχή την κάνουν πόλο έλξης, δημιουργώντας μια ενδιαφέρουσα γειτονιά για επίσκεψη τόσο από σχολικές και εκπαιδευτικές μονάδες όσο και από οικογένειες και ταυτίζουν σε δεύτερο επίπεδο το όνομα τους με την περιοχή (π.χ. Μουσείο Τσαλαπάτα).

Η ιστορική αξία της περιοχής και η ύπαρξη διάφορων πολιτιστικών μνημείων από διακριτές ιστορικές περιόδους που λειτουργεί σαν σύνδεση του παρελθόντος με το παρόν, δηλ. με την ιστορική μνήμη της πόλης

Η εγγύτητα με σταθμούς μέσων μεταφορών (σταθμός υπεραστικού ΚΤΕΛ, σταθμός αστικών Λεωφορείων, σιδηροδρομικός σταθμός ΟΣΕ), καθώς και με το λιμάνι ευνοεί την προσβασιμότητα στην περιοχή.

Η γειτνίαση με ακαδημαϊκά Τμήματα της Πολυτεχνικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας (και μελλοντικά με το νέο Τμήμα Πολιτισμού και Δημιουργικών Μέσων και Βιομηχανιών), καθώς και μονάδες όπως ο Ειδικός Λογαριασμός Κονδυλίων Έρευνας – Επιτροπή Ερευνών, το Κέντρο Δια Βίου Μάθησης, καθώς και το Ιστορικό Αρχείο του Ιδρύματος.

Η ύπαρξη καταστημάτων και χώρων εστίασης και αναψυχής στην περιοχή, καθώς και παραδοσιακά και νυχτερινά μπαρ την κάνει θελκτική και συμβάλλει στην αλλαγή των χρήσεων της περιοχής μέσα στη μέρα.

Το γεγονός ότι η περιοχή είναι ασφαλής και δεν παρουσιάζει καθόλου εγκληματικότητα, γεγονός που την καθιστά πόλο έλξης και σε διαφορετικές ηλικιακές ομάδες.

Η εγγύτητα με το Δημαρχείο και διάφορες υπηρεσίες του Δήμου Βόλου διευκολύνει τις καθημερινές συναλλαγές των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στην περιοχή.

Αδύνατα σημεία

Στην περιοχή υπάρχουν πολλά ακατοίκητα και ασυντήρητα οικοδομήματα, κάτι που δίνει μια αίσθηση γενικότερης εγκατάλειψης στον επισκέπτη.

Το εμπορικό τμήμα του λιμανιού από την κάτω πλευρά, ρυπαίνει την περιοχή με αποτέλεσμα ένα κομμάτι της να υποβαθμίζεται σημαντικά.

Στην όλη εικόνα προστίθεται και αυτή της έλλειψης συντήρησης πολλών εξωτερικών μνημείων στην περιοχή, με αποτέλεσμα αυτά να μην αναδεικνύονται αρκετά.

Η εγγύτητα με το σιδηροδρομικό σταθμό δεν είναι επαρκής, αφού η άμεση πρόσβαση στο σιδηροδρομικό σταθμό και στο σιδηροδρομικό μουσείο δυσκολεύεται από τον τοίχο που εκτείνεται στο όριο της ιδιοκτησίας του ΟΣΕ παράλληλα με την οδό Φερών, στην οποία βρίσκεται αρχαιολογικός χώρος, το Μουσείο της Πόλης και αρκετές επιχειρήσεις εστίασης.

Αντίθετα με την περιοχή βόρεια της Λαμπράκη, το νότιο τμήμα της, είναι πολυσύχναστο τις πρωινές ώρες από τις επιχειρήσεις που λειτουργούν γύρω από την οδό Αλμυρού και τις νυχτερινές ώρες από τις επιχειρήσεις εστίασης. Ως αποτέλεσμα, η έλλειψη χώρων στάθμευσης εκεί είναι πιο έντονη, ενώ εν μέρει υπάρχει πρόβλημα στάθμευσης και γύρω από την οδό Φερών κατά τις νυχτερινές ώρες.

Αδύνατο σημείο για την περιοχή αποτελεί η έλλειψη συστηματικής πολιτιστικής συνεργασίας μεταξύ των φορέων και επιχειρήσεων, σε συνδυασμό με την έλλειψη ενός οργανωτικού φορέα ανάπτυξης τέτοιων δικτύων με αντικείμενο τη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Ένας δημόσιος ή ιδιωτικός φορέας τέτοιας κατηγορίας, θα μπορούσε να συντονίσει και να προκαλέσει σχετικές συνέργειες και συνεργατικές δράσεις στο πεδίο των πολιτιστικών δράσεων και δραστηριοτήτων σε όλη την περιοχή των Παλαιών.

Ευκαιρίες

Σε αυτές συγκαταλέγονται όσα μπορούν να προέλθουν από το εξωτερικό περιβάλλον και να δημιουργήσουν ευνοϊκές συνθήκες ανάπτυξης, όπως:

Παρεμβάσεις και σχετικά έργα από δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς (π.χ. Δήμος Βόλου, Περιφέρεια Θεσσαλία, Υπουργείο Πολιτισμού, ΟΣΕ, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας κλπ.) μπορεί να συμβάλλουν στην ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής.

Μέσα από χρηματοδοτήσεις έργων και προγραμμάτων, τόσο εθνικών, όσο και ευρωπαϊκών, μπορούν να ενισχυθούν ιδιώτες αλλά και φορείς της περιοχής και με αντίστοιχες, στη συνέχεια επενδύσεις, να αναδειχθεί το πολιτιστικό απόθεμα της περιοχής.

Δημιουργία με τη συμβολή του Πανεπιστημίου ενός συνεργατικού χώρου που να αποτελέσει κόμβο της δημιουργικής βιομηχανίας για την κεντρική Ελλάδα. Στου Τσαλαπάτα φαίνονται να υπάρχουν ήδη οι δυο από τις τρεις ενότητες που υπάρχουν στην Τεχνόπολη στην Αθήνα, ο πολυχώρος πολιτισμού και το αντίστοιχο Βιομηχανικό Μουσείο. Η δημιουργία ενός κέντρου δικτύωσης ερευνητών, επιχειρηματιών, κλπ όπως το INNOVATHENS στην Τεχνόπολη θα μπορούσε ενδεχομένως να φέρει μεγάλες αλλαγές στην περιοχή και να αποτελέσει πόλο έλξης επενδύσεων και συνεργασιών.

Οι νέες εγκαταστάσεις του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας δημιουργούν έναν ευνοϊκό παράγοντα για την περιοχή. Παράλληλα η επανάχρηση κτιρίων και δομών που ήδη υπάρχουν, κυρίως από Τμήματα του Πανεπιστημίου μπορεί να αλλάξει και να αναβαθμίσει μέρη ή και το σύνολο της εικόνας της περιοχής.

Η ύπαρξη φοιτητών στην περιοχή, έχει ευνοήσει και το real estate, καθώς παρατηρείται τελευταία μια τάση ανακαίνισης και διαμόρφωσης παλαιότερων κατοικιών για δημιουργία μικρών διαμερισμάτων που να απευθύνονται σε αυτούς.

Η συντήρηση και ανακατασκευή των υπαρχουσών πεζοδρόμων καθώς και των δρόμων ήπιας κυκλοφορίας στην περιοχή θα συνέβαλε στην αναβάθμισή της και στην ρύθμιση της κυκλοφορίας της ώρες αιχμής και ανεφοδιασμού των καταστημάτων της. Σε αυτό θα μπορούσε να ενισχύσει και κάποια επέκταση της πεζοδρόμησης, του ποδηλατοδρόμου, κλπ.

Η συνεχής αύξηση της επισκεψιμότητας της περιοχής τόσο από κατοίκους όσο και από επισκέπτες και η αύξηση του εποχιακού τουρισμού. Αυτή η αύξηση θα μπορούσε να συνδυαστεί με ένα πιο ολοκληρωμένο σχεδιασμό, ώστε να αξιοποιηθεί ο πολιτιστικός πλούτος της περιοχής και να γίνει μια πιο επιτυχημένη σύνδεσή του με τον τουρισμό.

Σημαντική θα ήταν η διοργάνωση επιπλέον γεγονότων και φεστιβάλ από τοπικούς, εθνικούς ή και διεθνείς φορείς που θα μπορούσαν να γίνουν χαρακτηριστικό της περιοχής, ενώ θα προκαλούσε μεγαλύτερο αριθμό συνεργασιών ανάμεσα στους φορείς και στις επιχειρήσεις, καθώς και δημιουργία αντίστοιχων δικτύων πολιτιστικών φορέων και δράσεων.

Η διεθνής τάση να χρησιμοποιείται ο πολιτισμός ως μοχλός ανάπτυξης τα τελευταία χρόνια και να θεωρείται πυλώνας αειφορίας, καθιστά ακόμη πιο απαραίτητη την αξιοποίηση των πολιτιστικών μνημείων της περιοχής. ε αυτή την κατεύθυνση θα μπορούσαν να συμβάλλουν και τα διάφορα ευρωπαϊκά ή εθνικά προγράμματα.

Απειλές

Στοιχεία του εξωτερικού περιβάλλοντος που θα μπορούσαν να δυσχεράνουν την ανάπτυξη της περιοχής θα μπορούσαν να θεωρηθούν τα εξής:

Η ρύπανση της περιοχής γύρω από το εμπορικό λιμάνι αποτελεί αγκάθι για την περιοχή και καθιστά δυσμενείς συνθήκες για την οποιαδήποτε εμπορική κίνηση εκεί γύρω.

Η ανεπάρκεια του Δήμου στο να στηρίζει την περιοχή με κινήσεις όπως συστηματική καθαριότητα των δρόμων και της περιοχής, συντήρηση των δημόσιων και εξωτερικών χώρων, καθαρισμός των αποχετεύσεων, κλάδεμα δέντρων κλπ.

Η πρόσφατη οικονομική κρίση και τώρα ακόμη περισσότερο, μια που το σκηνικό μετά την πανδημία θεωρείται ακόμη αχαρτογράφητο και υπό διαμόρφωση, καθώς είναι αρκετά πιθανό να προκαλέσει πρόβλημα βιωσιμότητας πολλών επιχειρήσεων.

Η μη επιτυχής ανεύρεση χρηματοδοτήσεων για τον πολιτισμό.

Η έλλειψη τόσο ενός επιτυχημένου στρατηγικού σχεδιασμού όσο και μακροπρόθεσμων προγραμμάτων με στόχο την ανάπτυξη από το Δήμο Βόλου.

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

5.1. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από την ανάλυση των δεδομένων της έρευνας στην περιοχή των Παλαιών προκύπτουν συμπεράσματα για τα εξής θέματα τα οποία και αναλύονται στη συνέχεια:

- Οι δραστηριότητες ΚΠΔ στην περιοχή των Παλαιών
- Οι λόγοι που οδήγησαν στην εγκατάσταση των σχετικών επιχειρήσεων στα Παλαιά, ο χαρακτήρας και ιδιαιτερότητα της περιοχής
- Οι προοπτικές της λειτουργίας και της μελλοντικής ανάπτυξης των φορέων και των επιχειρήσεων
- Οι συνεργασίες και η προοπτική από τη δημιουργία σχετικού δικτύου

5.1.1. ΚΥΡΙΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΚΛΑΔΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑΣ (ΚΠΔ) ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΩΝ

Όπως φαίνεται από την ανάλυση των ποσοτικών στοιχείων οι κύριες συγκεντρώσεις επιχειρήσεων και φορέων Πολιτιστικών και Δημιουργικών Βιομηχανιών (ΠΔΒ) στην περιοχή των Παλαιών χωρίζονται θεματικά σε δυο μεγάλες βασικές κατηγορίες, Βιβλιοθήκες και Μουσεία σε ποσοστό 31% (που αποτελείται από το Μουσείο Πλινθοκεραμοποιίας Τσαλαπάτα, το Μουσείο της Πόλης του Βόλου, το Σιδηροδρομικό Μουσείο Βόλου, και το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας) και Τέχνες και διασκέδαση σε ποσοστό 38% (κυρίως με το Χώρο συναυλιών και τεχνών και τις μικρότερες επιχειρήσεις που αναπτύσσουν αντίστοιχη δραστηριότητα). Το υπόλοιπο 31% παρουσιάζει μια ποικιλία δραστηριοτήτων (Κέντρο Δημιουργικής Απασχόλησης, Κέντρο Διαλογισμού-Γιόγκα, και Καφέ-Εργαστήρι Τέχνης και Γκαλερί), από την οποία όμως λείπουν εντελώς δραστηριότητες κλάδων πολιτισμού, όπως αυτές έχουν οριστεί στην παρούσα εργασία και είναι για παράδειγμα Εκτυπώσεις, κατασκευές και χειροτεχνίες, Λιανικό εμπόριο πολιτιστικών αγαθών, Εκδόσεις, Εκδόσεις λογισμικού και προγραμματισμός Η/Υ, Οπτικοακουστικά και Τηλεόραση, ραδιόφωνο και επικοινωνία, Αρχιτεκτονική, Διαφήμιση, Ειδικευμένο σχέδιο, κλπ.

5.1.2. ΕΠΙΛΟΓΗ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΠΑΛΑΙΩΝ ΩΣ ΧΩΡΟΥ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ

Η αναγνώριση της ιδιαιτερότητας της περιοχής, της ιστορικότητάς της, του πολιτιστικού της αποθέματος, και της δυναμικής της είναι ξεκάθαρη στους ερωτώμενους.

Από τα δυνατά σημεία της περιοχής, όπως ήδη εντοπίστηκε είναι, εκτός από τη γεωγραφική της θέση, το πολιτιστικό απόθεμα και η ιστορική της αξία. Η συνύπαρξη διαφορετικών μνημείων που καλύπτουν διάφορες ιστορικές περιόδους της πόλης με το βιομηχανικό κομμάτι της και τη σύγχρονη πραγματικότητα καθιστούν την περιοχή ιδιαίτερη. Αυτό φαίνεται ότι είναι συνείδηση όλων όσων δραστηριοποιούνται στην περιοχή και ακριβώς η ύπαρξη της ιστορικής κληρονομιάς αναγνωρίζεται ως βασικός λόγος εγκατάστασης της κάθε επιχείρησης. Η περιοχή των Παλαιών φαίνεται να αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται εκεί. Τόσο εκείνες που χωρικά είναι τοποθετημένες στον πολυχώρο Τσαλαπάτα, όσο και όσες βρίσκονται στις υπόλοιπες περιοχές της ιστορικής συνοικίας, συνδέουν την υπόστασή τους με τον εκάστοτε χώρο, δίνοντας τους μια μοναδικότητα και μια ιδιαιτερότητα, και προσδίδουν κάτι το αυθεντικό. Παράλληλα όλο αυτό δίνει και μια δυναμική, στο να προωθηθεί μια παραπάνω εξέλιξη, αξιοποιώντας τα στοιχεία αυτά που συνδέονται με την περιοχή, τόσο ως προς την αναγνωρισιμότητα, όσο και ως προς μια μεγαλύτερη βιωσιμότητα.

5.1.3. ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Η εικόνα για την μελλοντική ανάπτυξη που έχει ο κάθε φορέας και επιχείρηση ποικίλει κατά περίπτωση. Διαπιστώνεται, όπως ήδη αναφέρθηκε, μια μεγαλύτερη αισιοδοξία από την πλευρά των φορέων που έχουν πολιτιστική δραστηριότητα και περισσότερη αίσθηση αβεβαιότητας, ειδικότερα ως προς τη βιωσιμότητά τους, από την πλευρά των ιδιωτικών επιχειρήσεων. Τα δύο Μουσεία (Μουσείο Πλινθοκεραμοποιίας και Μουσείο Πόλης) και το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας (Επιτροπή Ερευνών και Ιστορικό Αρχείο) δηλαδή ατενίζουν με πολύ μεγαλύτερη βεβαιότητα το μέλλον και τις προοπτικές επιβίωσης και ανάπτυξής τους, με εξαίρεση το Μουσείο Σιδηροδρόμου που είναι πιο επιφυλακτικό. Το Μουσείο Πλινθοκεραμοποιίας Τσαλαπάτα, καλύπτοντας τις λειτουργικές του δαπάνες από την Τράπεζα Πειραιώς, και με το ΠΙΟΠ να έχει ήδη αναπτύξει δίκτυα συνεργασίας με ερευνητικά κέντρα, πολιτιστικούς και εκπαιδευτικούς φορείς και εξειδικευμένους ερευνητές κλπ τόσο σε μια διεθνή βάση, αποτελεί ένα από τα πιο δυνατά στοιχεία της περιοχής.

Το Μουσείο της Πόλης, αν και δεν έχει αυτονομία, προσπαθεί να συντηρείται στηριζόμενο και στη συνετή του διαχείριση, αλλά η βασική του χρηματοδότηση εξαρτάται από το Δήμο. Το Σιδηροδρομικό Μουσείο Βόλου είναι και το μόνο που δεν μπορεί να κάνει κάποια συγκεκριμένη μελλοντική πρόβλεψη, καθώς δεν έχει χρηματοδοτήσεις παρά μόνο από τον ίδιο τον ΟΣΕ.

Όμως η ύπαρξη διαφορετικών μουσείων αποτελεί ένα ισχυρό πλεονέκτημα για την περιοχή. Εκτός του ό,τι αποτελούν μεμονωμένα πόλο έλξης επισκεπτών, τόσο από τους κατοίκους της πόλης, αλλά και από επισκέπτες της, μπορούν να δημιουργήσουν θετικό κλίμα για την περιοχή, καθώς οι συγκεντρώσεις μουσείων παίζουν βασικό ρόλο στην πολιτιστική τουριστική βιομηχανία, καθώς οι συσπειρώσεις μουσείων μπορεί να έχουν αποτέλεσμα τη διεύρυνση του οικονομικού δυναμικού τόσο των ίδιων των μουσείων, όσο και γενικότερα της πόλης.

Το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας (ΠΘ) θεωρεί ότι οι προοπτικές λειτουργίας του θα είναι πολύ καλές. Αυτό στηρίζεται κυρίως στην ύπαρξη πολλών χρηματοδοτήσεων και έργων σχετικά με τον πολιτιστικό τομέα τα οποία διαχειρίζεται. Αντίστοιχα και το Ιστορικό αρχείο φαίνεται ότι διασφαλίζει την λειτουργία του από την ένταξή του πλέον σε μόνιμη οργανική μονάδα του ΠΘ. Είναι εμφανές ότι και οι δυο φορείς που έχουν σχέση με το Πανεπιστήμιο έχουν μια δυναμική η οποία θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί προς όφελος όχι μόνο του καθενός χωριστά, αλλά και σε ενδεχόμενες συνεργασίες.

Οι επιχειρήσεις που έχουν σχέση με θεάματα, δηλαδή οι μουσικές σκηνές και οι πολυχώροι έχουν περισσότερη αβεβαιότητα σχετικά με την μελλοντική τους ανάπτυξη. Τα events που διοργανώνουν σε συνδυασμό με την αγοραστική δύναμη του κοινού τους δεν είναι τόσο συχνά, ώστε να επαρκούν για να είναι βιώσιμες οι επιχειρήσεις τους. Η επιπλέον υποστήριξή τους, τόσο μέσα από προγράμματα ενδεχομένως της Περιφέρειας, όσο και από δράσεις ΕΣΠΑ, είναι σχεδόν επιβεβλημένη, πολύ περισσότερο ίσως τώρα, όπου το τοπίο έχει αλλάξει κατά πολύ από ότι ήταν τους προηγούμενους μήνες. Οι υπόλοιπες, τέλος, επιχειρήσεις, που εδρεύουν στο συγκρότημα Τσαλαπάτα ((Κέντρο Δημιουργικής Απασχόλησης, Κέντρο Διαλογισμού-Γιόγκα, και Καφέ-Εργαστήρι Τέχνης και Γκαλερί) έχουν μια θετική ματιά ως προς το μέλλον, χωρίς αυτό να σημαίνει πως δεν θα επιθυμούσαν άλλος περισσότερο και άλλος λιγότερο κάποια εξωτερική υποστήριξη.

Σε σχέση με τις προοπτικές ανάπτυξης της περιοχής και των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στα Παλαιά, ανασταλτικός παράγοντας είναι η έλλειψη

στρατηγικού σχεδίου ανάπτυξης από το Δήμο Βόλου, κάτι που σε όλα τα παραδείγματα που αναλύθηκαν (Γιουβάσκυλα, Βιέννη, Βερολίνο), αποτελεί το βασικό υπόβαθρο και απαιτούμενη συνθήκη για την ανάπτυξη τέτοιων δράσεων. Σημειώνεται πως όλες οι περιπτώσεις πόλεων του εξωτερικού που αναλύθηκαν, χρησιμοποιούν πολιτιστικούς και άλλους φορείς της περιοχής τους ως βασικούς παράγοντες στην οικονομική ανάπτυξη που περιλαμβάνει και τη δημιουργία πολλών νέων θέσεων εργασίας. Η δημιουργία νέων και μόνιμων (όχι ευκαιριακών) θέσεων εργασίας, είναι κάτι που απουσιάζει εντελώς από το σχεδιασμό του Δήμου, τόσο γενικότερα, όσο και στην περίπτωση των Παλαιών, καθώς διαχρονικά οι παρεμβάσεις είναι αποσπασματικές, αφορούν στο μεγαλύτερο βαθμό αστικές και κτιριακές αναπλάσεις και γίνονται πάγια στα πλαίσια απορρόφησης πόρων από προγράμματα τύπου ΕΣΠΑ, χωρίς να εντάσσονται σε ένα γενικότερο στρατηγικό σχέδιο ανάπτυξης, κάτι το οποίο απαιτεί πολύ μεγαλύτερο βάθος χρόνου υλοποίησης και αρκετά περισσότερους οικονομικούς πόρους που μπορούν να προέλθουν μόνο από πολλές και διαφορετικές πηγές και όχι μόνο από έργα ΕΣΠΑ.

5.1.4. ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ

Γίνεται εμφανές ότι ήδη αρκετές επιχειρήσεις και φορείς στην περιοχή συνεργάζονται ήδη. Η περαιτέρω ανάπτυξη συνεργασιών και ενός ή περισσότερων δικτύων, είναι κάτι που, αφενός, φαίνεται να είναι επιθυμητό σχεδόν από όλους τους φορείς και τις επιχειρήσεις, αφετέρου έχει αποδειχθεί, όπως αναφέρθηκε, στη διεθνή βιβλιογραφία πως μπορεί να καλλιεργήσει ευνοϊκές συνθήκες για την προώθηση και ανάπτυξη των δημιουργικών βιομηχανιών και να γίνει ένας επιτυχημένος τρόπος οργάνωσής τους. Η εξέλιξη και πρόοδος των πολιτιστικών συγκεντρώσεων συντελούν στη δημιουργία συνεργειών ανάμεσα σε διαφορετικούς τομείς των δημιουργικών βιομηχανιών. Η προώθηση δράσεων τόσο σε επιμέρους περιοχές, όσο και σε ολόκληρα δίκτυα τοποθεσιών ευνοεί την ανάπτυξή τους.

Ειδικότερα, η διάδραση μεταξύ των μουσείων δημιουργεί και προϋποθέσεις για περεταίρω συνεργασία μεταξύ τους, στο σχεδιασμό κοινών δράσεων, και στην δημιουργία ενδεχομένως κάποιου δικτύου. Οι μονάδες του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας που βρίσκονται στην περιοχή και ανήκουν και αυτές στα δυνατά στοιχεία της, μπορεί να συμβάλλουν ακόμη περισσότερο σε αυτή την κατεύθυνση. Το Πανεπιστήμιο είναι κάτι που όλοι βλέπουν θετικά και θα μπορούσε να ευνοήσει με πολλούς τρόπους την περιοχή,

λειτουργώντας όπως στο παράδειγμα της Γιουβάσκυλα, όχι μόνο ως μεγάλος εργοδότης στην περιοχή, αλλά και ως καταλύτης συνεργασιών σε διάφορα επίπεδα.

Σε αντίθεση με την Τεχνόπολη, η περιοχή γύρω από το Μουσείο Τσαλαπάτα, αν και έχει από μόνη της τα χαρακτηριστικά εκείνα που την καθιστούν ιδιαίτερη, δεν έχει την απήχηση που θα μπορούσε. Συγκριτικά, από τους τρεις πυλώνες λειτουργίας της Τεχνόπολης, διαπιστώθηκε ότι υπάρχει αντίστοιχα και εδώ ο πρώτος, ο Πολυχώρος Τσαλαπάτα, που δεν έχει γίνει βέβαια ακριβώς ολόκληρος πολυχώρος πολιτισμού, αλλά η πλειοψηφία των δραστηριοτήτων στην περιοχή του δίνουν μια κατεύθυνση προς τα εκεί. Επίσης και ο δεύτερος πυλώνας, το Βιομηχανικό Μουσείο, υπάρχει και μάλιστα το Μουσείο Πλινθοκεραμοποιίας Τσαλαπάτα αποτελεί μοναδικό μουσείο στο είδος του στην Ελλάδα. Ο τρίτος πυλώνας, δηλ. ένα κέντρο καινοτομίας όπως είναι το INNOVATHENS στην Τεχνόπολη, απουσιάζει με τη μορφή που έχει στην Τεχνόπολη. Όμως, στο συγκρότημα λειτουργεί η Επιτροπή Ερευνών – ΕΛΚΕ του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, γύρω από την οποία θα μπορούσε να συγκροτηθεί αντίστοιχος «πυλώνας» λειτουργίας και στον Πολυχώρο Τσαλαπάτα.

5.1.5. ΑΛΛΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Προκύπτει από την έρευνα ότι όλοι θεωρούν την περιοχή των Παλαιών σαν μια ασφαλής περιοχή, γεγονός που την καθιστά κατάλληλη τόσο και για νυχτερινή δραστηριότητα όσο και για διαμονή, ενώ η γειτνίαση με την Πολυτεχνική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας την καθιστά επισκέψιμη από μεγάλο αριθμό φοιτητών.

Τέλος, επισημαίνεται και η διαφορετική χρήση των χώρων κατά τη διάρκεια του εικοσιτετράωρου. Ο πολυχώρος Τσαλαπάτα, κατά τη διάρκεια της μέρας έχει επισκεψιμότητα από εργαζόμενους στο Πανεπιστήμιο, ερευνητές, εξωτερικούς συνεργάτες, ιδιώτες λόγω του ΕΛΚΕ και του Κέντρου Δια Βίου Μάθησης, μαθητές ή εκπαιδευτικές ομάδες ή απλούς τουρίστες που έρχονται για το Μουσείο Πλινθοκεραμοποιίας, παιδιά που έρχονται για το κέντρο δημιουργικής απασχόλησης, άτομα όλων των ηλικιών για το Κέντρο διαλογισμού καθώς επίσης και για τις επιχειρήσεις εστίασης και την Γκαλερί. Κατά τη διάρκεια της νύχτας ο χώρος είναι επισκέψιμος τις καθημερινές στις επιχειρήσεις εστίασης και δραστηριότητες αναψυχής, ενώ τις Παρασκευές και τα σαββατοκύριακα προστίθενται σε αυτές και τα events και οι μεγάλες συναυλίες που διοργανώνονται από την αντίστοιχη επιχείρηση. Στην υπόλοιπη

περιοχή των Παλαιών την ημέρα υπάρχει προσέλευση μεγάλου αριθμού φοιτητών, αλλά και τουριστών και επισκεπτών της πόλης και κατοίκων των γύρω περιοχών. Σημαντική σε αυτό είναι και η εγγύτητα, όπως έχει αναφερθεί, με τους σταθμούς μέσων μεταφορών (σταθμός υπεραστικού ΚΤΕΛ, σταθμός αστικών Λεωφορείων, σιδηροδρομικός σταθμός ΟΣΕ) και το λιμάνι.

5.2. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Από όλα τα παραπάνω προκύπτει ως έντονη η σημασία ενός **μακροπρόθεσμου στρατηγικού σχεδιασμού της πολιτιστικής πολιτικής του Δήμου**, πιθανά με συμβολή της Περιφέρειας τόσο στην υλοποίηση δράσεων όσο και στην αναζήτηση χρηματοδοτήσεων. Εκτός του στρατηγικού σχεδιασμού, ο **Δήμος Βόλου** θα μπορούσε να παρέχει **περισσότερη υποστήριξη στην καθημερινή λειτουργία στην περιοχή**. Η συμβολή του μέσα από τις υπηρεσίες πρασίνου και καθαριότητας, η τεχνική υποστήριξη, όπου χρειάζεται, είναι αναγκαία. Η συντήρηση κοινόχρηστων χώρων, η αποκατάσταση φθορών και ζημιών, η ανακαίνιση βιομηχανικών και γενικότερα εγκαταλελειμμένων κτιρίων που βρίσκονται στην ιδιοκτησία του ώστε να δοθούν για νέες χρήσεις, είναι ενέργειες που θα μπορούσαν να συμβάλουν στην αναβάθμιση της εικόνας της περιοχής.

Μέσα από αναπτυξιακά προγράμματα θα μπορούσε να συμβάλλει περισσότερο, να **συνεργαστεί με τα ήδη διαμορφωμένα δίκτυα** που έχουν σχηματιστεί στις τοπικές κοινότητες, **να γίνει αρωγός** και να επιδιώξει συνεργατικές δράσεις με το Πανεπιστήμιο γενικά, τον ΕΛΚΕ και το Ιστορικό Αρχείο ειδικότερα, τα Μουσεία και τις επιχειρήσεις.

Στις επιχειρήσεις που ασχολούνται με τον πολιτισμό θα ήταν απαραίτητη περισσότερο από πριν μια **υποστήριξη τόσο από το Υπουργείο Ανάπτυξης όσο και από το Υπουργείο Πολιτισμού**. Ευνοϊκότερες μεταρρυθμίσεις, φοροελαφρύνσεις, οικονομική βοήθεια, κίνητρα πολιτιστικής δραστηριότητας, θα μπορούσαν να δώσουν μια μικρή ανάσα σε όλο τον ελλαδικό χώρο και συγκεκριμένα και σε αυτές που στεγάζονται στην περιοχή που εξετάστηκε, ειδικότερα τη σημερινή περίοδο, καθώς αρκετές από αυτές έχουν πληγεί σημαντικά από την παύση λειτουργίας τους, στα πλαίσια των μέτρων αποφυγής διάδοσης του ιού COVID-19.

Οι συνεργασίες και η ανάπτυξη ενός δικτύου θα ήταν ίσως από τις πιο χρήσιμες και δραστικές ενέργειες. Στους περισσότερους δεν ήταν ξεκάθαρο πως θα μπορούσε να ξεκινήσει και να υπάρξει αργότερα μια τέτοια μορφή δικτύου. Σε πρώτη φάση η

δημιουργία του δικτύου αυτού θα μπορούσε να είναι **άτυπη**. Φαίνεται πως η περιοχή βρίσκεται σε μια ώριμη φάση ανάπτυξης, ώστε να μπορέσουν να προβούν σε κάποια βήματα. Αρχικά θα μπορούσαν να γίνει μια **επικοινωνία μεταξύ** τους, η δημιουργία κάποιας **ομάδας με εκπροσώπους** από όλους όσους εμπλέκονται και στη συνέχεια να γίνει μια πρώτη συνάντηση μεταξύ τους, ώστε να γίνει αντιληπτό σε όλους τι πάει να ξεκινήσει. Οι **συναντήσεις τους σε τακτά**, στη συνέχεια, **χρονικά διαστήματα**, ο **καθορισμός κάποιων στόχων**, η **καταγραφή προβλημάτων** στα οποία θα μπορούσαν να δοθούν **συλλογικές λύσεις**, η **διοργάνωση κάποιας κοινής δραστηριότητας**, ώστε να αναδύονταν μέσα από την προετοιμασία και τη διεξαγωγή της αδυναμίες και σημεία όπου θα έχρηζαν ιδιαίτερης προσοχής στο μέλλον, θα ήταν, ίσως, τα επόμενα βήματα. Είναι φανερό, βέβαια, πως λόγω της διαφορετικής φύσης του καθενός, **δεν έχουν όλοι την ίδια δυναμική**, ούτε ίδια συμφέροντα και αποδέκτες υπηρεσιών και αυτό είναι κάτι που θα πρέπει να συνεκτιμηθεί με σεβασμό προς την κάθε επιχείρηση και φορέα, με καλή διάθεση, κοινές αποφάσεις και διαφάνεια.

Στα πλαίσια του δικτύου στην συνέχεια θα μπορούσαν να υπάρξουν στοχευμένες κινήσεις ώστε να προβληθεί περισσότερο η παραγωγή και κατά συνέπεια η πολιτιστική της κατανάλωση. Αυτό με τη σειρά του θα μπορούσε να διαφημίσει περισσότερο την ίδια την συνοικία, να την κάνει ελκυστικότερη, να τονώσει την τουριστική κίνηση στην περιοχή και να αυξήσει την απασχόληση.

Δεν γίνεται να δοθούν λύσεις για όλα, αλλά ο καθορισμός από κοινού αποδεκτών στόχων θα ήταν ένα θετικό βήμα. Όλοι σαν στόχο έχουν την περαιτέρω ανάπτυξή τους, η οποία όμως είναι στενά συνδεδεμένη και με την ίδια την εικόνα και ανάπτυξη όλης της περιοχής των Παλαιών. Επιφυλακτικοί είναι όλοι ως προς τη συμβολή που θα μπορούσε να έχει ο Δήμος, τουλάχιστον αυτή τη δεδομένη χρονική στιγμή, αλλά όλοι αναγνωρίζουν τη σημασία που θα είχε μια ενεργή και θετική εμπλοκή του.

Μεταξύ των φορέων, όπως ήδη έχει αναλυθεί, φαίνεται να είναι πιο εύκολο, για αρχή, μια συνεργασία. Τον **ρόλο κλειδί** εμφανίζεται να έχει το **Πανεπιστήμιο**, μια που είναι αυτό που έχει την τεχνογνωσία να αναζητήσει και να βρει ευρωπαϊκά και διεθνή προγράμματα, να καλέσει για εταίρους, να συντονίσει τα Μουσεία και το Αρχείο για από κοινού δράσεις, να δημιουργήσει περισσότερα μνημόνια συνεργασίας με τα τμήματα και τα ερευνητικά του κέντρα, να συνδράμει μέσω των φοιτητών, παρέχοντας στους ίδιους ευκαιρίες για πρακτική άσκηση και εμπειρία και ευκαιρίες για καινοτομίες και εφαρμογή ιδεών που από μόνοι τους δεν θα είχαν την ευκαιρία, και βοηθώντας τις ιδιωτικές

επιχειρήσεις στον τομέα που χρειάζεται η καθεμία. **Προγράμματα** επιπλέον, όπως το Erasmus+ θα μπορούσαν να δώσουν **μια νέα ώθηση στην περιοχή**. Όπως επεσήμανε και το ΠΙΟΠ, οι μονάδες του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας είναι έτσι εδραιωμένες που ευνοούν χωροταξικά, καθώς δημιουργείται στην περιοχή των Παλαιών ένας δυνατός πυρήνας με χώρους που αναπτύσσουν εκπαιδευτική δραστηριότητα. Ως αποτέλεσμα, θα μπορούσαν να προκύψουν συνέργειες πολιτιστικού και εκπαιδευτικού χαρακτήρα με όφελος προς όλες τις κατευθύνσεις.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, ο Πολυχώρος Τσαλαπάτα και το Μουσείο του παρουσιάζουν κοινά στοιχεία με τη λειτουργία της Τεχνόπολης του Δήμου Αθηναίων. Η **δημιουργία μιας ομάδας συνεργασίας μεταξύ τους, στα πλαίσια ενός άτυπου έστω δικτύου της περιοχής**, μέσα σε ένα χώρο βιομηχανικής κληρονομιάς, εκπαιδευτικού χαρακτήρα και πολιτιστικών δραστηριοτήτων, όπου θα μπορεί να **προωθεί την καινοτομία και την επιχειρηματικότητα** και να δίνει την ευκαιρία, όπως το INNOVATHENS να προωθηθούν νέες ιδέες, να υπάρχει αλληλεπίδραση και ανταλλαγή γνώσης και εμπειρίας, ίσως είχε νόημα. Η συστεγαζόμενη στο συγκρότημα Επιτροπή Ερευνών-ΕΛΚΕ, που συμμετέχει σε δράσεις καινοτομίας μέσω της υλοποίησης ερευνητικών έργων, θα μπορούσε να λειτουργήσει ως ο **φορέας προώθησης λειτουργίας** ενός αντίστοιχου **κέντρου καινοτομίας** στο χώρο των Παλαιών, κάτι που ίσως λειτουργούσε **πολλαπλασιαστικά** για την ανάπτυξη υφιστάμενων και νέων επιχειρήσεων του τομέα των πολιτιστικών βιομηχανιών στην περιοχή.

Τα μουσεία, εκτός από την συμβολή τους στη διατήρηση της μνήμης και της πολιτιστικής κληρονομιάς, λειτουργούν και ως κέντρα γνώσης, εκπαίδευσης και επικοινωνίας με το σήμερα. Τα ίδια τα μουσεία δεν μπορούν παρά να είναι αλληλένδετα με την τοπική πολιτιστική κοινότητα. Τόσο το **Μουσείο Πλινθοκεραμοποιίας** μέσα από ακόμα πιο πολλές συνεργασίες και συμπράξεις, όσο και το **Μουσείο της Πόλης** που από μόνο του είναι συνδεδετικός κρίκος με τρίτους φορείς και συλλόγους της πόλης, θα μπορούσαν να δημιουργήσουν τη βάση για μια **μακροπρόθεσμη συνεργασία**, μέσα από την οποία το κάθε ένα θα είχε να κερδίσει και να ενισχύσει τις οικονομικές του δυνατότητες, τη δυναμική του αλλά και τη φήμη του.

Το **Μουσείο Σιδηροδρόμου**, αν και στη συγκεκριμένη χρονική περίοδο δεν φαίνεται να έχει στις προτεραιότητες και στα άμεσα σχέδια κάποια συνεργασία με την υπόλοιπη περιοχή, εντούτοις μια συνεργασία με τα υπόλοιπα μουσεία ίσως του έδινε λύσεις σε διάφορα πρακτικά ζητήματα και προοπτικές επιπλέον χρηματοδότησης. Τα εκθέματά του

αποτελούν μέρος της **ταυτότητας** όχι μόνο της περιοχής και της πόλης αλλά και ολόκληρης της Θεσσαλίας.

Η **συνεργασία μέσα από δίκτυο των τριών μουσείων**, λοιπόν, θα έπρεπε να μπει σαν στόχος τόσο στα ίδια τα μουσεία, όσο και στην στρατηγική ανάπτυξης του Δήμου. Για να μπορέσουν να ενισχύσουν την εικόνα τους προς τα έξω, μέσα από τη δικτύωση αυτή θα μπορούσαν να προβούν σε μια σειρά δράσεων όπως έκδοση ενός **κοινού newsletter**, διοργάνωση **κοινών φεστιβάλ ή εκθέσεων** σε συνεργασία, ειδικά **αφιερώματα, κοινά εκπαιδευτικά προγράμματα με διαφορετικές δραστηριότητες για το κάθε Μουσείο, λαμβάνοντας υπόψη το είδος του, εποχιακές δράσεις, καθιέρωση νύχτας μουσείων, ή πολιτιστικές διαδρομές** ανάμεσά τους, **συναυλιών ή άλλων καλλιτεχνικών δρώμενων στους εξωτερικούς χώρους** του μουσείου, όποτε είναι εφικτό, είναι ενδεικτικά κάποια από τα πολλά τα οποία θα μπορούσαν να αναπτυχθούν.

Η **χρήση άυλων πόρων** στην περιοχή τόσο των **φορέων**, όσο και των **επιχειρήσεων**, αν και ήδη γίνεται στην πλειοψηφία των περιπτώσεων ερήμην τους, **θα μπορούσε να ενισχυθεί, κυρίως από το Δήμο**, με το να τους παρέχει **διευκολύνσεις** όπως **δωρεάν αφισοκόλληση, κοινά φυλλάδια, σχεδιασμός και ένταξη των επιχειρήσεων σε ιστοσελίδα, κυκλοφορικές ρυθμίσεις, σχεδιασμός νέων φεστιβάλ που να αναδεικνύουν την περιοχή και τα τοπικά προϊόντα.**

Κοινή παραδοχή των ανθρώπων που έχουν εμπλοκή με τα μουσεία, ήταν, πάντως και η σπουδαιότητα της δημιουργίας μιας **κοινής επιτροπής** που να **σχεδιάζει δράσεις ή εκθέσεις στην περιοχή** και να λαβαίνει υπόψη και τα **πολιτιστικά δρώμενα ολόκληρης της πόλης**, ώστε να μη συμπίπτουν οι εκθέσεις και τα πολιτιστικά γεγονότα, αν και κάτι τέτοιο μόνο με την ουσιαστική συμβολή του Δήμου φαίνεται εφικτό.

Το **Ιστορικό Αρχείο** έρχεται σε μια πολύ ευαίσθητη περίοδο και θα είναι στοίχημα να κατορθώσει να αξιοποιήσει στο μέγιστο τις δυνατότητές του. Μέσα από **αναπτυξιακά προγράμματα** για την προώθηση της εκπαίδευσης, των επιστημών, της τοπικής μνήμης, κλπ. θα μπορούσε να γίνει **συνδεδετικός κρίκος και πόλος συνεργασιών και χρηματοδοτήσεων**. Πέρα από τα δίκτυα με τους φορείς, θα μπορούσε να δώσει αφορμές και για **δικτύωση με ιδιώτες** και να αξιοποιήσει για παράδειγμα τις εγκαταστάσεις, το ανθρώπινο δυναμικό, την τεχνογνωσία, τις υποδομές και την διάθεση των επιχειρήσεων που εδρεύουν στην περιοχή, με στόχο καινοτόμα προϊόντα και δράσεις ωφέλιμες για όλους.

Στα πλαίσια της δημιουργίας δικτύου, επιπλέον δράσεις που θα μπορούσαν να ωφελήσουν και να αναβαθμίσουν τόσο την εικόνα της περιοχής, όσο και να ενισχύσουν τη βιωσιμότητα των φορέων και των ιδιωτών συμπεριλαμβάνουν:

- **Εποχικές δράσεις**, π.χ. περισσότερες καλοκαιρινές δράσεις στην περιοχή, ή κατά την περίοδο των Χριστουγέννων
- Επιτυχημένες θεωρούνται από όλους οι δραστηριότητες και οι συνεργασίες από την Ευρωπαϊκή γιορτή μουσικής. Ίσως η δημιουργία μιας ή περισσότερων **επιτροπών ή ομάδων διαχείρισης** θα ήταν μια καλή ιδέα, όπου θα μπορούσαν με βάση αυτό ως παράδειγμα καλής πρακτικής, αλλά και όλα όσα κατά καιρούς έλαβαν χώρα τόσο σε συνεργασία μεταξύ κάποιων όσο και μεμονωμένα στην περιοχή (Φεστιβάλ Βόλου, Street food festival , Volume festival, Φεστιβάλ Γραβιάς, Χειροτέχνικα Φεστιβάλ Χειροποίητης Τέχνης) να **αξιοποιήσουν την πολυεπίπεδη γνώση για σχεδιασμό νέων δράσεων**, και **έναυσμα** για νέες ιδέες και συνεργασίες, όπου θα υπήρχε μια αλληλεπίδραση με όλους τους φορείς και επιχειρήσεις της περιοχής. Αυτό πρακτικά θα απαιτούσε επιπλέον οικονομική βοήθεια φυσικά.
- **Εκπαιδευτικά προγράμματα** στο **Ιστορικό Αρχείο, με συνεργασία των Μουσείων** αλλά και των ιδιωτικών επιχειρήσεων στην περιοχή, ώστε να δοθεί η δυνατότητα σε **παιδιά και νέους** να δουν και να σκεφτούν την περιοχή από μια άλλη οπτική. Με αυτό τον τρόπο θα ενισχύονταν η εικόνα της περιοχής των Παλαιών στο μυαλό των παιδιών και των οικογενειών τους.
- Σημαντική θα ήταν, όπως πολλοί ήδη πρότειναν η **ύπαρξη σήμανσης στην περιοχή**. Έξω από τα αστικά και βιομηχανικά μνημεία της περιοχής θα μπορούσαν να τοποθετηθούν σε συνεργασία ή με τον Δήμο ή με το Πανεπιστήμιο ή και με τους δυο, **μεγάλες επιγραφές όπου θα αναγράφονταν η ιστορία του κάθε κτιρίου**, η εξέλιξή του, δίνοντας τη δυνατότητα τόσο στον επισκέπτη όσο και στον πολίτη κάθε ηλικίας να αποκτήσει **συνείδηση της ιστορικής συνέχειας, να συνδεθεί με το παρελθόν της πόλης και την ιστορικής της ταυτότητας**, όπως αυτή βιώνεται στο σήμερα.
- Ακόμα και σε μέρη που δεν είναι τόσο δημοφιλή, όπως ο σταθμός ΟΣΕ, θα μπορούσαν να τοποθετηθούν **πινακίδες πάνω στις ατμομηχανές**, για παράδειγμα, που να δίνουν πληροφορίες για την σημασία τους, τότε δημιουργήθηκαν, τις

χρήσεις τους κλπ, ώστε να ενισχυθεί η ιστορική τους αξία στη συνείδηση των κατοίκων.

- Σημαντικές θα ήταν ως προς αυτή την κατεύθυνση και **διάφορες ξεναγήσεις**, όπως ήδη έχουν στο παρελθόν διοργανωθεί από φορείς της πόλης σε διάφορα τμήματα της πόλης, **συνδένοντας την τοπική ιστορία και μνήμη με το σήμερα**.
- Αντίστοιχα, η δυνατότητα **χρήσης νέων τεχνολογιών**, όπως για παράδειγμα ανέφερε ερευνητής μεταδιδάκτορας τη χρήση **QR Code**, δηλαδή τη δυνατότητα να διαβάσει ή να ακούσει κάποιος στο κινητό ενώ περπατά μέσα στην πόλη την ιστορία ενός βιομηχανικού κτιρίου, όπως ήδη έχει γίνει κάτι ανάλογο στην πόλη στο παρελθόν, θα ήταν χρήσιμο και κυρίως θελκτικό για τη νέα γενιά.
- Προς **ενίσχυση της τοπικής μνήμης** θα μπορούσε να βοηθήσει περισσότερο και ο **τοπικός τύπος**, μέσα από αφιερώματα που κάνουν όλοι κατά καιρούς, αλλά θα έπρεπε να ενισχυθούν, ώστε να θυμίζουν στους πολίτες τι ήταν το κάθε κτίριο, στη συγκεκριμένη περίπτωση τι αξία είχε τότε η κάθε βιομηχανία, η ιστορία της κλπ.

5.3. ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

Από την παρούσα έρευνα και ανάλυση της συγκέντρωσης ΠΔΒ στην περιοχή των Παλαιών προκύπτουν επιπρόσθετα πεδία και θέματα για μελλοντική έρευνα, όπως το κατά πόσο η περιοχή που διερευνάται βρίσκεται κοντά στον καλλιτεχνικό πυρήνα της πόλης. Θα είχε σημασία, ίσως, να εξεταστεί πώς θα μπορούσε να υπάρξει μια ένταση στο πεδίο του πολιτισμού, ώστε να ενισχυθούν ντόπιοι καλλιτέχνες που δεν είναι ξεκάθαρο αν αυτή τη στιγμή υπάρχουν και σε τι ποσοστό, καθώς και να διερευνηθεί η σχέση ανάμεσα στο χαρακτήρα της πολιτιστικής δημιουργίας που παράγεται στη συνοικία των Παλαιών με την ίδια την πόλη και τους κατοίκους της. Επιπλέον προτείνεται και η αναζήτηση της σχέσης με τις άλλες επιχειρήσεις (εκτός ΚΠΔ) που δραστηριοποιούνται στην περιοχή. Άλλη παράμετρος που θα μπορούσε να ερευνηθεί μελλοντικά είναι η ολοένα αυξανόμενη επίδραση της επέκτασης του Πανεπιστημίου με νέες εγκαταστάσεις και Τμήματα και πιο ειδικά με το νέο Τμήμα Πολιτισμού και Δημιουργικών Μέσων και Βιομηχανιών το οποίο στην επόμενη τετραετία θα διαμορφώσει το δικό του επιστημονικό χαρακτήρα. Προτείνεται, τέλος, η μελλοντική διερεύνηση της αντίληψης του κοινού και της πόλης για την περιοχή των Παλαιών, καθώς αυτή θα μπορούσε να βοηθήσει στο σχεδιασμό αντίστοιχων δράσεων και στη χάραξη πολιτιστικής πολιτικής.

5.4. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ο αστικός σχεδιασμός σε μια πόλη και η αρχιτεκτονική της σηματοδοτούν το «ποιοι είμαστε» και το «που θέλουμε να πάμε». Η σύγχρονη τάση αστικών αναπλάσεων και αναμορφώσεων γειτονιών και η διατήρηση του κτιριακού περιβάλλοντος εμπεριέχει μια ποικιλία νοημάτων, όπως τη διατήρηση της μνήμης, τη συντήρηση των πολιτιστικών επιτευγμάτων, την αξιολόγηση χώρων και συλλογικού νοήματος. Οι πολιτιστικές περιοχές εντάσσονται πλέον μέσα σε ένα διαμορφωμένο αστικό τοπίο, άλλοτε λιγότερο και άλλοτε περισσότερο. Στην αρχή της παρούσας εργασίας αναλύθηκαν οι πολιτιστικές συγκεντρώσεις μέσα στις πόλεις και τα χαρακτηριστικά που μπορεί αυτές να έχουν. Οι χωρικές συγκεντρώσεις, συχνά, δεν είναι ξεκάθαρες ως προς τη συσπείρωση πολιτιστικών δραστηριοτήτων και πολλές φορές προκύπτουν ως αποτέλεσμα προγραμματισμού ή στρατηγικού σχεδίου, και μέρος ευρύτερου σχεδιασμού του κάθε Δήμου, όπως στην περίπτωση των παραδειγμάτων της Γιουβάσκυλα, των δεξαμενών αερίου στη Βιέννη ή της νήσου των Μουσείων στο Βερολίνο.

Στην περίπτωση των Παλαιών Βόλου φαίνεται πως ξεκίνησε μια ανάπλαση της περιοχής με παρεμβάσεις που δεν έγιναν βάσει ενός ολοκληρωμένου σχεδιασμού, αλλά διαμορφώθηκαν σιγά σιγά σε διάφορες χρονικές περιόδους και με χρηματοδοτήσεις από επιχειρησιακά προγράμματα. Η έλλειψη στρατηγικού αναπτυξιακού πλαισίου και οι παραλείψεις των τοπικών αρχών είναι εμφανείς. Ωστόσο τα τελευταία χρόνια η φυσιογνωμία της περιοχής μεταβλήθηκε σε σημαντικό βαθμό. Αλλαγές στις χρήσεις γης, επανάχρηση βιομηχανικών κτιρίων, ανοικοδόμηση, καινούργιες αθλητικές, πολιτιστικές και εκπαιδευτικές εγκαταστάσεις, εμπορικές επιχειρήσεις, δημόσιοι και ιδιωτικοί φορείς, μουσεία, κινηματογράφοι, μουσικές σκηνές, κλπ. απαρτίζουν ένα σύνθετο σκηνικό, ενώ συνυπάρχουν με τα ιστορικά μνημεία της περιοχής.

Η συμβολή του Πανεπιστημίου και των μονάδων του στην περιοχή των Παλαιών παίζει μείζονα ρόλο, μια που είναι σε κομβική θέση και μπορεί να συνδέσει προγράμματα με δράσεις και επιχειρήσεις. Η δημιουργικότητα με άξονα το Πανεπιστήμιο και τις συνεργασίες θα μπορούσε, όπως και στην περίπτωση της Φινλανδίας που αναλύθηκε, να προσανατολιστεί προς τον ανθρώπινο παράγοντα, την εκπαίδευση και ένα υψηλότερο επίπεδο εργατικού δυναμικού, δημιουργώντας με αυτόν τον τρόπο τις συνθήκες για νέο έδαφος και καινοτομίες που θα άλλαζαν το σκηνικό ολόκληρης της πόλης, μια που θα μπορούσαν να την κάνουν σημείο αναφοράς, στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα.

Ο ρόλος αυτός του Πανεπιστημίου ενισχύεται λόγω της αδυναμίας του Δήμου τη συγκεκριμένη χρονική συγκυρία. Η δημιουργία ομάδων με τη μορφή ενός άτυπου δικτύου συνεργασίας, που αργότερα θα μετατραπεί σε τυπικό, θα μπορούσε να δώσει μια άλλη μορφή στις συνέργειες τόσο μεταξύ των φορέων, όσο και των επιχειρήσεων μέσα από μικρότερες θεματικές συνεργασίες και ανταλλαγή πείρας και γνώσεων. Ειδικότερα το δίκτυο θα μπορούσε να αξιοποιήσει το πολιτιστικό φορτίο του χώρου βιομηχανικής κληρονομιάς του συγκροτήματος Τσαλαπάτα και να αναπτύξει δράσεις προώθησης καινοτομίας και επιχειρηματικότητας, όπως, για παράδειγμα, το INNOVATHENS της Τεχνόπολης, με στόχο την επέκταση των υφιστάμενων και τη δημιουργία νέων επιχειρήσεων πολιτιστικών βιομηχανιών, εκμεταλλευόμενο τη συστέγαση με την Επιτροπή Ερευνών και τη γειτνίαση με τα Τμήματα του Πανεπιστημίου. Οι συνεργασίες αυτές θα συνέβαλαν και στην βελτίωση της εικόνας της περιοχής, στη σύνδεσή της με το παρελθόν και στην ενίσχυσή της ιδιαίτερης ταυτότητάς της, ενώ τα ίδια τα μουσεία θα ενισχύονταν ως κέντρα γνώσης και δημιουργικής επικοινωνίας και οι επιχειρήσεις θα διεύρυναν το πεδίο δραστηριοτήτων τους.

Μετά την εμφάνιση της πανδημίας τα δεδομένα έχουν πλέον αλλάξει. Το θέμα της βιωσιμότητας των επιχειρήσεων, της αναζήτησης νέων πόρων χρηματοδότησης, προγραμμάτων, αλλά και νέων τρόπων παραγωγής πολιτιστικών προϊόντων θα είναι μάλλον επιτακτικότερο στο προσεχές μέλλον. Οι προκλήσεις και τα προβλήματα ίσως φαίνονται περισσότερα από πριν, όμως σε τέτοιες περιόδους κρίσης οι άνθρωποι συχνά βγαίνουν από το δίχτυ ασφαλείας τους, ψάχνουν νέους τρόπους έκφρασης, εξέλιξης και ανάπτυξης και αυτό μπορεί να γίνει αφορμή και για περισσότερη δημιουργία.

Η περιοχή των Παλαιών δεν έχει σε τίποτα να ζηλέψει, από άποψη πολιτιστικής κληρονομιάς, ιδιαιτερότητας και ιστορικότητας, επιτυχημένα παραδείγματα πολιτιστικών συγκεντρώσεων σε άλλες πόλεις ανά τον κόσμο. Μένει να δημιουργηθούν οι κατάλληλες συνθήκες. Τα αποτελέσματα δράσεων συνέργειας μεταξύ φορέων και επιχειρήσεων θα ήταν εμφανή σε ολόκληρη την πόλη και αυτό ίσως από μόνο του έθετε την ίδια περιοχή των Παλαιών σε νέα βάση, τόσο στη συνείδηση των κατοίκων όσο και στον πολιτιστικό χάρτη της χώρας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1. ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ

1. ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ / ΦΟΡΕΑ / ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ

Όνομασία Επιχείρησης/Φορέα/Οργανισμού:	
1.1	
Διεύθυνση/Στοιχεία επικοινωνίας Επιχείρησης/Φορέα/Οργανισμού:	
1.2	
Έτος Ίδρυσης Επιχείρησης/Φορέα/Οργανισμού:	
1.3	
Στοιχεία ερωτώμενου	Απάντηση
1.4 Όνομα:	
1.5 Επώνυμο:	
1.6 Θέση:	
1.7 Άλλες πληροφορίες:	
1.8 Σε ποια κατηγορία ανήκει η κύρια δραστηριότητα της επιχείρησης/φορέα/οργανισμού όπου εργάζεστε (μόνο μία απάντηση – να επιλεγεί η κατηγορία δραστηριότητας που περιγράφει καλύτερα την επιχείρηση/φορέα/ οργανισμό) – με βάση την ταξινόμηση χαρτογράφησης ΚΠΔ του Αυδίκου (2016) κατά ΣΤΑΚΟΔ & ESSNet-Culture [συμπληρώνεται από τον ερευνητή και επιβεβαιώνεται από τον ερωτώμενο]	
Γενική Κατηγορία / Κατηγορία	[X]
Εκτυπώσεις, κατασκευές και χειροτεχνίες	
	Άλλες εκτυπωτικές δραστηριότητες
	Υπηρεσίες προεκτύπωσης και προεγγραφής μέσων
	Βιβλιοδετικές και συναφείς δραστηριότητες
	Αναπαραγωγή προεγγεγραμμένων μέσων
	Κατασκευή κοσμημάτων και συναφών ειδών

	Κατασκευή κοσμημάτων απομίμησης και συναφών ειδών	
	Κατασκευή μουσικών οργάνων	
	Κατασκευή παιχνιδιών κάθε είδους	
Λιανικό εμπόριο πολιτιστικών αγαθών		
	Λιανικό εμπόριο βιβλίων σε ειδικευμένα καταστήματα	
	Λιανικό εμπόριο εγγραφών μουσικής και εικόνas σε ειδικευμένα καταστήματα	
	Ενοικίαση βιντεοκασετών και δίσκων	
Εκδόσεις		
	Έκδοση βιβλίων	
	Έκδοση εφημερίδων	
	Έκδοση περιοδικών κάθε είδους	
	Άλλες εκδοτικές δραστηριότητες	
Εκδόσεις λογισμικού και προγραμματισμός Η/Υ		
	Έκδοση παιχνιδιών για ηλεκτρονικούς υπολογιστές	
	Έκδοση άλλου λογισμικού	
	Δραστηριότητες προγραμματισμού ηλεκτρονικών συστημάτων	
Οπτικοακουστικά		
	Δραστηριότητες παραγωγής κινηματογραφικών ταινιών, βίντεο και τηλεοπτικών προγραμμάτων	
	Δραστηριότητες συνοδευτικές της παραγωγής κινηματογραφικών ταινιών, βίντεο και τηλεοπτικών προγραμμάτων	
	Δραστηριότητες διανομής κινηματογραφικών ταινιών, βίντεο και τηλεοπτικών προγραμμάτων	
	Δραστηριότητες προβολής κινηματογραφικών ταινιών	
	Ηχογραφήσεις και μουσικές εκδόσεις	
	Φωτογραφικές δραστηριότητες	
Τηλεόραση, ραδιόφωνο και επικοινωνία		

	Τηλεοπτικός προγραμματισμός και τηλεοπτικές εκπομπές	
	Δραστηριότητες προγραμματισμού ηλεκτρονικών συστημάτων	
	Δικτυακές πύλες	
	Δραστηριότητες πρακτορείων ειδήσεων	
Αρχιτεκτονική		
	Δραστηριότητες αρχιτεκτόνων	
Διαφήμιση		
	Διαφημιστικά γραφεία	
Ειδικευμένο σχέδιο		
	Δραστηριότητες ειδικευμένου σχεδίου	
Τέχνες και διασκέδαση		
	Τέχνες του Θεάματος	
	Υποστηρικτικές δραστηριότητες για τις τέχνες του θεάματος	
	Καλλιτεχνική δημιουργία	
	Εκμετάλλευση αιθουσών θεαμάτων και συναφείς δραστηριότητες	
Βιβλιοθήκες και μουσεία		
	Δραστηριότητες βιβλιοθηκών και αρχειοφυλακείων (αρχείων)	
	Δραστηριότητες μουσείων	
	Λειτουργία ιστορικών χώρων και κτιρίων και παρόμοιων πόλων έλξης επισκεπτών	
Άλλη (περιγράψτε, εφόσον δεν περιλαμβάνεται στις παραπάνω)		

1.9 Ποια είναι η νομική μορφή της επιχείρησης/φορέα/οργανισμού σας;	
Απάντηση	[X]
Ανώνυμη Εταιρεία (Α.Ε.)	
Εταιρεία Περιορισμένης Ευθύνης (Ε.Π.Ε.)	
Ομόρρυθμη Εταιρεία (Ο.Ε.)	
Ετερόρρυθμη εταιρεία (Ε.Ε.)	
Ιδιωτική Κεφαλαιουχική Εταιρεία (Ι.Κ.Ε.)	
Ελεύθερος Επαγγελματίας ή Ατομική Επιχείρηση	
Ν.Π.Ι.Δ.	
Ν.Π.Δ.Δ.	
Δημόσια Υπηρεσία	
Υπηρεσία Δήμου ή Περιφέρειας	
Σύλλογος, Σωματείο, Μη Κερδοσκοπικός Οργανισμός	
Άλλη:	

2. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ / ΦΟΡΕΑ / ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ

2.1 Ο χώρος στέγασης της επιχείρησης/φορέα/οργανισμού είναι:	
Απάντηση	[X]
Ιδιόκτητος	
Ενοικιαζόμενος από ιδιωτικό φορέα	
Ενοικιαζόμενος από δημόσιο φορέα	
Με δωρεάν παραχώρηση <i>Αν ναι να αναφερθεί από πού:</i>	
Άλλο:	

2.2 Πόσα άτομα απασχολούσε η επιχείρηση/φορέας/οργανισμός σας κατά το τέλος Δεκεμβρίου του 2019; (εκτός από εσάς) [ή πόσα απασχολεί σήμερα]

2.3 Ποιο είναι το εργασιακό καθεστώς της πλειοψηφίας των ατόμων που εργάζονται στην επιχείρηση/φορέα/οργανισμό σας?
(ανοικτή απάντηση, π.χ. αορίστου χρόνου ή σχετικά σταθερή εργασιακή σχέση, εποχικές συμβάσεις, συμβάσεις προγραμμαμάτων ΟΑΕΔ, συμβάσεις έργων Πανεπιστημίων)
2.4 Ποιοι είναι οι βασικότεροι πελάτες της επιχείρησης ή οι αποδέκτες των υπηρεσιών στην περίπτωση φορέα/οργανισμού
(ανοικτή απάντηση, π.χ. άλλες επιχειρήσεις/φορείς/οργανισμοί ή άτομα όπως στελέχη επιχειρήσεων, εργαζόμενοι σε επιχειρήσεις παροχή υπηρεσίας, εργάτες, αγρότες, συνταξιούχοι, φοιτητές, ερευνητές, καθηγητές, πολίτες κοκ.) Εάν οι πελάτες/αποδέκτες υπηρεσιών είναι άτομα να γίνει ερώτηση για την ηλικιακή ομάδα στην οποία ανήκουν (π.χ. 18-30, 30-40, 40-50, 50-60, 60-70, > 70)

2.5 Έχετε λάβει ποτέ χρηματοδότηση (από δημόσιους ή ιδιωτικούς φορείς ή ιδιώτες) της επιχείρησής/φορέα/οργανισμού σας για πολιτιστικές δραστηριότητες	
Απάντηση	[X]
ΝΑΙ	
ΟΧΙ	
Αν ναι να αναφερθεί από που: και για ποιο/ους σκοπούς:	

2.6 Γνωρίζετε αν υπάρχουν δυνατότητες μελλοντικής χρηματοδότησης της επιχείρησής/φορέα/οργανισμού για πολιτιστικές δραστηριότητες
(ανοικτή απάντηση, π.χ. από το δήμο/περιφέρεια, από ευρωπαϊκά προγράμματα από δημόσιους ή ιδιωτικούς φορείς ή ιδιώτες κλπ.)

2.7 Ποιες προβλέπετε να είναι οι προοπτικές λειτουργίας της επιχείρησής/φορέα/οργανισμού σας την επόμενη τριετία ;	
Απάντηση	[X]
Πολύ καλές, δεν προβλέπονται ιδιαίτερα προβλήματα	
Υπάρχουν προοπτικές ανάπτυξης αλλά και μεγάλη αβεβαιότητα	
Αναμένονται σοβαρές δυσκολίες με πιθανότητα διακοπής της λειτουργίας	
Δεν γνωρίζω ή δεν μπορώ να προβλέψω	

2.8 Ποιοι είναι οι λόγοι της παραπάνω πρόβλεψης των προοπτικών λειτουργίας της επιχείρησης/φορέα/οργανισμού σας την επόμενη τριετία ;

(ανοικτή απάντηση π.χ. το γενικότερο οικονομικό περιβάλλον, ή ύπαρξη πολιτικών σε επίπεδο δήμου, οι συνεργασίες με άλλους φορείς κλπ.)

3. ΤΟΠΙΚΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ / ΦΟΡΕΑ / ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ

3.1 Αναφέρατε τους βασικούς λόγους που επιλέξατε (ή επιλέχθηκε) τη συγκεκριμένη περιοχή εγκατάστασης της επιχείρησης / φορέα / οργανισμού

(ανοικτή απάντηση, π.χ. έτοιμος χώρος, χαμηλό ενοίκιο ή τιμή αγοράς, αντίστοιχες επιχειρήσεις, ευκολία πρόσβασης, υποδομές, γειτνίαση με αντίστοιχες επιχειρήσεις/φορείς/οργανισμούς, άλλοι)

3.2 Θεωρείτε ότι στη συγκεκριμένη περιοχή υπάρχει συγκέντρωση ιστορικής, ή πολιτιστικής ή καλλιτεχνικής κληρονομιάς ή/και δραστηριότητας και εάν ναι ποιες θεωρείτε σημαντικότερες

(ανοικτή απάντηση: να διερευνηθεί αν ο ερωτώμενος γνωρίζει αν στην περιοχή υπάρχουν διατηρητέα κτίρια, μνημεία κλπ., αν διεξάγονται πολιτιστικές δράσεις, αν υπάρχουν εγκατεστημένες επιχειρήσεις/φορείς/οργανισμοί που δραστηριοποιούνται στον πολιτιστικό τομέα)

3.3 Πως νομίζετε ότι επηρεάζεται η λειτουργία της επιχείρησης / φορέα / οργανισμού στον οποίο εργάζεστε από την τυχόν ύπαρξη ιστορικής, ή πολιτιστικής ή καλλιτεχνικής κληρονομιάς ή/και αντίστοιχης δραστηριότητας στην περιοχή

(ανοικτή απάντηση: να προσδιοριστούν τυχόν οφέλη ή βλάβες στην εξεταζόμενη επιχείρηση/φορέα/οργανισμό από τη γειτνίαση με αντίστοιχες δράσεις/δραστηριότητες, όπως τα αντιλαμβάνεται ο ερωτώμενος)

3.4 Συνεργάζεται η επιχείρηση/φορέας/οργανισμός στον οποίο εργάζεστε με άλλες επιχειρήσεις/φορείς/οργανισμούς που λειτουργούν στην περιοχή των Παλαιών ;	
Απάντηση	[X]
NAI	
OXI	
Δεν γνωρίζω	
<i>Εάν η απάντηση είναι NAI, να περιγραφεί η σχετική συνεργασία ή συνεργασίες και να διευκρινιστεί αν γίνεται χρήση κοινών υλικών ή άυλων πόρων (resources) με άλλες επιχειρήσεις/φορείς/οργανισμούς</i>	
3.5 Θεωρείτε ότι επηρεάζεται η λειτουργία της επιχείρησης / φορέα / οργανισμού στον οποίο εργάζεστε από τη γειτνίαση με μονάδες του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας (Συγκρότημα Σχολών Πεδίου Άρεως, Επιτροπή Ερευνών, Κέντρο Δια Βίου Μάθησης και μελλοντικά το Ιστορικό Αρχείο)	
<i>(ανοικτή απάντηση: να προσδιοριστούν τυχόν οφέλη ή βλάβες ή πιθανές συνεργασίες στην εξεταζόμενη επιχείρηση/φορέα/οργανισμό από τη γειτνίαση όπως τα αντιλαμβάνεται ο ερωτώμενος)</i>	

3.6 Θεωρείτε ότι χρειάζεται να δημιουργηθεί ένα πιο οργανωμένο δίκτυο συνεργασίας με άλλες επιχειρήσεις/φορείς/οργανισμούς της περιοχής;	
Απάντηση	[X]
NAI	
OXI	
Δεν γνωρίζω	
<i>Εάν η απάντηση είναι NAI, να περιγραφεί η οργανωτική μορφή και το πεδίο δραστηριοτήτων του δικτύου όπως το αντιλαμβάνεται ο ερωτώμενος)</i>	

4. ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ / ΦΟΡΕΑ / ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ

4.1 Σε ποιους τομείς θα θέλατε εξωτερική υποστήριξη για τη λειτουργία και τη μελλοντική ανάπτυξη της επιχείρησης/φορέα/οργανισμού σας; (ανοικτή απάντηση: να προσδιοριστούν τυχόν τομείς όπως αναζήτηση χρηματοδότησης, εκπαίδευσης προσωπικού, υποστήριξη μάρκετινγκ – διαφήμισης κλπ.)

4.2 Από ποιους φορείς θα θέλατε να έχετε εξωτερική υποστήριξη για τη λειτουργία και τη μελλοντική ανάπτυξη της επιχείρησης/φορέα/οργανισμού στον οποίο εργάζεστε;	
Απάντηση	[X]
Δήμος Βόλου Είδος Υποστήριξης:	
Περιφέρεια Θεσσαλίας Είδος Υποστήριξης:	
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας Είδος Υποστήριξης:	
Άλλη Δημόσια Υπηρεσία ή Φορέα (Δημόσιο ή Ιδιωτικό) ή Ιδιώτη Να αναφερθεί το όνομα: Είδος Υποστήριξης:	

4.3 Μπορείτε να σκεφθείτε πολιτικές και κίνητρα από τους φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης (Δήμος, Περιφέρεια) ή την κεντρική κυβέρνηση που θα υποστήριζαν τη λειτουργία και θα προωθούσαν τη μελλοντική ανάπτυξη της επιχείρησης/φορέα /οργανισμού που εργάζεστε;

(ανοικτή απάντηση)

5. ΕΠΙΠΡΟΣΘΕΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

5.1 Γνωρίζετε εάν υπάρχουν αντίστοιχες πολιτιστικές περιοχές σε πόλεις της Ελλάδας ή του εξωτερικού και εάν ναι σε ποιες πόλεις;

(ανοικτή απάντηση)

5.2 Έχετε κάτι να προτείνετε για τις επιχειρήσεις/φορείς/οργανισμούς που δραστηριοποιούνται στην περιοχή ;

(ανοικτή απάντηση)

5.3 Υπάρχουν ενέργειες που σκέφτεστε ότι θα μπορούσαν να βελτιώσουν τη γενικότερη εικόνα της περιοχής ;

(ανοικτή απάντηση)

5.4 Έχετε τυχόν άλλες παρατηρήσεις ή προτάσεις ;

(ανοικτή απάντηση)

Σας ευχαριστώ πολύ για το χρόνο, τη διάθεση και τη συνεργασία σας!

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αναστασιάδου, Α. και Ντίνα, Α. (2014) *Το κάστρο στα παλαιά του Βόλου*, Λάρισα: Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού. 7η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. Διαθέσιμο στο: http://larisa.culture.gr/images/odnngoi/Kastro_Vολου.pdf [πρόσβαση 15 Μαΐου 2020].
- Αρβανιτίδης, Π. Α. & Παπαγιαννίσης, Γ. (2010) 'Αστική ανασυγκρότηση στα Παλαιά Βόλου', *Πρακτικά του 9ου Πανελλήνιου Γεωγραφικού Συνεδρίου της Ελληνικής Γεωγραφικής Εταιρείας*, Αθήνα 4-6 Νοεμβρίου 2010, 484-491. Διαθέσιμο στο: <http://geolib.geo.auth.gr/index.php/pgc/article/view/9997/9745> [πρόσβαση 10 Μαΐου 2020].
- Αυδίκος, Β. (2014). *Οι Πολιτιστικές και Δημιουργικές Βιομηχανίες στην Ελλάδα*, Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Γιαννόπουλος, Ν., (1931) 'Το Φρούριον του Βόλου', *Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών*, Έτος Η': 110-133.
- Δανηλόπουλος, Γ. (2018) *Αστική αναζωογόνηση ως εργαλείο περιβαλλοντικής προστασίας: Η περίπτωση των Παλαιών Βόλου*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Δήμος Βόλου (2017) *Επιχειρησιακός Σχεδιασμός Δήμου Βόλου για τη Βιώσιμη Αστική Ανάπτυξη (BAA)* Βόλος: Δήμος Βόλου. Διαθέσιμο στο: <https://dimosvolos.gr/el/stratigiki-biosimis-astikis-anaptuksis-dimou-bολου> [πρόσβαση 17 Μαΐου 2020].
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2010) 'Πράσινη Βίβλος. Απελευθέρωση του Δυναμικού των Κλάδων του Πολιτισμού και της Δημιουργικότητας' COM (2010) 183 τελικό.
- Ίσαρη, Φ. και Πουρκός, Μ., 2015. *Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας* [ηλεκτρ. βιβλ.], Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/5826> [πρόσβαση 10 Μαΐου 2020].
- Καραχάλης, Ν. (2007) 'Πολιτισμός και τοπική ανάπτυξη: ο ρόλος των πολιτιστικών και τουριστικών περιοχών στη σύγχρονη πόλη' (Διδακτορική Διατριβή). Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Καραχάλης Ν. (2010) 'Πολιτικές σχεδιασμού για την εγκατάσταση πολιτιστικών βιομηχανιών στις κεντρικές περιοχές των πόλεων: Σύγκριση τριών ευρωπαϊκών πρωτευουσών με την Αθήνα στο Μπεριάτος, Η. και Παπαγεωργίου, Μ. (επιμ.), *Χωροταξία-Πολεοδομία-Περιβάλλον στον 21ο αιώνα*, Βόλος: Παν. Εκδ. Θεσσαλίας, 383-95.
- Καραχάλης Ν., και Δέφνερ Α. (2012) 'Η Συγκέντρωση Πολιτιστικών Δραστηριοτήτων σε Κεντρικές Περιοχές της Πόλης και ο ρόλος του City Branding: η περίπτωση της Αθήνας' *Πρακτικά 3ου Πανελληνίου Συνεδρίου Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης*, 27-30 Σεπτεμβρίου, Βόλος: ΤΜΧΠΠΑ Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Κόνσολα Ν. (2011) 'Δίκτυα μουσείων στην σύγχρονη πόλη'. *Εισήγηση στο 9ο Εθνικό Συνέδριο Ελληνικής Εταιρείας Περιφερειακής Επιστήμης*, Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο, 6-7 Μαΐου 2011.

Λαζαρέτου, Σ. (2014) 'Η έξυπνη οικονομία: «πολιτιστικές» και «δημιουργικές» βιομηχανίες στην Ελλάδα. Μπορούν να αποτελέσουν προοπτική εξόδου από την κρίση' Αθήνα: Τράπεζα της Ελλάδος. Working Paper 175

Μαλούτας, Θ. (1995). 'Εισαγωγή – Στοιχεία ταυτότητας της πόλης', στο Μαλούτας, Θ. (επ.), *Βόλος: Αναζήτηση της κοινωνικής ταυτότητας*, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής, 15-38.

Χαστάογλου, Β. (2002) *Βόλος : πορτραίτο της πόλης τον 19ο και 20ο αιώνα*, Βόλος: Δημοτικό Κέντρο Ιστορίας και Τεκμηρίωσης Βόλου.

Χαστάογλου, Β. (2009) 'Αφιέρωμα στα "Παλιά": Μια περιοχή με ιδιαίτερη φυσιογνωμία', *Εν Βόλω*, **32**: 5.

Adorno, T. W., and Rabinbach, A. G. (1975) 'Culture Industry Reconsidered', *New German Critique* **6**: 12-19.

Chapain, C., and Sagot-Duvaurox, D (2018). 'Cultural and creative clusters – a systematic literature review and a renewed research agenda', *Urban Research & Practice*, [διαδίκτυο (online)], Διαθέσιμο στο: DOI: 10.1080/17535069.2018.1545141 [πρόσβαση 10 Μαΐου 2020]

Department for Culture, Media and Sports (DCMS) (1998) *Creative Industries Mapping Document*, London: DCMS.

ESSnet CULTURE (2012), *European Statistical System Network on Culture: FINAL REPORT*, Διαθέσιμο στο:

<https://ec.europa.eu/eurostat/cros/system/files/ESSnet%20Culture%20Final%20report.pdf> [πρόσβαση 15 Μαΐου 2020]

Fiorino, L., Landolfo, R. and Mazzolani, F. M. (2015) 'The refurbishment of gasometers as a relevant witness of industrial archaeology', *Engineering Structures*, **84**: 252–265.

Flinkman, P. (2020) *City Centre 3.0* [διαδίκτυο (online)]. Jyväskylä: Business Jyväskylä. Διαθέσιμο στο: <https://www.businessjyvaskyla.fi/en/urban-development/city-centre> [πρόσβαση 26 Μαΐου 2020]

Francesconi A. (2015), *Advanced Cultural Districts. Innovative Approaches to Organizational Design*, London: Palgrave-McMillan.

Francesconi, A. and Dossena, C. (2016) 'Learning to design cultural districts and learning from designing them', *European Planning Studies*, **24** (4): 704-722.

Frühwirth, E. (2014) *So einfach geht Gasometer: Die 4-Zylinder aus Simmering* [διαδίκτυο (online)]. Der Fewa Mediendesign Διαθέσιμο στο: <http://www.gasometer-city.eu/gasometer.htm> [πρόσβαση 20 Μαΐου 2020]

- Galloway, S. and Dunlop, S. (2007) 'A Critique of Definitions of the Cultural and Creative Industries in Public Policy', *International Journal of Cultural Policy*, **13** (1): 17-31.
- Gospodini, A. (2007) 'Cultural and Leisure Clusters in Greek Cities: Spontaneous Formation and 'laissez-faire' Development', *International Journal of Sustainable Development and Planning*, **2** (2):, 119–133. Διαθέσιμο στο: <https://www.witpress.com/elibrary/SDP-volumes/2/2/273> [πρόσβαση 17 Μαΐου 2020].
- Heebels, B. and van Aalst, I. (2010): 'Creative clusters in Berlin: entrepreneurship and the quality of place in Prenzlauer Berg and Kreuzberg', *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography* **92** (4): 347–363.
- Hesmondhalgh, D. and Pratt, A. (2005) 'Cultural industries and cultural policy' *International Journal of Cultural Policy*, **11** (1): 1-14. Διαθέσιμο από: doi:10.1080/10286630500067598 [πρόσβαση 8 Μαΐου 2020].
- Horkheimer, M., and Adorno, T. W. (1947/1984). *Η βιομηχανία της κουλτούρας: Ο Διαφωτισμός ως εξαπάτηση των μαζών* (Ζ. Σαρίκας, Μετάφ.) Τέχνη και μαζική κουλτούρα. Αθήνα: Ύψιλον.
- Howkins, J. (2001) *The Creative Economy: How people make money from ideas*, London: Penguin.
- Inteli (2011) *Creative-Based strategies in small and medium sized cities*, Διαθέσιμο στο: https://urbact.eu/sites/default/files/import/Projects/Creative_Clusters/documents_media/URBACTCreativeClusters_TAP_INTELI_Final_01.pdf [πρόσβαση 14 Μαΐου 2020]
- Karachalis N., and Deffner A. (2011) 'Cultural Industries, Creative Clusters and City Branding: The Case of Athens', *European Urban Research Conference "The City without Limits"*, 23-25 June, Copenhagen 2011.
- Karachalis, N., and Deffner A. (2012), 'Rethinking the Connection Between Creative Clusters and City Branding: the Cultural Axis of Piraeus Street in Athens', *Quaestiones Geographicae*. **31** (4): 87–97.
- Kelly, L., (2008) 'Museums and tourism', *Conference Museums, tourism and the visitor experience*, 24-28 November 2008, INTERCOM, Rotorua, New Zealand.
- Kong, L., (2014) 'From Cultural Industries to Creative Industries and Back? Towards Clarifying Theory and Rethinking Policy', *Inter-Asia Cultural Studies*, **15** (4): 593-607.
- Kreppenhof, A. (n.d.) 'Cultural Heritage: Vienna (Austria): Linking 'Old and New' in a Historical Architectural Context - Contemporary use of Industrial Architecture', *Planum* [διαδίκτυο (online)]. Διαθέσιμο από: <http://www.planum.net/cultural-heritage-vienna-austria> [πρόσβαση 20 Μαΐου 2020].
- Lidegaard, C., Nuccio, M. & Bille, T. (2018) 'Fostering and planning urban regeneration: the governance of cultural districts in Copenhagen', *European Planning Studies*, **26** (1): 1-19.

- Mechtler, R. & Pichler, D. (2000), 'Revitalisation of four gasometers in Vienna, Austria', *Structural Engineering International: Journal of the International Association for Bridge and Structural Engineering (IABSE)*, **10** (2): 87-90.
- Miller, T. (2009) 'From Creative to Cultural Industries', *Cultural Studies*, **23** (1): 88-99.
- Mommaas, H. (2000) *De vrijetijdsindustrie in stad en land; een studie naar de markt van belevenissen*, Den Haag: WRR
- Mommaas, H. (2004) 'Cultural Clusters and the Post-industrial City: Towards the Remapping of Urban Cultural Policy', *Urban Studies*, **41** (3): 507-532.
- Richards, G. (1999) 'European Cultural Tourism', in D. Dodd and A. Van Hemel (eds) *Planning Cultural Tourism in Europe*, Amsterdam: Boekman Foundation, 16-32.
- Robson, C. and McCartan, K. (2016), *Real World Research*, 4th ed, Chichester: Wiley.
- Roodhouse, S. (2009) 'Universities and the Creative Industries', *The Journal of Arts Management, Law, and Society*, **39** (3), 187-199.
- Santagata, W. (2002) 'Cultural districts, property rights and sustainable economic growth', *International Journal of Urban and Regional Research*, **1** (26): 9-23.
- Stiftung Preußischer Kulturbesitz (2012-2017) *Jahrespressekonferenz des Präsidenten der Stiftung Preußischer Kulturbesitz 2012-2017*, Διαθέσιμο στο:
<http://www.preussischer-kulturbesitz.de/newsroom/presse/jahrespressekonferenz.html>
 [πρόσβαση 16 Μαΐου 2020]
- Segers K. and Huijgh E. (2006) 'Clarifying the Complexity and Ambivalence of the Cultural Industries', Working paper 2006-02. Διαθέσιμο στο:
http://www.ibrarian.net/navon/paper/Clarifying_the_complexity_and_ambivalence_of_the_.pdf?paperid=4749966 [πρόσβαση 15 Μαΐου 2020]
- Skyrda M., Chuieva K., Boiko A., Stolyarov B., Kudriavtseva S., Lunyaev E., Stashkevich A. (2012), *Role of Museums in Education and Cultural Tourism Development: Policy Brief*, UNESCO. Διαθέσιμο στο:
<http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002201/220143E.pdf> [πρόσβαση 25 Μαΐου 2020]
- Tien, C. (2010) 'The formation and impact of museum clusters: two case studies in Taiwan', *Museum Management and Curatorship*, **25** (1), 69-85.
- Throsby, D. (2001) *Economics and Culture*, Cambridge: Cambridge University Press.
- UNCTD (2015) *Creative economy outlook and country profiles. Trends in international trade in creative industries*, United Nations. Διαθέσιμο στο:
https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/webditcted2016d5_en.pdf [πρόσβαση 12 Μαΐου 2020].
- UNCTAD/UNDP (2008) *Creative Economy Report*, United Nations. Διαθέσιμο στο:
http://unctad.org/en/docs/ditc20082cer_en.pdf [πρόσβαση 15 Μαΐου 2020]

UNCTD/UNDP (2010) *Creative Economy Report*. United Nations. Διαθέσιμο στο: http://unctad.org/es/Docs/ditctab20103_en.pdf [πρόσβαση 25 Μαΐου 2020]

UNESCO (n.d) *World Heritage List. Museumsinsel (Museum Island), Berlin*. Διαθέσιμο στο: <http://whc.unesco.org/en/list/896> [πρόσβαση 10 Μαΐου 2020]

UNESCO (1999) *Advisory Body Evaluation (ICOMOS), Museumsinsel (Germany) No 896*, Διαθέσιμο στο: <http://whc.unesco.org/document/154535> [πρόσβαση 15 Μαΐου 2020]

UNESCO INSTITUTE FOR STATISTICS (2009) *The 2009 UNESCO framework for cultural statistics*, UNESCO Institute for Statistics. Διαθέσιμο στο: http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/unesco-framework-for-cultural-statistics-2009-en_0.pdf [πρόσβαση 10 Μαΐου 2020]

UNESCO/ UNDP. (2013) *Creative Economy Report*. United Nations, Διαθέσιμο στο: <http://www.unesco.org/culture/pdf/creative-economy-report-2013.pdf> [πρόσβαση 20 Μαΐου 2020]

van Aalst, I., and I. Boogarts (2002) ‘From Museum to Mass Entertainment: The Evolution of the Role of Museums in Cities; *European Urban and Regional Studies*, **9** (3): 195–209.

van Heur, B. (2009) ‘The clustering of creative networks: Between myth and reality’, *Urban Studies*, **46** (8): 1531-1552.

Waechter-Böhm, L. (επ.) (2008) *Hermann & Valentiny and Partners: Codes*. Basel: Birkhäuser.

ΠΗΓΕΣ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

https://www.jyvaskyla.fi/en/jyvaskyla-information/statistics	πρόσβαση 10 Μαΐου 2020
https://www.jyvaskyla.fi/en/node/29091	πρόσβαση 12 Μαΐου 2020
https://web.archive.org/web/20141020025528/http://www.wiener-gasometer.at/en/history	πρόσβαση 13 Μαΐου 2020
https://en.wikiarquitectura.com/building/gasometer/	πρόσβαση 14 Μαΐου 2020
https://en.wikipedia.org/wiki/Gasometer,_Vienna	πρόσβαση 13 Μαΐου 2020
http://www.gasometer-city.eu/gasometer.htm	πρόσβαση 12 Μαΐου 2020
http://bauforschungonline.ch/aufsatz/le-corbusiers-wohnmaschine.html	πρόσβαση 14 Μαΐου 2020
https://en.wikiarquitectura.com/building/gasometer/	πρόσβαση 12 Μαΐου 2020
https://www.wien.gv.at/english/urbandevelopment/erdbergermais.htm	πρόσβαση 25 Μαΐου 2020
https://www.gasmuseum.gr/index.php/to-mouseio/istoria-viomixanikou-mouseiou	πρόσβαση 10 Μαΐου 2020
https://www.lifo.gr/mag/features/3579	πρόσβαση 15 Μαΐου 2020
http://www.museumsinsel-berlin.de/home/	πρόσβαση 13 Μαΐου 2020
http://www.gekterna.com/el/activities/real-estate/realestate-politistiko-psyxagwgiko-kentro-tsalapata-bolos	πρόσβαση 15 Μαΐου 2020
http://www.piop.gr/el/diktuo-mouseiwn/Mouseio-Plinthokeramopoieias-Tsalapata/to-mouseio.aspx	πρόσβαση 14 Μαΐου 2020
http://www.diki.gr/museum/mpolis.html	πρόσβαση 15 Μαΐου 2020
https://diavgeia.gov.gr/docΨΖΘΥΩ96-ΠΩ2	πρόσβαση 12 Μαΐου 2020
http://www.europeanmusicday.gr/volos/	πρόσβαση 20 Μαΐου 2020
https://www.elculture.gr/blog/article/volos-street-food-festival-2019/	πρόσβαση 10 Μαΐου 2020
https://xeirotexnika.gr/	πρόσβαση 12 Μαΐου 2020
https://www.elculture.gr/blog/Volume-festival/	πρόσβαση 14 Μαΐου 2020
https://www.taxydromos.gr/Ekdilwseis/126845-festibal-xeiropoihts-texnhs.html	πρόσβαση 14 Μαΐου 2020
https://www.elculture.gr/blog/festival-volou-2019/	πρόσβαση 15 Μαΐου 2020